

77259

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YURT DIŞINDAN DÖNEN İŞÇİ ÇOCUKLARININ UYUM PROBLEMLERİNİN
OKUL BAŞARILARINA ETKİSİ VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN
ÖĞRENCİLERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Şiheda ÜZBEN

DOKTORA TEZİ
Danışman: Prof. Dr. İhsan TURGUT

İzmir, 1991

ÖNSÖZ

Özellikle 1970'lerden günümüze doğru,dış göç olgusu ve doğurduğu problemler,gittikçe artan bir ilgiyle,çeşitli yönlerden araştırılıp incelenmektedir.Yurt dışına işçi göçünün işçi aile ve çocukları için yarattığı problemler arasında,dönüş yaparak Türkiye'deki okullarda öğrenimlerine devam eden öğrencilerin uyum sorunları,son yıllarda daha büyük bir önem kazanmıştır.1980 ortalarına doğru işçi ailelerinin büyük oranda kesin dönüş yapmaya başlamaları nedeniyle,Millî Eğitim Bakanlığı tarafından başlatılan uyum kurslarının yanısıra,dönüş yapan öğrencilerin okuyabilecekleri beş Anadolu lisesi de uygun görülen illerde açılarak öğrenime başlamıştır.Böylece,dönüş yapıp öğrenimlerine yurt okullarında devam eden öğrencilerin uyum problemlerine kendileri için açılan Anadolu liselerinde okuyan öğrencilerin uyum problemleri eklenmiştir.

Bu araştırmaya,dönüş yapıp devlet liselerinde okuyanlarla,kendileri için açılan Anadolu lisesinde okuyan işçi çocuklarının uyum problemlerinin okul başarılarına etkilerini ele almaktadır.

Burada,yurda dönen öğrencilerin yapılanış ve problemlerinin kaynağı olması bakımından,onların F. Almanya'daki durumları belirlenmeye çalışılmış;Türkiye'ye döndükten sonraki psikolojik uyumları ve akademik başarıları Türkiye'de yetişenlerle karşılaştırılmıştır.

Araştırma,kendi açısıyla bilimsel çalışma ve tartışmalara katılma yanında,bu öğrencilerle ilgili kurum,kuruluş ve kişilere gereğinde yardımcı olabilecek bulgu,yorum ve öneriler sunabilme düşüncesiyle hazırlanmıştır.Bu tür araştırmaların üniversiteler,Millî Eğitim Bakanlığı,ilgili okullar ve öğrenci aileleri arasında geliştirilebilecek koordineli çalışmalarla öğrencilere yardımcı olabilecek bir etkinlik alanına sokulabilmeleri gerekmektedir.Araştırmanın açısı,böyle bir koordinasyona kendi sınırları içinde bir karşılık verebilir düşüncesiyle seçilmiştir.

Çalışmanın bütün aşamalarına değerli önerileriyle katkıda bulunan hocam Prof. Dr. Sayın İhsan Turgut'a;aydınlatıcı,yol gösterici yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Sayın Şefik Uysal'a;Almanca metinleri Türkçe'ye çeviren Annette Geers ve Muazzez Acar'a;verilerin istatistiksel işlemlerini yapan Araştırma Görevlisi Sayın Timur Köse'ye;gerek araştırma,gerek raporlaştırma aşamalarında yardımlarını gördüğüm eşim Raif Özben'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ağustos 1991

Şüheda Özben

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM I	
GİRİŞ.....	1
PROBLEM.....	1
A. GÖÇ KAVRAMI,TARİHÇESİ VE ETKİLERİ.....	1
B. YURT DIŞINDAKİ İŞÇİ ÇOCUKLARININ PROBLEMLERİ.....	9
1. Kültürel Farklılıklardan Kaynaklanan Sorunlar....	10
2. Eğitim ve Öğretimle İlgili Sorunlar.....	12
3. Yurt Dışındaki Çocukların Bazı Psikolojik Sorun- ları.....	17
C. GERİ DÖNÜŞ.....	18
D. F. ALMANYA'DAN YURDA DÖNEN TÜRK ÖĞRENCİLERİNİN DU- RUM VE PROBLEMLERİ.....	20
1. Eğitim ve Öğretimle İlgili Problemleri.....	22
a. F. Alman ve Türk Eğitim Sistemi Arasındaki Farklılıklardan Gelen Problemler.....	22
b. Anadili Yetersizliğinden Gelen Problemler...	23
c. Okul Ortamından Kaynaklanan Problemler.....	24
d. Aileden Kaynaklanan Problemler.....	26
e. İki Toplumun Çocuk Yetiştirme Tarzındaki Fark- lılıklardan Gelen Problemler.....	26
2. F. Almanya'dan Yurda Dönen Ergenlerin Bazı Psiko- lojik Problemleri.....	28
E. ERGENLİK DÖNEMİ PROBLEMLERİ.....	29

1. Ergenlik Dönemiyle İlgili Genel Bilgiler.....	29
2. Ergenlik Döneminde Kaygı ve depresyon(nedenleri, Belirtileri,Etkileri ve kuramsal Temelleri).....	31
3. Akademik Başarısızlığın Ergen Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....	41
F. KONUyla İLGİLİ BAZI ARAŞTIRMALAR.....	42
G. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	51
H. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	53
I. SAYILTIAR.....	53
İ. SINIRLILIKLAR.....	53
J. TANIMLAR.....	54
BÖLÜM II	
YÖNTEM.....	55
EVREN.....	55
ÖRNEKLEM.....	55
VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	55
A. ARAÇLARIN TANITIMI.....	56
1. Bilgi Toplama Formu.....	56
2. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri.....	56
3. Beck Depresyon Envanteri (BDI).....	62
B. ARAÇ VE TEKNİKLERİN UYGULANMASI.....	65
C. VERİLERİN ANALİZİ.....	66
BÖLÜM III	
BULGULAR VE YORUMLAR.....	67
A. ÖRNEKLEMİN TANITILMASINA İLİŞKİN BULGULAR.....	67
1. Öğrencileri Tanıtıcı Bulgular.....	67
2. F. Almanya'dan Kesin Dönüş Yapan Öğrencilerin Yurt Dışındaki ve Geri Dönüşte Türkiye'deki Ya-	

şantısıyla İlgili Bulgular.....	71
3. Öğrencilerin Anne ve Babalarını Tanıtıcı Bulgular	78
B. ARAŞTIRMADA CEVAP ARANAN SORULARA İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR.....	80
1. "F.Almanya'dan dönüş yapan öğrencilerin Türkiye'de yetişen öğrencilere göre depresyon ve kaygı düzeyleri nedir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	80
2. "F. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin okudukları okullara göre depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki farklılık nedir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	83
3. "F. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları üzerinde cinsiyetin bir etkisi var mıdır?" Sorusuna ilişkin Bulgu ve Yorumlar.....	89
4. "F. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları üzerinde yaşın bir etkisi var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar..	92
5. "F. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları üzerinde anne babalarıyla birlikte oturup oturmamalarının bir etkisi var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	94
6. "F. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin akademik başarıları üzerinde özel ders alıp almamalarının bir etkisi var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	97
7. "F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri üzerinde akademik başarılarının bir etkisi var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	98
8. "F. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin akademik başarıları üzerinde: a) Sınıf içinde yapılan çalışmalara katılma derecesi; b) Öğrencinin okul dışındaki dersleri ve ödevleri için yardım alıp almadığı; c) Ailesiyle ilgili olumsuz faktörler; d) Kendisiyle ilgili olumsuz faktörler; e) Okulla ilgili olumsuz fak-	

törler; f) Öğretmenlerle ilgili olumsuz faktörler; g) Sınıf arkadaşlarıyla ilgili olumsuz faktörler; h) Okul disiplin kurallarıyla ilgili uyum sağlanamayan örnekler etkili olmamaktadır?" Sorularına İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	101
9. "F. Almanya'dan dönerek Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde okuyanlarla devlet liselerinde okuyan öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerinde bir farklılık var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	106
10. "F.Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri üzerinde cinsiyetin bir etkisi var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar..	107
11. "F. Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerini Almanya'da kalış süresi etkilemekte midir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	108
12. "Türkiye'ye dönüş yılı ile öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	110
13. "Türkiye'ye dönüş yaşı ile öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	110
14. "Türkiye'ye istemeyerek dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri isteyerek dönenlere göre daha yüksek midir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	112
15. "Türkiye'ye dönüş nedeni ile öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	113
16. "F. Almanya'ya geri dönmek isteyen öğrencilerin istemeyenlere göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek midir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	114
17. "Türkiye'de kendini Almanya'dakinden daha iyi hisseden öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri kötü hissedenlere göre daha düşük müdür?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	115

BÖLÜM IV

ÖZET SONUÇ VE ÖNERİLER.....	117
-----------------------------	-----

ÖZET.....	117
SONUÇ.....	118
ÖNERİLER.....	122
SUMMARY.....	125
KAYNAKÇA.....	127
EKLER.....	133
EK 1. TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLER İÇİN BİLGİ FORMU.....	133
EK 2. F. ALMANYA'DA YETİŞEN ÖĞRENCİLER İÇİN BİLGİ FORMU...	138
EK 3. KENDİNİ DEĞERLENDİRME ANKETİ.....	144
EK 4. BECK ENVANTERİ SORU FORMU.....	146

TABLolar LİSTESİ

<u>TABLO</u>	<u>Sayfa</u>
1. F.ALMANYA'DA OKULA GİDEN TÜRK ÖĞRENCİLERİNİN SAYISI VE GİTTİKLERİ OKULLAR.....	13
2. ÖĞRENCİLERİN ARAŞTIRMA YAPILAN LİSELERE GÖRE DAĞILIMI.	68
3. ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI.....	68
4. ÖĞRENCİLERİN YAŞ DAĞILIMI.....	69
5. ÖĞRENCİLERİN İZMİR'DE AİLELERİYLE BİRLİKTE OTURUP OTURMAMALARINA GÖRE SAYILARI.....	70
6. ÖĞRENCİLERİN ÖZEL DERS ALIP ALMAMALARINA VE ALANLARIN DERS TÜRÜNE GÖRE DAĞILIMI.....	70
7. DÖNÜŞ YAPAN ÖĞRENCİLERİN DOĞUM YERLERİ.....	71
8. F. ALMANYA'DA ÖĞRENCİLERİN GÜNDÜZ BAKIMIYLA İLGİLENEN KİŞİ VE KURUMLAR.....	72
9. ÖĞRENCİLERİN F. ALMANYA'DA YIL OLARAK KALIŞ SÜRELERİ....	73
10. DÖNÜŞ YAPAN ÖĞRENCİLERİN F. ALMANYA'DAKİ OKULLARA DEVAM DURUMU ÖĞRENCİ SAYILARI VE YÜZDELERİ.....	74
11. ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ YILI.....	75
12. ÖĞRENCİLERİN DÖNÜŞ YAŞLARINA GÖRE DAĞILIMI.....	76
13. ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE İSTEYEREK DÖNÜP DÖNMEMELERİNE GÖRE DAĞILIMI.....	76
14. ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ NEDENLERİNE GÖRE DAĞILIMI.	77
15. F. ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN GERİYE DÖNMEK İSTEYİP İSTEMEMELERİNE GÖRE DAĞILIMI.....	77
16. F. ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN KENDİLERİNİ TÜRKİYE'DE NASIL HİSSETTİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI.....	78
17. ÖĞRENCİLERİN ANNE VE BABALARININ BİRLİKTE YAŞAYIP YAŞAMADIĞI.....	78
18. DÖNÜŞ YAPAN ÖĞRENCİLERİN ANNE BABALARININ YAŞADIĞI ÜLKE.	79
19. ÖĞRENCİLERİN ANNE BABALARININ ÖĞRENİM DURUMU.....	79
20. F.ALMANYA'DAN DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON VE KAYGI PUAN ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	80

21. OKULLARA GÖRE ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON VE KAYGI PUAN ORTALAMALARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	83
22. ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON PUANLARININ OKULLARA VE KESME NOKTALARINA GÖRE DAĞILIMI.....	84
23. ÖĞRENCİLERİN KAYGI PUANLARININ OKULLARA VE KESME NOKTALARINA GÖRE DAĞILIMI.....	85
24. BÜTÜN DERSLERDEN BAŞARILI OLAN VE EN AZ BİR DERSTEN BAŞARISIZ OLAN ÖĞRENCİLERİN OKULLARA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI.	86
25. ÖĞRENCİLERİN BAŞARISIZ DERS SAYILARININ VE BAŞARILI OLANLARININ OKULLARA GÖRE DAĞILIMI.....	87
26. DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETE GÖRE DEPRESYON VE KAYGI PUAN ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	90
27. DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETLERİ VE OKUL BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	91
28. DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN YAŞLARINA GÖRE DEPRESYON VE KAYGI PUAN ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	93
29. ANNE BABALARIYLA BİRLİKTE OTURAN F.ALMAN YA'DAN DÖNEN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON VE KAYGI DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	95
30. ANNE BABALARIYLA BİRLİKTE OTURAN F.ALMAN YA'DAN DÖNEN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON VE KAYGI DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	95
31. ÖĞRENCİLERİN ANNE BABALARINDAN AYRI OTURMALARIYLA OKUL BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	96
32. ÖĞRENCİLERİN ÖZEL DERS ALMALARIYLA OKUL BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	98
33. ÖĞRENCİLERİN OKULLARA GÖRE BÜTÜN DERSLERDEN BAŞARI DURUMLARI İLE DEPRESYON VE KAYGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ....	99
34. ÖĞRENCİLERİN SINIF İÇİ ÇALIŞMALAR KATILMA DEREJESİ İLE AKADEMİK BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	102
35. TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARILARI İLE KENDİLERİYLE İLGİLİ FAKTÖRLER ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	103
36. YUNUS EMRE ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN OKUL ORTAMIYLA İLGİLİ OLUMSUZ FAKTÖRLERLE AKADEMİK BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	104
37. OKUL BAŞARISINI OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEYEN ÖĞRETMENLERLE İLGİLİ FAKTÖRLER.....	105
38. YUNUS EMRE ANADOLU LİSESİ'NDE OKUL DİSİPLİNİNE UYUM SAĞ-	

	LANAMAYAN ÖRNEKLERLE BAŞARI İLİŞKİSİ.....	106
39.	F.ALMANYA'DAN DÖNEN YUNUS EMRE ANADOLU LİSESİ'DE VE DEVLET LİSELERİNDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	107
40.	F. ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETLERİNE GÖRE DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	108
41.	F. ALMANYA'DA KALIŞ SÜRESİ İLE DEPRESYON VE KAYGI PUAN ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	109
42.	ÖĞRENCİLERİN DÖNÜŞ YILINA GÖRE DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	110
43.	ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ YAŞI İLE DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	111
44.	TÜRKİYE'YE İSTERYEK DÖNÜP DÖNMEME İLE DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	112
45.	F. ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN DÖNEŞ NEDENLERİ İLE DEPRESYON VE KAYGI ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI....	113
46.	F. ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN TEKRAR ALMANYA'YA DÖNMEK İSTEYİP İSTEMEMELERİ İLE DEPRESYON VE KAYGI ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	114
47.	F. ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN KENDİLERİNİ TÜRKİYE'DE NASIL HİSSETTİKLERİ İLE DEPRESYON VE KAYGI ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	115

EK TABLOLAR

1.	DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ OKULLARA VE KESME NOKTALARINA GÖRE DAĞILIMI.....	151
2.	DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN BÜTÜN DERSLERDEN BAŞARI DURUMLARINA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI.....	152
3.	ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRENCİLERİN OKULLARA GÖRE BÜTÜN DERSLERDEN BAŞARI DURUMLARI İLE DEPRESYON İLİŞKİSİ.....	155
4.	ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRENCİLERİN OKULLARA GÖRE BÜTÜN DERSLERDEN BAŞARI DURUMLARI İLE SÜREKLİ KAYGI İLİŞKİSİ...	158
5.	BAŞARI YAŞ İLİŞKİSİ.....	161

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL

Sayfa

1. KUZEY VE BATI AVRUPA'YA İŞÇİ GÖÇÜ HARİTASI.....

3

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi ortaya koymakta, amaçları, sınırları ve kapsamı belirtilmekte; gerekli tanımlar ve sınırlamalar yer almaktadır.

PROBLEM

Çalışmak için yurt dışına giden işçilerin geri dönüşleriyle birlikte, kendileri ve çocukları, Türkiye'de çok yönlü sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Çünkü göç, bireylerin ve toplumların yaşamını sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve psikolojik bakımlardan etkileyebilmektedir. Yurt dışına giden işçilerin orada yaşadıkları kültür şokunu, geri dönüşte de, çocukları yaşayabilmektedir. Çocuk ve gençlerin kimi problemlerinin kaynağı, yurt dışı yaşantıları olabilir. Buna bağlı olarak, bu araştırmada, onlarla ilgili problemleri açık olarak belirleyebilmek için, göç olgusu ve etkileri, çocukların yurt dışındaki aile, okul ve sosyal çevreleriyle ilişkileri, bunlardan doğan problemler ortaya konulmakta, geri dönüş ve sonuçları, ergenlik dönemi göz önüne alınarak incelenmektedir.

A.GÖÇ KAVRAMI TARİHÇESİ VE ETKİLERİ

Göç, bireyin fizik ve sosyal çevresini değiştiren bir yer değiştirme olgusudur. İşgücü göçü, "Bir ülkedeki kişilerin bir yılı aşan süreler için ve çalışma amacıyla başka ülkelere gitmeleri"¹ olarak tanımlanabilir. Göçe birey bir taraftan zorunlu, bir taraftan da gönüllü olarak katılabilmektedir.

Bir başka ülkeye giden birey, kendini, dilini bilmediği, sosyal ve kültürel değerleri, alışkanlıkları, yaşama biçimleri farklı olan insanlar

---

¹ Ahmet Y. Gökdere, Yabancı Ükelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri, Ankara: Türkiye İş Bankası yayınları, 1978, s.11.

arasında bulunmaktadır."Dışgöçe katılan birey,hem kendi kültüründen ve değerlerinden vazgeçememenin,hem de yeni girdiği topluma uyum sağlama zorunluluğunun yarattığı baskılar(stresler) altına girmektedir."² Bu durum,onun için,yeni uyum problemlerine yol açmaktadır.Hisli:

Bırakılan çevre ve içine girilen çevre arasındaki farklılık ne kadar fazlaysa,kişilerin uyum sorunları,dolayısıyla uyum süreleri o kadar artabilir.Bu "uyum süreci" sırasında,"eski"nin değerleri,tutumları,alışkanlıkları,bir süre için "yeni"ye taşınabilir. "Yeni"nin bilinmeyenlerine karşı,bireyler için "tutunulacak birer dal" olabilir.Ancak,yeni çevreden en etkili biçimde yararlanabilmek için,bu değer,tutum ve alışkanlıkların zaman içinde değiştirilmesi gerekmektedir."Uyum süreçleri" bireylerin becerileri,esneklikleri,özgüvenleri,diğer kişilik donanımları ve dıştan aldığı desteğin niteliğine bağlı olarak kısalabilir ya da uzayabilir.

demektedir.

Uluslararası işçi göçü,tarihin çeşitli dönemlerinde,çeşitli nedenlerle olagelmıştır.1800-1930 yıllarında 40.000.000 Avrupalının Amerika ve Afrika ile Asya'daki kolonilere göç ettiği;1910 yılı istatistiklerinde Almanya'da 1.259.000 yabancı işçinin çalıştığı ve bunun ülke nüfusuna göre %2'lik bir orana ulaştığı,aralarından 7-8 bininin Türk işçisi olduğu,iki dünya savaşı yıllarında işçi göçünün azaldığı,1931 Yılında,Avrupa'da 2.7 milyon,İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'da 7.5 milyon yabancı işçinin bulunduğu kaydedilmektedir.⁴

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinde başlayan sanayileşme süreci,bu ülkelerde işgücü ihtiyacı doğurmuştur.Savaşın yarattığı yıkımlarla gelen insan kaybının yanısıra,kendi vatandaşlarının düşük statüde işlerde çalışmak istemeyişleri,bu işgücü açığını büymüştür.Unat ve arkadaşlarının belirttikleri gibi:

² Beril Tufan,Türkiye'ye Dönen İkinci Kuşak Göçmen İşçi Çocuklarının Psiko-Sosyal Durumları,Ankara:Sosyal Plânlama Başkanlığı,Plânlama Dairesi, 1987,s.7.

³ Nesrin Hisli,Yurda Dönen İşçi çocuklarının Uyum sorunları,İzmir,1986,s.1.

⁴ Zafer Öztekin,Münevver Bertan,Yurt dışına Göç ve Sağlık,Ankara:Hacettepe Üniversitesi,Toplum Hekimliği Enstitüsü,yayını,1982,ss.7-8.

İkinci Dünya Savaşı sırasında sanayileşmiş Avrupa devletle - rinden birçoğu için ekonomilerinin canlandırılmasında ve güç - lendirilmesinde önemli bir yeri olan Akdeniz ülkelerinden kit - lesel göç 1950'lerde başlamış bir olgudur. İşgücü gönderiminde bulunmuş ülkeler, yeni bir "Avrupa Güneyi" görünümüne girmiş bu - lunmaktadırlar. Bunlar Portekiz, İspanya, Yunanistan, Yugoslavya , Türkiye; Avrupa'nın eski sömürgelerinden Cezayir, Fas, Tunus gibi ülkelerdir.⁵

Berger ve Mohr'un çizdikleri harita da, yukarıda belirtilenleri des - teklemektedir.⁶

ŞEKİL I

KUZAY VE BATI AVRUPA'YA İŞÇİ GÖÇÜ HARİTASI

⁵ Nermin Abadan Unat ve diğerleri, Göç ve Gelişme, Ankara:1975, s.1.

⁶ John Berger, Jean Mohr, Yedinci Adam, (çev.) Cevat Çapan, İstanbul: Cem Yayı - nevi, 1976, s.16.

Türkiye'den yurt dışına işçi göçü en yoğun biçimde Federal Almanya'ya olmuştur. 1957 yılında başlayan işçi akımına, sırasıyla, İç Anadolu, Marmara, Ege ve Karadeniz Bölgelerinden insanlar katılmışlardır. Önce büyük şehirlerin vasıflı bekâr işçilerinin başlattığı dış göçe evli erkek işçiler, evli kadın işçiler eş ve çocuklarını Türkiye'de bırakarak ⁷ dahil olmuşlardır. Bratıl için Türkiye'ye gelen işçilerin özendirici etkisiyle turist pasaportu alarak gidenler eklenmiştir. Yeterince para biriktirmeyi amaçlayan bu işçiler, amaçlarının kısa sürede gerçekleşmeyeceğini anlayınca yurttan bıraktıkları eş ve çocuklarını da yanlarına aldılar. Çocukların götürülmesinde orada verilen çocuk parasınının da etkisi olmuştur.

Ailelerin birleşmesiyle, dış göçe katılan Türk işçilerinin sayısı 1973 petrol krizine kadar hızla artmıştır. 1989 yılı Nisan ayı sonuna kadar Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan alınan bilgilere göre, yurt dışında 1.060.450'si işçi statüsünde olmak üzere, toplam 2.377.438 Türk vatandaşı bulunmaktadır.⁸ Federal Almanya'da yaşayan 1.510.780 Türk vatandaşından 626.019'u çalışmakta, 92.253'ü bir işte çalışmamaktadır. Bu ülkede 18 yaşın altında 557.778 çocuk bulunmaktadır.⁹

Günümüzde Batı Avrupa ülkelerinin işçi alımını durdurmaları sonucu işgücü göçü, Libya ve Ortadoğu ülkelerine yönelmiştir.

Federal Almanya'daki Türkler, genellikle bütün kentlerde, işyerlerine yakınlık, oturma yerinin ucuzluğu, ev bulma güçlüğü, uyum sağlanamayan topluma karşı bir arada yaşama isteği, yurt dışında dayanışma ve güvenlik içinde olma gibi nedenlerle gettolarda oturmaktadırlar. Gettolardaki evlerin eski, yıkık, terkedilmiş, kısaca yaşamaya elverişsiz oldukları bilinmektedir. Getto yaşam, ailelerin ve çocuklarının entegrasyonuna, içinde buldukları toplumun kültür din ve adetlerini tanımalarına engel olmakta, onların sosyal statülerini düşürmekte, toplundan dışlanmaları ve bazı psiko-sosyal sorunlarla yüz yüze gelmelerine neden olmaktadır. Bütün bunlara rağmen, göç -

⁷ Ahmet Aker, İşçi Göçü, İstanbul: Sander yayınları, 1972, s. 30

⁸ T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 1988 Yılı Yurtdışı İşçi Hizmetleri Raporu, Ankara: 1989, s. 25.

⁹ aynı, s. 303.

men işçilerin, bu arada Türk işçilerinin, bir arada yaşamalarının onlara sağladığı bazı kolaylıklardan ve öneminden söz edilmektedir. Federal Almanya'da yayımlanan bir dergide de belirtildiği gibi; yabancılar burada kendilerini ülkelerindeymiş gibi hissetmekte, anadillerini, kültürlerini ve komşuluk ilişkilerini yaşamakta; bu komşuluk onlara yönelme, yardım ve sıcaklık, burada kalma ve dayanma gücü sağlamaktadır. Batı'nın bireyselliği ve bencilliği onlara yabancı gelmektedir.¹⁰

Federal Almanya iş yaşamında beğenilmeyen işleri, yabancı işçiler, daha düşük ücretle yapmaktadırlar. Gitmez'in saptamalarına göre, göçmen işçinin çalıştığı ülkedeki en istenmez, pis, güvencesiz ve tabanda kalan, gelişme olanağı çok az olan işleri yapması, göçlerdeki en belirgin özelliklerden biridir. Göçmen işçinin yaptığı iş ve geliri, onun oturma yerini, statüsünü ve sosyal ilişkilerini de belirlemektedir.¹¹ Türkoğlu, göçmenler konusunda şunları söylemektedir:

Bir ülkede göçmen olmak olusunun güvensizlik, belirsizlik, kuşkululuk yanları vardır. Yeni ülkede, yeni durumlara nasıl geçilir? Yeni ülkenin insanları nasıldır? Nasıl kabul edileceğiz? Çocuklarımız ne olacak? Bunun gibi pek çok sorunları vardır. Ancak, bunlara yanıt bulmak, o denli kolay değildir. Çoğu göçmen kişiliğinin gelişimine etkili olabilecek kültürün içinde şaşırır kalır. Yetişkinler çocuklara göre öz kültürlerine daha çok bağlıdırlar.¹²

Tezcan; eğitim düzeyleri düşük ve mesleki becerileri çok az olan Türk işçilerinin kaygılarının, kuşkularının, ümitsizliklerinin çocuklarına yansıdığını; orada geçici olarak buldukları için haklarından yararlanamadıklarını; geleceklerinin belirsizlik ve güvensizlik içinde olduğunu; Alman meslektaşlarıyla eşit haklara sahip olmadıklarını söylemektedir.¹³

¹⁰ Zeitlupe, "Ausländerkinder", S.17, Mayıs 1985.

¹¹ Ali Gitmez, Yurt Dışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1983, s.91.

¹² Adil Türkoğlu, "İsveç'te Göçmen Çocuklarının Okul Öncesi Eğitim Sorunları" Eğitim Fakültesi Dergisi, C.XV., S.1., 1982, ss.84-90

¹³ Mahmut Tezcan, Yurtdışından Dönen Gençlerin Uyum Sorunları Eğitim Sistemi ve Çevreye Uyumları, Ankara: Engin Yayınevi, 1987, ss.11-12.

Dışgöçe katılan işçi ailesinin anne,baba ve çocuklardan oluşan do-
 ğal yapısı bozulmuştur.Türk işçilerinin %42'sinin F.Almanya'da aileleriyle
 birlikte yaşadıkları belirtilmektedir.¹⁴ Buna göre,işçi ailelerinin ya-
 rıdan fazlası parçalanmış olarak yaşamaktadır."Bu arada bir de anne ve ba-
 ba kendi yerel örf ve adetlerinden kopup sanayileşmiş modern merkezin ko-
 şullarına uyum gösterme savaşımının içine girince ailede duygusal açıdan
 bir parçalanma da sözkonusu olabilmektedir."¹⁵ Gitmez,aile bölünmesi sonu-
 cunda birçok çocuğun babası dışardayken dünyaya geldiğini,geriye bırakı-
 lan yüzbinlerce kadının sorunlarına birkaç milyonu aşan çocuğun sorunla-
 rının eklendiğini,sonradan yurt dışına aldırılrsa bile geride bırakılan eş-
 lerle çocukların uzun süren yalnızlıklarının,yoksunluklarının bu kimsele-
 re acılı,çoğu kalıcı izler bırakacağını;geçici bir bölünme zorunluluğu kar-
 şısında kalan ailede boşanma ve ayrılmaya yol açan yabancılaşmaların da bü-
 yük boyutlara vardığını,bütünleşmenin tam gerçekleştiği durumlarda özelli-
 le çalışma yaşamına katılarak geleneksel ev işlerinin dışına taşan kadının
 bağımsızlık çabalarının ailede çatışmalara yol açtığını belirtmektedir.¹⁶

Ailesiyle birlikte yurt dışına giden,babası Türkiye'de kalan, sık
 sık Almanya'ya gidip gelen çocukların sürekli hareketliliği,onların psiko-
 sosyal gelişimini ve akademik başarısını etkileyebilmektedir."Sağlıklı bir
 Psiko-sosyal gelişim için çocuğun temel bir güven duygusuna,özdeşleşeceği
 ve örnek alacağı sağlıklı kişilere ve olumlu çevresel koşullara gereksinim
 vardır."¹⁷ Anne ya da babadan ayrı olmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etki-
 leri birçok araştırmacı tarafından doğrulanmıştır.Anadan koparılıp bir ba-
 kımeyine konulmuş çocuklar üstündeki en yıkıcı etkileri araştıran Spitz,a-
 nayı kaybetmenin yarattığı sonuçlar arasında duygusal şok,apati(duygusuz-
 luk),endişe ve fizik bir neden olmaksızın duygusal açlık yüzünden çocuğun

¹⁴ Tufan,age,1987,s.14.

¹⁵ Haluk Yavuzer,Çocuk ve Suç,İstanbul:Altın Kitaplar yayınevi,1982,s.369.

¹⁶ Ali S.Gitmez,Dışgöç Öyküsü,Ankara:Maya Yayıncılık,1979,ss.69-70.

¹⁷ Lâfife Bıyıklı,"Yetiştirme Yurduna Yuvadan Gelen 7-11 Yaş Çocuklarının Zihinsel ve Psiko-sosyal Gelişimlerinin İncelenmesi"Yayınlanmamış Doçentlik Tezi,Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi,1982,s.9.

eriyip bitmesi halî olan marasmus gibi hastalıkları saymaktadır.¹⁸ Anne kadar baba yok - sunluğunun da normal gelişim için önemli olduğunu vurgulayan Yanbastı;Stolz, Andry,Burton gibi araştırmacıların çalışmalarını kaynak göstererek,bu olgunun oedipal devrede,cinsel rol benimsenmede çatışmalara yol açacağına,su- per-ego veya vicdan gelişiminin olumsuz yönde etkileneceğine dikkati çek- miştir.¹⁹ Tuncer ve Demirel, ana-baba ayrılıklarında,28 vakadan beşinde, anne babanın Almanya'da çalışması nedeniyle şekillenmiş emosyonel depri- vasyon(temper-tantrum,tırmak yeme ve gece işemeleri türünde bozukluklar) görmüşlerdir.²⁰ Dilsiz,babadan ayrılığın çocuğun ruhsal gelişimi üzerine etkilerini incelemiştir;bu çocukların ruhsal bakımdan "daha çok risk altında" olduklarını ve babaların yurt dışında kaldığı süre uzadıkça ruhsal belir- tilerin arttığını belirlemiştir.²¹ Rutter ise,ana baba çocuk ayrılığının nevrotik bozukluklara değil,daha çok antisosyal davranışlara yol açtığını savunmaktadır.²² F.Almanya'da yetişen çocuğun çalışma koşulları ve ailenin dağılması nedeniyle yeterince ilgi ve sevgi ortamında yaşamadığı söylene- bilir.Yavuzer,bütün bunların çocuğun psiko-sosyal yaşamını olumsuz yönde etkileyeceğini,çocukta endişe halini,aşırı sevgi gereksinimini,güçlü inti- kam duygusunu ya da bunlardan kaynaklanan suçluluk davranışı bunalımını yaratabileceğini söylemektedir.²³

literatür incelendiğinde,işçi göçünün gerek işçilerin,gerekse ço-

¹⁸ A.Jersild,Çocuk Psikolojisi,(çev.)Gülseren Günçe,Ankara:Ankara Üniver- sitesi Eğitim Fakültesi Yayınları,1979,s.227.

¹⁹ Gülgün Yanbastı,"Anne Yoksunluğunun Etkileri"Yayınlanmamış Doktora Te- zi,AÜDTCF Psikoloji Bölümü 1971,s.41.

²⁰ Oya Tuncer,Orhan Demirel,"Çocuktaki Emosyonel Bozuklukların Ana Baba Tutumuyla İlişkileri"Çocuk Nöropsikiyatri Dergisi,S.3-4,1971,ss.71-75.

²¹ Behiye Dilsiz,"Göçmen İşçi Çocuklarının Ruh Sağlığı ve Göçmen İşçide Tutum Değişiklikle- ri İle İlgili Bir Araştırma,Yayınlanmamış Uzmanlık tezi,Hacettepe Üni- versitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü,1977.

²² M.Rutter,Scientific Foundations of Developmental Psychiatry,London:Wil- lam Heinemann Books Ltd.,1980,ss.323-353.

²³ Yavuzer,age,s.370.

cukların ruh sağlığına olumsuz yönde etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır . Göçmen işçinin yurt dışında olduğu sırada yapılmış araştırmaları özetleyen Dilsiz,işçilerde sürekli nörotik yakınmaların,şizofrenik reaksiyonların;uykusuzluk,hipokondriak yakınmalar,tedirginlik,çabuk öfkelenme ve cinsel sorunlar içinde bulduklarını,depresyon ve psiko-somatik bozukluklar gösterdiklerini belirtmektedir.²⁴ Tufan,göçle ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaları incelemiştir.Bu araştırmalardan çıkarılan sonuçlara göre hastalıklarla yaşama biçimindeki değişmeler arasında düşük düzeyde pozitif bir korelasyon bulunmuştur.Göçmenlerde zaman içinde yetersizlik duyguları azalırken,kızgınlık ve düşmanlık duyguları giderek artmakta,onlarda fiziksel ve ruhsal fonksiyon bozuklukları görülmektedir.Bilinmeyen bir ülkeye gelmenin alışılmamış davranış kalıpları,yabancı bir dil,yeni beslenme alışkanlıkları ve iklim,hatta yeni moral değerlerle karşılaşmanın bir sonucu olarak ortaya kültürel şok çıkmaktadır.İnsanın kendi kültüründen kopması(uprooting),birdenbire kaotik bir ortama girmesi ve bu toplumdaki dışlanması sonucu olarak depresyon,anksiyete ve psiko-somatik reaksiyonlar gösterdiği,evlilik çatışmalarına girdiği belirlenmiştir.²⁵ Unat ana babanın çoğunlukla altından kalkamadıkları bir kültür şoku geçirmekte olduğunu,yeni toplumun iş düzenine uyum göstermelerine karşın özel yaşamlarında kendi değer ve normlarını korumayı istediklerini,bu durumun çocuklar için çoğu kez aşılması olanaksız bir iç-çelişki ve psikozlara yol açtığını belirtmekte²⁶ ve göçmen işçinin durumunu şöyle özetlemektedir:

Anayurdu hastalık derecesinde özlemek,ister köklerini kaybetmekten gelen bir tepki,ister doğrudan doğruya depresyon olsun,çoğunlukla Güney Avrupa ve Akdeniz ülkelerinden gelen işçilerde fazlası ile görülmektedir. Nedeni,bireyin sağlam aile bağlarının güvencesinden kopup anonim ilişkilere dayalı,ileri derecede endüstrileşmiş toplumlarda ortaya

²⁴ Dilsiz,age,s.7.

²⁵ Tufan,age,ss.6-14.

²⁶ Nermin Abadan Unat,"Göçmen İşçi çocuklarının Sosyo-psikolojik ve Eğitimsel Sorunları(Özellikle F.Almanya'daki Türk İşçi Çocukları Açısından) Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Araştırmaları Merkezi,Yurt Dışındaki Türk Çocuklarının Eğitim Sorunları,Ankara:1979,s.15.

çıkan yeni, bilmediği durumlar karşısında duyduğu aşılmaz uyum güçlükleridir.²⁷

Aynı yazar, göçmen işçi çocuklarında, okula uyum gösterememeleriyle birlikte, iki tür kutuplaşmadan söz etmektedir: Bunlardan biri; göç edilen ülkenin kültürünü toptan red ya da inkâr olarak ortaya çıkan ve bu kültürü bir saldırı biçiminde algılayan paranoit kutuplaşma; ikincisi; geldiği ülkenin kültürünü red biçiminde ortaya çıkan şizofren kutuplaşmadır. Kişinin kendi kökenini istememesi, kişiliğin çözülmesine neden olmakta ve bazı hallerde ise cinnete yol açmaktadır.²⁸

Göçmenler, bir toplumdaki yaşamdan diğerine sürekli ya da geçici olarak değişiklik yaparlar. Kendilerine verilen rolleri değiştirerek katıldıkları toplumda yeni roller alırlar. Rol değişiminin sağlık üzerine etkilerinin incelendiği bir araştırmada, bu rol değişiminin bilincinde olanların; "baş ağrılarından şikâyetçiyim.", "Hiçbir iş yapmadan, hatta bir sıkıntı yokken bile terliyorum.", "Ağır bir iş yapmadan da havasız kalıyorum, nefes alamıyorum." biçiminde yakınmalarda buldukları belirlenmiştir. Aynı işçilerde yüksek derecede alkol tüketimine rastlanmıştır.²⁹

Bir başka araştırmada, aileleri yurt dışında çalışan çocukların gösterdikleri davranış bozuklukları arasında; organik, psiko-motor, somatik, emosyonel bozukluklar saptanmıştır.³⁰

B. YURT DIŞINDAKİ İŞÇİ ÇOCUKLARININ PROBLEMLERİ

Anne babaları yurt dışında çalışan, kendilerinden "barındırdıkları sorunlar ve değerlendirilebilecek gizil güçleriyle dış göçle gelen en kalıcı, en çok geleceğe gebe, en önemli varlık, arada kalmış köksüz bir kuşak,

²⁷ aynı, s.18.

²⁸ aynı, s.19.

²⁹ Marita Rosch ve Martin Irle, "Immigration as Role Transition: A cognitive Analysis of Its Impact on Health", Role Transitions, (yay.) Vernon L. Allen, Evert van de Vliert, New York and London: Plenum Press, ss.97-106.

³⁰ Oya Tuncer, Nuray Yıldırım, "Aileleri yurt Dışında Çalışan Çocukların Gösterdiği Davranış Sorunları", Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 16/1, 1977, ss.45-55.

dışgöç gerçeğinin en çarpıcı tortusu, üzerinde önemle durulması gereken sorunlu bir yan ürün, kayıp kuşak³¹ olarak söz edilen ikinci ve üçüncü kuşak, işçi çocuklarıdır. Bu çocuklar, kültürel yapısı, değerleri, normları, eğitim sistemi ve dili farklı olan iki toplumun çelişkilerinde yaşamaktadırlar. Türk ve Alman çevresinin çeşitli değişkenleriyle etkileşerek kendi yapılarını oluşturmaktadırlar. Bunlar; benlik krizi, kültürel şok, konuşma güçlüğü, uyumsuzluk, duyarsızlık, yalnızlık, sapma ve suçluluk gibi değişkenlerdir.

Bu çocukların genel olarak sorunları; eğitim, istihdam, psiko-sosyal sorunlar ve geri dönmeleri halinde ülkelerine yeniden uyum (reintegration) sorunlarıdır. Bu sorunlar, Türk ve Alman toplumu arasındaki kültürel farklılıklardan, okullardaki eğitim öğretim çalışmalarından ve iki toplumun eğitim sistemlerinin farklılığından kaynaklanmaktadır.

1. Kültürel Farklılıklardan Kaynaklanan Sorunlar

İnsanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşmelere, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün 'manevi' ve 'maddesel' yapıt ve ürünlere kültür denir. "Kültürün öğeleri, insanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği; insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği " noktalarında belirlenebilir.³² Her toplumun kurumlarında, kurallarında, gelenek ve göreneklerinde, değerlerinde, düşünce ve davranış kalıplarında farklar olduğuna göre, bu çocuklar iki farklı kültürün etkisinde yetişiyorlar demektir. Ancak, kültürel değer farklılıklarının etki derecesi çocuğun yaşıyla da ilgili görülmektedir. "Çocuğun yaşı ne kadar ileri ise, kabul eden ülkenin kültürü kendisini toplumsallaşma süreci sırasında o derece az etkileyecektir. Ne kadar genç ise kabul eden ülkenin kültürü o derece belirleyici olacaktır."³³ "Çocukluk döneminin geç evrelerinde toplum değiştirilirse, birey her zaman kendisinden bir parçanın geride kaldığını düşünebilir. Bu, yeni topluma uy-

³¹ Gitmez, 1979, age, s.144.

³² Nermi Uygur, Kültür Kuramı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, s.17.

³³ Unat, 1979, age, s.17.

mayan bir parçadır.Kişi her zaman,kişiliğinin özünün tamamlandığını,yeni kazandığı davranış biçimlerinin bir maske olduğunu,gerçek kişiliğinin bir parçası olmadığını düşünebilir."³⁴ "Çok kültürlü bir yaşam farklı istek ve nomlarla olan sürekli uyumsuzluk hem kişiliğin gelişimini,hem de yabancı çocukların öğrenim motivlerini olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Davranış bozuklukları,korku,depresyon ve zayıf konsantrasyon gibi sonuçlara yol açmaktadır.Sonuçta pasiflik,saldırganlık,regresyon gibi tepkiler ortaya çıkmaktadır ."³⁵

Schrader,F.Almanya'ya okul öncesinde ve okul çocuğu olarak gelenlerle orada doğan çocukların kültürel özelliklerini saptamıştır.Ona göre,okul öncesi çocukları yarım kalan kendi kültürlerinin üzerine yabancı kültürü geliştirmeye başlarlar.Her iki kültürü de geliştirmeye hazırdırlar. Büyük kardeşleri gibi fazla kültür çelişkilerine düşmezler.Yalnız,davranışlarını buldukları yerlere,birlikte oldukları kişilere göre sürekli olarak ayarlamak durumundadırlar.İki kültürün değerleri bakımından karışık bir gelişim gösterirler.Kültürel belirsizlikler içindedirler.Okul çağı çocukları kendi ülkelerinin kültürüyle özdeşleşirler,F.Almanya'da bir yabancı olarak kalırlar,hastalık derecesinde bir çelişki yaşarlar ve kültürel şok geçirirler.F.Almanya'ya küçük yaşta götürülenler ve orada doğanlar,azınlık kültürü olan kendi kültürünün ve baskın olan yabancı kültürün etkisinde yetişirler.Yabancı kültürle özdeşleşirler.Bunlar bir anlamda "yeni Alman"dırlar.Ülkeleri ve aileleriyle çelişkiye düşerler,kendi ülkelerine döndüklerinde uyum ve dil güçlüğü çekerler.³⁶

Genelde betimlenen bu kültürel ikilik ve etkileri,çocuğun kişiliğinin oluşumuyla iç içedir.Bu,çocuğun yalnızca sosyal değil,okul yaşamıyla da ilgilidir.

³⁴ Sula Wolff,Problem Çocuklar ve Tedavi, Çocuk ve Stres ,(çev.)Ayhan Oran,Seçkin Kara, İstanbul:Say Kitap Pazarlama,1986,s.256.

³⁵ Verena McRae,Die Gastarbeiter Daten Fakten Probleme,München:Verlag C.H. Beck,1980,ss.89-90.

³⁶ Achim Schrader,Bruno W.Nikles,Hartmut M.Griese,Die Zweite,Generation Sozialisation und Akkulturation ausländischer Kinder in der Bundesrepublik,2.Aulf.,Königstein:Athenäum Verlag,1979,ss.189-203.

2. Eğitim ve Öğretimle İlgili Sorunları

F.Almanya'daki Türk işçi çocukları, genellikle, yoğun nüfuslu, büyük endüstri kentlerindeki okullarda okumaktadırlar. Okudukları okullarda çoğunluk, işçi çocuklarındadır. Tablo 1'de F.Almanya'da okula giden Türk öğrencilerinin sayısı ve gittikleri okullar yer almaktadır. Buradaki verilere göre; 410.812 öğrenciden 255.395'i ilkokul ve çıraklık eğitimine hazırlayan temel eğitim okullarında, 23.934'ü özel eğitim okullarında, 16.925'i de liselerde okumaktadır. Türk çocuklarının özel eğitim okullarında yabancılarla oranı %58.4'tür. Bu oran, oldukça dikkat çekicidir. Verilere göre, çoğunluk lise eğitiminden yararlanamamakta ve başarılı bir diploma alamamaktadır.³⁷ "Temel Eğitim, 'hauptschule' okullarındaki çocuklarımızın başarı oranı %40 civarındadır. Böylece Türk işçi çocuklarının %60'ı temel eğitim okulunu bitiremeden örgün eğitim sistemi dışına çıkarılmaktadır."³⁸ Bu bilgilere göre, yurt dışındaki Türk işçi çocukları, Alman Eğitim sisteminin alt basamaklarında toplanmakta ve istenen başarı düzeylerine ulaşamamaktadırlar. Ayrıca, F.Almanya'da bulunan çocuğun okul başarısı; yaşı, okula devamsızlığı, Almancalarının yetersizliği, ders kitaplarıyla araç ve gereçlerdeki yetersizlikler; öğretmen, arkadaş ve ailelerinden gelen olumsuzluklar yüzünden düşebilmektedir.

"Çocukların F.Almanya'ya ileri yaşta geterilmeleri veya Almanya'da doğduktan sonra Türkiye'ye gönderilmeleri ve orada uzun süre kalmış olmaları, eğitimsel sorunları da birlikte getirmektedir. Diploma alamamalarının veya meslek eğitiminde başarı gösterememelerinin nedenlerinden biri de budur."³⁹ İleri yaşlarda yurt dışına götürülen çocuklarla orada doğanların akademik başarıları farklıdır.

³⁷ T.C.Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, age, s.26.

³⁸ Hamdi Binay, "Yurt Dışındaki Türk İşçi Çocuklarının Eğitimi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983, s.493.

³⁹ Mevlide Birsun, "Almanya'daki Türk Çocukları ve Aileleri" Psikoloji Dergisi, Haziran-Eylül 1982, S.14-15, ss.54-60

TABLO I

FEDERAL ALMANYA'DA OKULA GİDEN TÜRK ÖĞRENCİLERİNİN SAYISI
VE GİTTİKLERİ OKULLAR
(1987 Yılı İtibariyle)

Okul Türleri	Türk Öğrenci sayısı	Toplam Yabancı Öğrenci Sayısı	Türk Öğrencilerinin Yabancılara oranı
Anaokulları			
Hazırlık Sınıfları			
Vorklassen,Kindergarten	7.516	12.364	60.8
Temel Öğretim			
Grund-Hauptschule	255.395	495.963	51.5
Ortaokul			
(Realschule)	23.253	59.768	38.9
Akşam Ortaokulları			
(Abendrealschule)	448	1.863	24.
Lise			
(Gymnasium)	16.925	64.312	26.3
Akşam Liseleri ve			
Kolejler			
(Abendgym-Kollegs)	280	1.132	24.17
Karma Okullar			
(Gesamtschule)	16.715	29.872	55.9
Özel Eğitim Okulları			
(Sonderschule)	23.934	40.971	58.4
Meslek Okulları	66.346	137.787	48.
Toplam	410.812	844.032	48.7

"İşçi kabul eden ülkelerdeki göçmen işçi çocuklarının erken yaş grubunda okulla bütünleşmeleri ve akademik başarıları dikkati çekecek kadar yüksektir."⁴⁰

Okula devamsızlık,okuldaki başarısızlığın en önemli nedenlerinden biridir.Almanya'daki işçi ailelerinin çocuk baktırma,izinlerde Türkiye'ye

⁴⁰Ercan Tatlıdıl,"Yurt Dışında Çalışan İşçi Çocuklarının Yurt Dışında ve Yurda Dönüşlerinde Eğitim Sorunları", Seminer,S.5,1987,s.287.

götürme,okula karşı ilgisiz ve isteksiz davranma,kısa yoldan para kazanma eğilimi gibi nedenlerle çocukların okula devam aksamaktadır.Bunlara,çocuğun okulda karşılaştığı önyargılı tutumların etkisiyle kendisini dışlanmış olarak hissetmesi de eklenmelidir.

Bu öğrenciler ne Türkçe'yi,ne de Almanca'yı anadili olarak öğrenmişlerdir.Türkiye ile Almanya arasında kısa ya da uzun süreli gidip gelmeler,anadili öğretimi açısından sorunu daha da büyütmekte,ortaya "ne anayurdun ne de kabul eden ülkenin dilini gereği gibi konuşamayan,okuma - yazmadan yoksun(bilingualiterate)"diye adlandırılabilen çocuklar meydana gelmektedir.⁴¹ Bu çocukların iki dilin hiçbirinde de tam olarak bir dil yetenekleri yoktur;kavram oluşturma ve dil yapısında ayrıştırmaya gidebilme yetenekleri çok aşağı bir gelişme aşamasındadır.Azınlık olmanın doğurduğu koşullar ister istemez bu temel yeteneklerin gelişmesinde bir gecikmeye neden olmaktadır.⁴² Onlar için çokça tekrarlanan "mutfak Türkçesi" ve "sokak Almancası" arasında kaldıklarından her iki dilin ve kültürün tam üyesi değildirler.Burada,insanın bütün başarılarını dilin var olmasına bağlayan;bu başarıların sürekliliğinin sağlanması,kuşaktan kuşağa aktarılması ve gelişmesinde dili temel sayan;ona sahip olmakla insan olmayı aynılaştıran ve "ancak dil ile insanın bütün varlık dünyasıyla,kendi kendisiyle, başka insanlarla iletişim ilişkisi kurabiliyor;ve kendisini yalnızlıktan, yalnız başına olmaktan kurtarıyor"⁴³ diyen anlayışı önemsenek gerekiyor. İster çocuk,ister yetişkin olsun "Almanca bilmeyen bir Türk,hem sağır,hem kör Almanya'da,kendi mantığının dışına uğramış,doğal düşünmesinin uzağına

⁴¹Unat,age,1979,s.17.

⁴²Helga Schwenk,"Almanya'da Türkçe Öğretiminde Gütülen Eğitsel Amaçlar",
Federal Almanya'da Anadili Olarak Türkçe İki Kültür Arasında Ders Kitapları ve Öğretim Üzerine Taslaklar,(çev.)Atilla Yakut,Studien zur Internationalen schuluchforschung Schriftenreihe des Georg-Eckert-Institut,1987,ss.67-84.

⁴³Takiyettin Mengüşoğlu,Felsefeye Giriş,İstanbul:Remzi kitabevi,1988,s.234.

itelenmiştir. Anadili yürürlükten kalkmıştır artık. Böylece yaşama donatım yoksullaşmış, yaşama dayanağı yitip gitmiş, dünyadaki yönelimi çelimsizleşmiştir kendi gözünde."⁴⁴ Mengüşoğlu "Bir insan, bağımsız olmayan bir düşünme ile, örneğin başka ulusların kelimeleriyle, görüşleriyle düşünüyor ve 'iğreti' bir gözle varlık dünyasına, insan ilişkilerine bakıyorsa, böyle bir insanın bir dil-yoksulluğu içinde çırpınması da doğal görülmelidir."⁴⁵ demektedir. Berkaysa, anadilin gerektiği gibi öğrenilebileceği ve soyut kavramların yavaş yavaş kavranmaya başlanabileceği yaşlarda doğan boşluğun dikkate değer bir problem olduğunu⁴⁶ belirtmektedir. Ayrıca, Türkoğlu'nun da belirttiği gibi; "Anadilini bırakma çocuğun entellektüel gelişiminde büyük bir tehlikeyi içerir. Eksik zihinsel ve duygusal gelişme okul yaşamının değişik alanlarında bir engel oluşturur."⁴⁷ Bilgen de; dilin insan kavramının içerdiği bazı nitelik ve niceliklerin oluşmasında, insanın genel ve özel yeteneklerinin oluşup işlevsel hale gelmesinde bir araç olduğunu göstermekte ve "bireyin çevresini algılaması, yorumlaması, tepkide bulunması ve öğrendikleri arasında ilişkiler kurarak yeni bilgilerin farkına varması sürecinde kelimeler temel araçtır." diyerek, bu araçtan yoksun olan işçi çocuklarının yeteneksiz, bir nevi "geri zekâlı" gibi davranmakta, öyle algılanmakta olduklarını ve buldukları ülkenin eğitim imkânlarından faydalanamadıklarını vurgulamaktadır.⁴⁸

Bütün bu söylenenler, Türk işçi çocuklarının gelişmemiş dil yeteneklerinin onların kişiliğinde birçok yönden olumsuz etkiler bıraktığını da göstermektedir.

Almanca'yı öğrenim için yeterince bilmeyen çocuğun Alman çocukları arasında bütün dersleri Almanca olarak izlemeye zorlanması bazı sakıncala-

⁴⁴ Uygur, age, s. 26.

⁴⁵ Mengüşoğlu, age, s. 238.

⁴⁶ Figen Berkay, "Yurt Dışındaki Yeni Kuşaklar ve Yetiştirme sorunları" Eğitim ve Bilim, 1982, ss. 6-8.

⁴⁷ Türkoğlu, age, s. 87

⁴⁸ Nihat Bilgen, "Yurt Dışı İşçi çocuklarının Eğitim Sorunu (Özet Rapor), Ankara: 1979, ss. 7-8.

ra neden olur.Çocukta okula gitmeme isteği ile devamsızlık sorunu doğar. Çocuğun okul başarısı düşer.Öğretmen ders verirken derste başka şeylerle oyalanma fırsatı arar.Ayrıca,derste anlatılanları anlayamayan,okuyup yazamayan ve kavram geliştiremeyen çocuk,dersin işlenişini yavaşlatır.Bilgi ve becerileri olanlar da bunları aktaramadıklarından kırık not alarak başarısız olurlar.

Öğrencinin akademik başarısını etkileyen faktörlerden biri de öğretmendir.Öğretmenin niteliklerinin,öğrenciye yönelik davranış ve tutunlarının öğrenci başarısı üzerinde etkisinin olduğu bilinmektedir.F.Almanya'da çocuk,Alman ve Türk öğretmenlerle etkileşerek yetişmektedir."Birçok Alman öğretmen için yabancı işçi çocukları ayrı bir yük teşkil etmektedir.Çünkü bu öğretmenler,ne karma uluslardan oluşmuş sınıflarda ders vermek için ön-egitime, ne de zamana ve uygun öğretim gereçlerine sahiptirler.Ayrıca bunların hepsine hitabeden konu ve müfredatı bilmemektedirler."⁴⁹ Türkiye'de anadili öğretimi için yetiştirilen ve Almanya'da görevlendirilen Türk öğretmenlere F.Almanya'da doğup büyüyen Türk öğrencilerinin davranışları ve dildeki anlatım olanakları bütünüyle yabancı gelmektedir.Ayrıca,Türk öğretmenlerin yetersiz Almanca ve Alman öğretim programları hakkındaki kısıtlı bilgileri, öğrenci başarısı için,bir başka engel olmaktadır.Yurt dışında görevlendirilen Türk öğretmenlerin sayılarının da ihtiyacı karşılamadığı bir gerçektir.

Yabancılar için Almanca kitapların yetersiz olduğu bilinmektedir. Ders kitapları ve ders araçları yabancı çocuğun özelliklerine göre hazırlanmamıştır.Bu durum çocuğun okul başarısını düşürmektedir.Türk kültür derslerine devamın isteğe bağlı olması,yetiştirici ek derslerin yetersizliği başarısızlığı daha da arttırmaktadır.

F.Almanya'da çalışan işçi ailelerinin içinde buldukları koşullar çocukların okullarda başarılı olmalarına uygun bir nitelikte değildir.Bunların kültürel düzeyleri düşüktür.Çocuklarıyla aralarında iletişim kopukluğu vardır.Çocukların derslerine,ödevlerine yardımcı olamamaktadırlar.Ailelerin sık sık yer değiştirmeleri,Alman eğitim sistemi hakkında bilgile-

⁴⁹ McRae, age, s. 90

ri okul başarısını düşüren faktörlerdendir.

Çocuğun ailesinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı,kendi kültürünün içinde bulunduğu kültüre göre baskın olması ve üstelik okullardaki başarısızlıkları,yakın arkadaşlıklar kurmasını engelleyebilmektedir.Bu durumda olan çocuk,okulda içe kapanık ve pasif olabilmektedir.Alman arkadaşları tarafından Türk çocuklarının küçümsenmesi,dışlanması,kabul edilmemesi,çocuğun öğrenme motivasyonunu azaltabilmekte ve öğrenme güçlüğü yaratabilmektedir.

3.Yurt Dışındaki Çocukların Bazı Psikolojik Sorunları

Unat,yurt özlemini(nostalgia)bir ruhsal bunalım belirtisi olarak görmektedir.Bu tepki,"çok değerli bir varlığın yitirilmesi ya da hiçbir yere mensup olamama biçiminde kendini göstermektedir."⁵⁰ demektir.Yurt özleminin yanısıra,çocukların "okuldaki başarısızlıkları,içinde yaşadıkları toplum tarafından aşağılanma,eğitim sonunda iş bulup bulamama endişesi de eklenince,gençlerimizin olumsuz davranış biçimleri gelişmesine sıkça rastlanmaktadır."⁵¹ Alman çocukları arasında yalnız,arkadaşsız ve başarısız olan çocukta saldırganlık,sinme ya da içe kapanma gibi davranışlar görülebilmektedir.

Almanların en hoşlanmadıkları yabancı işçi grubunun Türkler olduğu kanısı hemen hemen bütün gençler tarafından paylaşılmaktadır. Gerçek olsun olmasın istenilmediklerini,hoşlanılmadıklarını hissettikleri bir ülkede yaşamının kişiler üzerinde yaratacağı baskının büyük olduğu muhakkaktır.Gençlerin istenilmediklerini algıladıkları bir ülkede yaşamının rahatsızlığını duydukları kesindir.(...)Bu etmenler olumsuz yönde kişiyi aşağılayıcı olduğunda kendi kendisini⁵² görüşünün(self-image)zedelenmesi olasılığı ortaya çıkaracaktır.

Kendine güven,herkes için temel bir ihtiyaçtır.Kişi,birilerine,bir yerlere ait olduğunu,istenildiğini ve kendisinin de bunda bir rolü olduğunu

⁵⁰ Unat, age, 1979, s.18.

⁵¹ Gül Sonaer, "Yurt Dışındaki Türk Gençlerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Alınan Tedbirler" HÜ-Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, C.111, S.3, 1985, ss.119-123.

⁵² Nesrin Güran Koşar, "Batı Almaya 'da Yaşayan Bir Grup Türk Genci Üzerinde Bir İnceleme", HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, aynı, ss.135-152.

nu bilmek ister.Çocuğun kendini güvensiz hissetmesini sağlayan faktörlerden biri de ailesinin sık sık ev değiştirmesidir.Devamlı ev değiştirmenin getirdiği sorunlar arasında çevrenin,oyun arkadaşlarının,okul ve okul arkadaşlarının değişmesi de sıralanabilir.

Yurt dışındaki işçi ailelerinin çocuklarında görülen ortak bir sorun, kültür çatışması sonucu meydana gelen kimlik bunalımıdır.⁵³ Yörükoğlu,ergenlik çağını yabancı bir kültürde yaşayan gencin kimlik bocalamasının daha yoğun geçtiğini,tutucu,baskıcı ve geleneksel dar yaşamını sürdüren ailesiyle çatışmaya girdiğini söylemektedir.⁵⁴ Vassaf,ergenlik çağında Avrupa'ya gelenlerin sorunlarının daha çok olduğunu;bu çocukların kimliklerine,geleceklerine ilişkin ani bir seçim yapmakla karşı karşıya kaldığını önce uyumsuzluktan başlayıp giderek ağırlaşan çeşitli sorunları olacağını belirtmektedir.Ayrıca,Türk işçi çocuklarının bülüğ çağına Avrupalı yaşatlarına göre birkaç yıl önce girdiklerini,birdenbire boy atmaları,vücudun kılınması,göğüslerin belirmesi gibi belirtilerle bu dönemin daha güç yaşandığını vurgulamaktadır.⁵⁵

C.GERİ DÖNÜŞ

"1973 Yılı sonlarına doğru ortaya çıkan petrol bunalımı nedeniyle , hammadde fiyatlarının yükselmesi sonucu enflasyonda bir artma görülmüştür. Bunların sonucu olarak,istihdamda belirgin bir azalma ortaya çıkmış ve F. Almanya başta olmak üzere,Batı Avrupa ülkeleri işgücü alımını durdurmuşlardır."⁵⁶ Batı Avrupa'da görülen yabancı düşmanlığı,geri dönüş primi,çocuk okutma,işsizlik,ailelerin yeterince tasarruf yaptıkları inancıyla dönmek istemeleri ile birlikte Türkiye'ye geri dönüşler sürekli olarak yapılmaktadır.Geri dönüşte işçiler,işsizlik,yaşlılık ve işgüçlerini kaybetme so-

⁵³Yavuzer,age.s.365.

⁵⁴Atalay Yörükoğlu,Gençlik Çağı,Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1986,s.108.

⁵⁵Gündüz Vassaf,Daha Sesimizi Duyurmadık Avrupa'da Türk İşçi Çocukları,İstanbul:İzgelge Yayınları,1983,ss.40-41.

⁵⁶DPT,1983,s.5.

runlarıyla yüzyüzedirler.İkinci ve üçüncü kuşak göçmen işçi çocuklarının büyük bir çoğunluğu ya Almanya'da doğmuş ya da küçük yaşta götürülerek geri dönüşe kadar orada yaşamışlardır.Bu çocuklar için ülkelerine geri dönen yabancıların uyum sağlamak zorunda kaldıkları olay anlamına gelen "Rein - tegration" yeniden uyum değil,belki başlıbaşına bir uyum anlamında kullanılabilir.Arada bir tatillerde gördükleri Türk toplumu onlar için uyum sağlanacak yeni bir toplumdur.

Anne-baba Almanya'dayken çocuğu geri dönüşe hazırlamamışsa,çocuk,onu Türkiye'de nasıl bir yaşamın beklediğini bilmemekte,neye tutunacağını şaşırmakta ve geri dönüş şokuna girebilmektedir.Türkiye'deki geleneksel yaşam tarzı onlara yabancı gelmektedir.Özellikle kızlar için soru sormak,yüksek sesle konuşmak,gülmek terbiyesizlik sayılırken çocuğun değerler karmaşası içinde bocalamaması mümkün görülmektedir.

Geri dönen çocukların Türkiye'de ilk karşılaştıkları güçlükleri vurgulamak amacıyla,onlarla yapılan konuşmalardan bazı alıntıları burada vermek uygun olacaktır.

-Her iki taraf da önyargılı.Almanya'da "Türkler dışarı" diyorlar burada da biz tam Türk değiliz.

-Burada ne olduğumu şaşırdım yeniden.Almanya'da Türk diyorlardı bize,buraya geldik Almanyalı diyorlar.Ne taraflıyım sahiden,orada Türk,burada Alman.

-Bir ağacın kökleriyle birlikte sökülüp bir başka yere dikilmesi gibi yeni bir çevreye girmek zor.

-Ben uyum sağladım diyorum,sonra bazan bakıyorum her şey berbat gözüküyor,ben buraya nasıl alıştım diye hayret ediyorum.

-Burada yabancı,orada yabancıyız.Buraya Türk olmaya geldik.

-Buraya gelince,Almanlaşacağımız tehlikesi ortadan kalktı.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere,yurt dışı deneyimi ve geri dönüş bu çocukları örselemiştir.Bir öğrencinin "Artık neyin iyi,neyin kötü olduğunu bilmiyorum.Almanya'da iyi olduğuna inandığım bazı davranışlarım burada tepkiyle karşılanıyor." demesi,kültür ikilemi içinde nasıl bocaladığını göstermektedir.

Birçok kaynakta,F.Almanya'da çalışan başka uluslardan işçi çocuklarının da benzer biçimde yakınmalarda buldukları kaydedilmektedir.

D.ALMANYA'DAN YURDA DÖNEN TÜRK ÖĞRENCİLERİNİN DURUM VE PROBLEMLERİ

F.Almanya'dan yurda dönen öğrencilerin yeniden uyum problemlerinin kaynağı ,F.Almanya'dadır.Bu bakımdan önceki bölümde,çocukların bu ülkedeki durumları incelenmiştir.Çeşitli nedenlerle yurda dönen bu çocuklar,Türkiye'de aileleriyle,anne-baba ve kardeşlerinden birisiyle,akraba yanında, yurtta ya da yalnız başına yaşamaktadırlar.Orada doğup büyümek ve ileri yaşlarda Türkiye'ye dönmek;farklı eyaletlerden,farklı okullardan ve eğitim uygulamalarından gelmek,Türkiye'de denklik işlemi ve seviye sınavları ile girdiği sınıfında kendinden küçükyaştaki sınıf arkadaşlarıyla birlikte okumak gibi farklı durumlar,onların psiko-sosyal yapılarına ve eğitim problemlerine yansımaktadır.Kişilik yapıları,iki kültürün belirgin,karakteristik özelliklerini taşımaktadır.Kahraman;ikinci ve üçüncü kuşak olan bu çocukların bakış açılarının,beklentilerinin değiştiğini,bu nedenle düş kırıklıklarının daha büyük olacağını,yurt dışından çeşitli çelişkiler yaşayarak döndüklerini ve yurtlarında onlara "Almancı" damgasının vurulduğunu ⁵⁷ belirtmektedir.Birçok araştırmacı da,bu görüşleri destekleyip bütünleyen özellikler belirlemişlerdir.Öner ve Erkman;uyum kurslarıyla ilgili olarak hazırladıkları bir raporda,yurt dışından dönen çocukların ilişkilerinde,Türkiye'de yetişmiş gençlere kıyasla,daha rahat,kolayca yardım isteyebilen,soru soran ve fikir tartışmasına girmeye hazır çocuklar olarak görüldüklerini;yeni ortamlarda biraz tedirgin ve huzursuz olduklarını;bu duygularını da zaman zaman kuralları zorlayarak ve etrafla -bu arada belki de öğretmenlerle-"alay" eder gibi görünerek dışa vurduklarını,ilgi ve sevgi gereksinimlerinin yüksek olduğunu belirtmektedirler.Aynı raporda;bu gençlerin kalabalık sınıflarda derste kısa sürede dikkatlerinin dağılabileceğinin gözlemlendiği;bu arada,yerinde duramama,aralarında konuşma ve gülüşme ,birbirleriyle çok çabuk kaynaşma,birbirleriyle yakın ilişkiler kurma davranışları gösterdikleri kaydedilmektedir. ⁵⁸

⁵⁷ Nihat Halıcı,Canan Kahraman(Yurt Dışından Dönen İşçi çocukları Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı)ile yapılan "İkinci Kuşak Dernekleşme Yolunda"konulu Konuşma,Cumhuriyet,21.3.1988.

⁵⁸ Neclâ Öner,Fatoş Erkman,"Uyum Kurslarıyla İlgili Ön Rapor"Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İstanbul,1984.

Seidel;öğretmenlerin dönüş yapan öğrencileri çok değişik davranışlara sahip olarak algıladıklarını,bu çocukların Almanca gramer bilgilerinde büyük boşluklar olduğunu,anadillerini iyi bilmediklerini,burada yetişmiş öğrenciler gibi çalışmak istemediklerini,anavatanlarını tanımadıklarını,okullarda başarılı olamadıklarını ifade etmektedir.⁵⁹ Özellikle,öğrencilerin öğretmeni karşılayışları,soru sormaları,ders dinleme biçimleri,birbirleriyle ilişkileri gibi noktalarda gösterdikleri davranış farklılıkları,öğretmenlerce,"davranış bozukluğu" olarak nitelendirilmektedir.Bütün bunların okullarda uyum güçlükleri yaratacağı açıktır.Bunlara Türk ve Alman eğitim sistemlerinin farklılıklarından gelen güçlükler,okulların bu öğrencilerin eğitimi açısından yeterince hazır olmayışı,öğretmenlerin özel bir eğitimden geçirilmeyişleri,bu öğrencilere özgü yeni programların düzenlenmeyiş,kamuyunca bu çocukların "problemlili" olarak görülmesi gibi faktörler de eklenince;içinde buldukları ortamın güçlükleri ve konunun üstüne önemle eğilinmesi gereği daha iyi anlaşılacaktır.

Yurda dönen işçi çocuklarınının Türk kültürü ve eğitim sistemine uyumlarını sağlamak amacıyla,1985-1986 Öğretim Yılı'nda,beş Anadolu Lisesi açılmıştır.Büyük şehirlerde açılan bu okullar;Ankara Kemal Yurtbilir Anadolu lisesi,İzmir Yunus Emre Anadolu Lisesi,İstanbul Üsküdar Anadolu Lisesi,İstanbul Bakırköy Bahçelievler Anadolu Lisesi,İstanbul Kartal Anadolu Lisesi'dir.Bu uyum okullarından başka,dönüş yapan öğrenciler,özel ve resmî genel liselerde öğrenim görmektedirler.Onlar için açılan beş Anadolu lisesi sayıca yeterli değildir.

Geri dönen öğrenciler,Türkiye'deki orta dereceli okullara denklik işlemi ve seviye sınavları ile yerleştirilmektedirler.Yurt içinde denklik işlemlerini Millî Eğitim Müdürlükleri,yurt dışında da öğrenci müfettişlikleri,kültür ateşelikleri ya da eğitim müşavirlikleri yürütmektedir.

Bu öğrenciler;yaş,cinsiyet ve eğitim gibi durumlar bakımından homojen bir grup değildirler.Öğrenim geçmişleri,bilgi ve kültür birikimleri fark-

---

⁵⁹ Giesela Seidel,"Federal Almanya'dan Dönen Türk İşçi Çocuklarınının Reintegrasyonu-Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitimi Reintegrasyon Pilot Okulu Proje Taslağı,Millî Eğitim Bakanlığı,1985,s.5.

lıdır.Türkiye'de yetişen öğrencilere göre başarı düzeylerinin daha düşük olduğu,çeşitli araştırmalarda saptanmıştır.Bunun kaynak ve nedenleri aşağıda incelenmektedir.

1. Eğitim ve Öğretimle İlgili Problemleri

a. F.Alman ve Türk Eğitim Sistemi Arasındaki Farklılıklardan Gelen Problemler

F.Almanya'da öğrencilerin ilkokuldan sonra gidebilecekleri ortaöğretim okulları;lise(Gymnasium),genel ve mesleki ortaöğretime hazırlayan okul(Realschule),çok amaçlı okul((Gesamtschule) ve temel eğitim veren okul(Hauptschule)dur.Bu okul tiplerinde farklı öğretim programları uygulanmakta ve öğrencilerden değişik ölçülerde başarı beklenmektedir.Çocukların bu okullardaki başarı durumlarına göre,yatay ve dikey geçişleri bugün için mümkündür.Bu okullar burada kısaca tanıtılacaktır.

Gymnasium:Yükselme şansı en çok bu okullarda vardır.Öğrencilerini yükseköğretime hazırlar.Gymnasiumu bitiren her öğrenci,yüksek öğrenim hakkını kazanır.

Realschule:Öğrencilere kazanmış oldukları genel formasyonla,belirgin ekonomik,sosyal ve teknik sorumluluk kazandırır ve pratik yaşama hazırlar..bu okulda birinci yabancı dil İngilizce zorunlu;ikinci yabancı dil Fransızca ise seçimlidir.

Gesamtschule:Ortaöğretim birinci devre okullarını(Temel Eğitim Okulu,Realschule ve Gymnasium)kendi içinde bir araya getiren ya da bütünleştiren çok amaçlı okullardır.

Hauptschule:Bu okulda genel öğretim,bir yabancı dilin eklenmesiyle aynen devam eder.En az yükselme olanağı bu okulda vardır.Öğrencilere,günlük yaşamda gerekli olan zorunlu bilgilerle,pratik ve mesleki yaşama ilişkin,ilerde devam edeceği mesleki ve teknik okulda yararlanacağı bilgiler verilir.Amacı,mesleki eğitim sağlayan okullara hazırlamaktır.Bu okulu bitirenler,çıraklık eğitiminden geçerek bir meslek sahibi olurlar.Yabancı işçi çocuklarının büyük bir çoğunluğu,yükselme şansı pek olmayan bu okullarda okumaktadırlar.

Dönüş yapan öğrenciler,bu okullardan hatta özürli çocuklar için a-

çılan özürülüler okullarından(Sonderschule)gelerek,Türkiye'de genel lise-lerde,kendileri için açılan Anadolu liselerinde öğrenim görmektedirler. Türk dili ve kültürü içinde yetişmeyen bu çocuklar,Türk eğitim sistemine yabancıdırlar.Dil,kültür ve genel uyum yönünden problemler doğuran bu durum,öğrenci başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

b. Anadili Yetersizliğinden Gelen Problemler

Önceki bölümde,Alman okullarındaki Almanca yetersizliğinden söz edilmmişti.Benzer durum,Türkiye'de de,Türkçe yetersizliği için söz konusudur.F.Almanya'daki çocuk,Türkçe'yi ailesinden,Türk çevresinden ve Türk öğretmenlerden öğrenmektedir.Çocuk,o koşullarda yeterli bir Türkçe becerisi kazanamamaktadır.Türkiye'de yapılan araştırmalar da bu düşünceyi desteklemektedir.Yurda dönen çocuklar arasında hiç Türkçe bilmeyenlerin oranı %20'den az değildir.Biraz Türkçe bilenlerin ise,çoğunun kelime hazinesi kıttır. Bazı kavramları bilmemektedirler,ya da kavramlara farklı anlamlar vermektedirler.Türk dilbilgisi konusunda eksiktirler.⁶⁰ Bu çocuklara ait aşağıdaki ifadeler de onların konuşma güçlüğü içinde olduklarını göstermektedir:

- Dolmuşu bindiğimde ineceğim yerde inecek var diyemiyordum.
- Birisi bana bir şey sorduğunda kalpten gidebilirdim.
- Bana gülecekler diye konuşmaktan korkuyorum.
- Kunuşurken heyecanlanıyor,sıkılıyor ve sesleri iyi çıkartamıyorum.
- Sınıfta bildiklerimi dahi söyleyemiyorum,hiç parmak kaldırmıyorum.
- Türkçem yetersiz olduğu için dersleri tam olarak anlayamıyorum.

Öğrencilerin Türkçe konuşma,anlama,dinleme,okuma ve yazma güçlükleri;daha çok,Türkçe,Türk Tarihi,İnkılâp Tarihi,Coğrafya gibi derslerde başarısız olmalarının nedenlerinden biri olarak görülmektedir.Öğrenim için yeterli düzeyde Türkçe öğretimi programlarından geçirilmedikçe bu başarı-

---

⁶⁰ Beril Tufan,"Yurt Dışındaki İşçilerin Çocukları",Türkiye'de Çocuğun Durumu 1990'ların Çocuk Politikaları Kongresi,Maya Yayıncılık,Ankara,1989, s.264.

sızlığın sürüp gitmesi doğaldır.

c. Okul Ortamından Kaynaklanan Problemler

Yurda dönen öğrenciler,Türkiye'deki okulu ile Almanya'daki okulunu karşılaştırmakta ve bazı eksiklikleri görmekte-dirler.Bina,salon ve oyun alanı,lâbaratuvar,atölye;ders araç ve gereçlerindeki yetersizlikler öğrenci başarısını etkileyebilmektedir."Okul veya sınıf ortamının çocuğa uymaması,sınıf düzeyinin öğrencinin gelişim düzeyinin çok üstünde veya çok altında olması,çocuğun sınıf içinde arkadaşı ve görevi olmaması başarısızlık nedenleridir."⁶¹

Öğrenci başarısızlığının önemli bir nedeni de,öğretmendir.F.Alman toplumunun öğretmen tipi,bu öğretmenin öğrencileriyle ilişkileri ve disiplin anlayışı Türk öğretmeninden farklıdır.Yurda döndükten sonra Türkiye'de okula başlayan çocuk,yeni bir öğretmen tipiyle karşılaşmaktadır.Bu öğretmen,Alman öğretmene göre daha otoriter ve katı,daha resmî bir tutumdadır. Türk ve Alman öğretmenin tutum farklılığı,çocukların okula uyumlarını ve okul başarılarını etkilemektedir.Öğrencilerle yapılan görüşmelerde,onları etkileyen farklılıklar,aşağıdaki ifadelerle dile getirilmektedir:

- Öğretmen sınıfa geldiğinde neden ayağa kalkılması gerektiğini anlayamıyorum.
- Almanya'da uslu öğrencilerle öğretmenler dalga geçerdi,Burada uslu öğrenciler mükâfatlandırılıyor.
- Kız öğrencilere küpe takmayın diyen öğretmen küpe takıyor ; sigara içmeyin diyen müdür sigara içiyor.
- Öğretmenlerin çoğu bize anlayış göstermiyor.Benim durumumu yaşamadıkları için anlayamıyorlar.Çalışmadığımı sanıyorlar,ben başarılı olmak istemez miyim?İstiyorum ama istediğim sonucu alamıyorum.
- Öğretmenlerin bizden çok fazla istekleri var.Bizim Almanya-dan geldiğimizi,pek fazla Türkçe bilmediğimizi,Türk örf ve adetlerini az ya da hiç tanımadığımızı unutuyorlar.
- Buradaki öğretmenler bize yakın durmuyorlar.Güvenilir değil-ğiller,hatta görünüşleri bile sert.

⁶¹ Norma Razon, "Öğrenme Olgusu ve Okul Başarısını Etkileyen Faktörler", Eğitim ve Bilim, Ocak 1987, C.11, S.63, ss.17-19.

Türkiye'de çalışan bir Alman öğretmen,"Bu okulda ben de otoriter davrandım,en azından kendi çapımda.Disiplin kuralları olmasa dersler yürümezdi.Aynı otoriter tavrı Almanya'da koymak mümkün değil tabi,öğrenciler beni mahvederdi." demektedir.Onlar için açılan Anadolu liselerinden birinde çalışan bir başka Alman öğretmen "Davranışları çok bozuldu.Öğrenciler Almanya'da böyle davranmaz.Burada biz de farklı davranıyor ve sıkıntı çekiyoruz."diyebilmektedir.

Türk ve Alman öğretmenlerin öğretim ilke ve yöntemlerinde de farklılıklar vardır.Eğitim sistemleri ve programları gereği Almanya'da daha çok yaparak ve yaşayarak öğrenmeye yer verilmektedir.Türk öğretmeni daha çok anlatım yöntemi ile ders vermektedir.Genellikle anlatım yöntemine ağırlık veren öğretmen,öğrencinin sınıfta konuşmasını kısıtlamak,susturmak, istediği her şeyi somasına engel olmak zorunda kalmaktadır.Bu tutum otoriter bir yapı oluşturmaktadır.Öğretmen konuşurken öğrencinin sınıfta başka bir iş yapmasına,dışarıya çıkmasına izin verilmemesi ve derse geç kalınca sınıfa alınmaması;öğrencilerin alışamadıkları durumlar arasında yer almaktadır.

Bu çocuklar,Türkiye'deki sınıf arkadaşlarına göre daha ileri yaşlardadırlar.Bu yaş farkı,onların davranışlarında,değerlerinde,gelecekle ilgili plânlarında ve beklentilerinde de farklılıklar yaratabilmektedir.Bütün bunlar,arkadaşlık kurmayı engelleyebilir.Ayrıca arkadaşlık ilişkilerini sosyal çevre farklılığı,anlaşma güçlükleri ve birbirlerine karşı olan önyargılar da etkileyebilmektedir. Oysa "Arkadaş çevresi bir ergenin iç gerilimini azaltmakta ve dış dünya karşısında ona güven sağlamaktadır. Grup yaşamı ergene kendini ve başkalarını tanımak olanağı vererek onu toplumsallaştırmakta ve kolektif yaşama hazırlamaktadır."⁶² "Ergenlikte arkadaşlık ilişkileri ve grupları içine giremeyen,kabul göremeyenler de aşırı saldırganlık,kabadayılık,bencillik,gösterişçilik,sinirlilik,kıskançlık,kendine güvensizlik,aşırı çekingenlik gibi özelliklerin geliştiğini;bütün

⁶² Bekir Onur, "Ortaöğretimde Ahlâk Eğitimi",Yayımlanmamış Doktora Tezi,Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi,1976,s.104.

bunlar da temelde özsaygı ve özgüven eksikliğine işaret etmektedir."⁶³ Genellikle yurda dönen öğrenciler, kendi aralarında bir grup oluşturmaktadırlar. Kendi aralarında Almanca konuşmakta, sıkıntılarını paylaşmakta ve şaka yaparak birlikte olmaktan hoşlandıklarını göstermektedirler. Anadolu Liselerinde (uyum okullarında) okuyanların arkadaşlık ilişkileri bakımından, okul içinde pek problemleri olmamaktadır. Türkiye'de yetişenlerle birlikte okuyanlar, sınıf arkadaşları arasında yabancılik hissettiklerinden, "Alman" olarak çağrıldıklarından, kendileriyle alay edildiğinden, her fırsatta kızdırılmaya ve küçük düşürülmeye çalışıldıklarından yakınmaktadırlar. Bu olumsuzlukların çocukların psikolojik uyumlarına ve akademik başarılarına etkisinin olacağı düşünülebilir.

d. Aileden Kaynaklanan Problemler

Yurda dönerek Türkiye'de öğrenim gören çocukların büyük bir çoğunluğunun aileleri, parçalanmış durumdadırlar. Tam bir aile olarak yaşayanlar da, Almanya ile bağlarını koparmamak için sürekli gidip gelmektedirler. Burada; yurttan, bir akraba yanında ya da yalnız başına yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Oysa ailenin desteği, şefkati çocuğa umut vermekte, onu canlandırmaktadır. Çocuğun temel ihtiyaçlarının evinde karşılanmaması, evinde bir çalışma ortamının olmaması; aile bireylerinin çocuğun derslerine, ev ödevlerine yardımcı olamamaları başarısını düşüren nedenlerdendir.

e. İki Toplumun Çocuk Yetiştirme Tarzındaki Farklılıklardan Gelen Problemler

Türk ve Alman toplumunun çocuk yetiştirme yöntemleri farklıdır. Bu durum çocukların kişilik özelliklerine de yansımaktadır. Bebeklik ve çocukluk dönemlerinin kişilik gelişimi için çok önemli kabul edildiği Almanya'da aile çocuğu yaşam gerçekleriyle yüzleştirme ve yaşam ödevlerine hazırlamakla sorumludur. Çocuk beklenini yapmadığında cezalandırılır. Çünkü cezanın özdenetimi geliştirdiği kabul edilir. Alman çocuğu özgür, ısrarlı, sabırlı, tutumlu ve sakin olmalıdır. Korunmalı, sevilmeli, ancak, şımartılmamalıdır.

⁶³ Sıral Ülkü, "Ergenlik Döneminde Arkadaşlık İlişkileri", Eğitim ve Bilim, C.11, S.11, Ocak 1978, s.14.

Çocukta güven duygusu geliştirilmelidir. Geleneksel Türk eğitiminde çocuk küçükken özgürdür.Uygun olmayan davranışları "çocuktur" gerekçesiyle hoş görülür.Ailede aşırı derecede korunur.Okula başlar başlamaz baskı artar, denetim sıkılaşır ve kuralların dışına çıkması zorlaşır.⁶⁴

"İç denetimi olmayan", "kendi kararlarını kendisinin almadığı", "kararlarının sorumluluğunu taşımayan", "kendini özgürce ifade edemeyen" bireylerin yetiştiği geleneksel aile özellikleri, genelde Türk ailesinin de özellikleridir.

Çocuktan maddesel ve duygusal olarak destek bekleyen aile, doğal olarak "bağımsızlık" ve "kendine güven" yerine itaatkâr ve nazik olmayı istenen özellikler olarak görmekte ve sosyalleşme sürecini de bu beklentiler doğrultusunda yönlendirmektedir. Bu tür sosyalleşme süreci ise, çocukta bağımlılığı teşvik etmekte, özgür düşünmeyi, kendini ifade etmeyi engellemektedir. Evde ana - babaya karşı başlatılan bağımlılık ve itaat, okulda öğretmene yöneltilmekte, daha sonra bu tutum, otorite kabul ettiği diğer kişi ve kuruluşlara genellenmektedir. Kendini diğer insanlara bağımlı ve sorumlu hissetmenin kişi üzerinde oluşturduğu baskı ise, onların değişen toplumda etkin rol almalarını engellemektedir.⁶⁵

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, F.Almanya'da daha özgür ve katılımcı; Türkiye'de ise, itaatkâr ve bağımlı bir öğrenci tipi teşvik edilmekte ve desteklenmektedir.

Türk Öğrencileri Almanya'da okula gittiğinden dolayı az veya çok "bireyin kendi kişiliğini kendisi biçimlendirmesi" ilkesine göre eğitilmişlerdir. Şimdi Türkiye'ye dönen öğrenciler, Almanya'da tanıdıkları ve benimsedikleri eğitim değerlerini bırakmaları ve unutmaları gereken bir ortama girmektedirler. Bu durumun acı dolu hayat tecrübelerine yol açacağı kaçınılmazdır.⁶⁶

⁶⁴ Oya Tuncer, "Çocuk Aile ve Çevresi, Değişik Ekinlerde Aile ve Çocuk" Çocuk ve Eğitim, Ankara: TED Yayınları, 1980, s.28.

⁶⁵ "Çocuk Gelişimi ve Aile İçi Etkileşim Çalışma Grubu Raporu" 26-27 Mayıs 1989 Tarihli 1990'ların Çocuk Politikası Kongresi'ne sunulan Rapor, s.2.

⁶⁶ Horst Widman, " 'Hürmet' ve 'Bireyin kendi kişiliğini kendisi Biçimlendirmesi' Alman ve Türk Pedagojisindeki Birbirine Zıt Değer Yargıları ve Bunların Göçmen Türk Çocuklarının Yeniden Uyumuna Etkileri "Hacettepe ve Giessen Üniversitelerinin "Yurt Dışından Dönen Türk çocuklarının Pedagogik, Psikolojik ve dille İlgili Sorunlarının Toplum Yansıması" Konu ve 3-4 Kasım 1988 tarihli III.Ortak Çalışma Sempozyumu'na Sunulan bildiri, ss.1-3.

Yurt dışındaki Türk işçi ailelerinin çocuk yetiştirme yöntemleri bakımından Türkiye'deki ailelere göre daha geleneksel, daha koruyucu ve bastırıcı tutumlar içinde oldukları da belirtilmektedir.⁶⁷ Farklı yöntemlerle yetişerek gelen bu çocuklardan Türkiye'de yetişmiş öğrencilerden istenen davranışlar beklenmektedir. Doğallıkla bu beklentiler ve onların davranışları arasında uyumsuzluklar olacaktır.

2. Federal Almanya'dan Yurda Dönen Ergenlerin Bazı Psikolojik Problemleri

Yurda dönen ergenlerin yurt dışı deneyimlerinden kaynaklanan bazı problemleriyle birlikte bir de ergenlik dönemiyle ilgili sorunları vardır. Türkiye'de geliştirecekleri yeni tepkilerde iki toplumun eğitim sistemi, kültürü, değer yargıları ve normlarındaki farklılıkların etkisi olacaktır. Yeni bir çevreye fazlasıyla uyum kendi kişiliğini bırakıp yeni bir kişilik kazanmayı gerektirir. Kişiliğin ve davranışların değiştirilmek zorunda bırakılması ile bazı psikolojik sorunlar doğacaktır. Nitekim, onların kendi ifadeleri de bunu anlatmaktadır:

- Başka insanlar ne yapar bilmiyorum, ama ben psikolojik bir baskı altına girdim. Durup dururken ağlamaya başlar, kendimi tutamaz, günlerce ağlardım. Duygularım alt üst olmuştu. Kısacası bir bunalım geçiriyordum.
- Başlangıçta topluma göre davranmaya çalıştım. Ve sonunda kendimi tanıyamaz hâle geldim.
- Buraya ayak uydurmaya çalışıyorum, ama bir şey hep eksik kalıyor. Karakterimde eksik kalan bu yanları nasıl tamamlayacağım, neyle bütünleyeceğim?
- Burada çok sessizim. Orada sevinçli, hareketli, uzun saçlı, yaramaz bir çocuktum. Almanya'daki Mehmet öldü, burada yeni bir Mehmet'im.
- Türkiye elimden herşeyimi aldı. Şimdi dertli, ağlayan, mutsuz bir kişi oldum. Dertli olmak, hep dert çekmektense ölmek daha iyi.
- İnsanların baskısı yüzünden kendimi her yerde hapishanede i-

⁶⁷ G. ve W. Le Compte, "Parental Attitudes and Cultural Adaptation of Turkish Families in the Netherlands", Boğaziçi Üniversitesi, SBE/PSY 83-01, 1983, s.54.

miş gibi hissediyorum.

-Kendi vatanımda yabancı görülüyorum.Bundan bir türlü kendimi kurtaramıyorum.

E. ERGENLİK DÖNEMİ VE PROBLEMLERİ

1. Ergenlik Dönemiyle İlgili Genel Bilgiler

Ergenlik çağı,"bülüğ öncesini ve bülüğü içine alan fakat bülüğdan sonra da bu çağın etkileriyle devam eden çocukluk ile yetişkinlik arasındaki devre olarak tanımlanmıştır.Her ne kadar,her kültürde ergenlik çağı yaşanıyorsa da her kültürün bu çağ için sağladığı farklı imkân ve şartlar ferdin gelişimini farklı bir şekilde etkilemektedir."⁶⁸ "Kızlarda 11-20 , erkeklerde 13-20 yaş arasında yer alan ergenlik biyolojik,psikolojik,zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı,çocukluk-tan erişkinliğe geçiş dönemidir."⁶⁹ Buna göre ergenin biyolojik,duygusal, zihinsel,cinsel ve toplumsal gelişiminden gelen bazı sorunları olabilir. Ergenlik çağı bağımsızlık çağıdır."Artık çocukluğu terketmek ve özerk bir kişi olarak kendini kabul ettirmek için ergen,ana babasının otoritesine başkaldırarak ve onların sunduğu modelleri reddederek,daha önce hayran olduğu şeyleri yapmaya koyulur.Onların düşündüğü,sevdiği ve inandığı her şeye bile bile zıt gider."⁷⁰ "Bütün ergenlik boyunca ergen,kişiliğini ve bağımsızlığını kazanma tasasıyla aileden ayrılmaya çaba gösterir."⁷¹ Bir arayış içindeki ergen özdeşleşerek kendi kişiliğine biçim verme ihtiyacındadır.Gelişmekte olan bir ergen,sık sık beğendiği yetişkinlerin fikirlerini,tavrılarını,hareketlerini taklit eder.Bu bakımdan özdeşleşme yeteneği eğitilmelidir.

bu araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunu 15-16 yaş grubundakiler oluşturmaktadır.Bu yaşlardaki öğrencileri daha iyi tanıyabilmek a-

⁶⁸ Fatma Varış,"Ergenin Gelişimine Etki yapan Kültürel Faktörler",Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,C.1,S.1-4,1968,s.10.

⁶⁹ Yavuzer,age,ss.167-170.

⁷⁰ Berthe Reymond-Rivier,"Gençlik Bunalım", (çev.)Bekir Onur,Ulusal Kültür S.5, Temmuz 1979,ss.194-205.

⁷¹ Onur,age,s.88.

macıyla bu yaşların özellikleri hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

15 Yaş:15 Yaşındaki genç ilgisiz ve kayıtsızdır,duyguları giderek hassaslaşır,alınanlaşır.Bazı şeylere karşı koyar,bazı şeylerden korkar . Bu yaştaki ergenin olgunlaşma belirtileri üç ana grupta toplanabilir.Bunlar;giderek artan kendini gözlene ve kendini tanıma,gelişen bir bağımsızlık duygusu;çevredeki,okuldaki ve toplumdaki gruplara bağlanma ve bunlarla uyumadır.Ergen,gelişimi boyunca bu üç niteliğini birbiriyle uzlaştırmayı görev bilir.15 yaş gencinin ev içi ilişkilerinin giderek zayıfladığı görülür.O,ev içinde az konuşup,yalnız kalmaya özen gösterir.Yeterince büyümüş olduğunu düşünür.Başkalarının kendine çocuk gözüyle bakmasını istemez.Bağımsızlık arzusuna sahiptir.Yasa ve geleneklerle belirlenmiş kurallara uymak zorunda olduğunun bilincindedir.Anne ve babasının aşırı yakınlığını istememektedir.Bazıları okula ve bazı öğretmenlere fazlasıyla bağlanılır.Eleştirci bir gözle kendini algılar ve işlerini tek başına yapmak zorunluğunu duyar.Diğer insanlarla bağlı olduğunun bilincine iyice varır; bu da onda bir gerilim yaratır.

16 Yaş:Bu yaştaki ergen,büyüklerin üzerinde yetişkin etkisi bırakır.O,kendini daha iyi yönetebilmekte,duygusal açıdan düzene kavuşmaktadır.Kendine olan güveni artmıştır,bağımsızlık hissettiği gözlenebilir.Kendine güveni öylesine geliştirmiştir ki bağımsızlığını olağan bir şey olarak ailesine kabul ettirir.Ailesiyle sürtüşmeleri azalır,herkese karşı hoşgörülüdür,geleceğe yönelir,duygularını baskı altında tutar.Fazla alınganlıktan sıyrılır,gereksiz endişelere kapılmaz.Kendini algılaması,kendine yetmesi ve topluma uyması,onu yetişkinliğe iyice yaklaştırır.bu dönemde genç yasaları ve toplumsal kuralları kavramaya başlar.⁷²

Ergenlik yılları süresince ergen kimliğini kazanmaya çalışır.kendisiyle ilgili sorular sorar ve bu sorulara bulduğu cevaplarla birlikte çeşitli düzeylerde sorunlar geliştirir.

"Ergenlik geçici olarak bir rol kararsızlığı dönemidir.Çeşitli roller düşünülür,ülküler ve değerler denenir,benimsenir,sonra terkedilir ve

⁷²Yavuzer,age,ss.167-169.

yenileri aranır."⁷³

2. Ergenlik Döneminde Kaygı ve Depresyon(Nedenleri,Belirtileri, Etkileri ve Kuramsal Temelleri)

Kaygı:Günümüz insanı kendini saran tehlikelerle iç içe yaşamak durumundadır.Bu tehlikelerin bazıları gelişen endüstri ve teknolojiden,bazıları insan ilişkilerinden,bazıları da toplumsal özelliklerden gelmektedir."Toplumların hızla değişmesi,aynı toplum üyeleri arasındaki kültürel farklılıklar,değerlerin tutarlılıklarını koruyamaması,değişik kültürlerin birbirini etkilemesi;günlük yaşam giderek daha da karmaşıklaştırmakta ve bireyin yüklendiği zorlanmaları ağırlaştırmaktadır."⁷⁴ Bütün bunlara ek olarak,insanı tehdit eden içten gelen bazı tehlike uyaranları da vardır.Bu iç ve dış tehdit ve tehlikeler,korku ve kaygıya neden olmaktadır.

Korku ve kaygı bir değildir,aralarındaki farkı göstermek yerinde olacaktır."Korkuyu,belirgin bir noktada odaklaşan,nensel bir tehlikeye karşı tepki diye nitelendirirsek;kaygıyı da,kaynağı belirsiz,düşünülen,öznel bir tehlikeye,olasılıklara karşı oluşan tepki diye tanımlayabiliriz."⁷⁵ Kaygı "Yaklaşmakta olan bir tehlikeye ait tarif edilemeyen bir duygudur"⁷⁶ "Endişe,kuruntu,korku,telâş,üzüntü gibi insanda baskı ve gerilime yol açan duygu durumudur."⁷⁷ "Kaygı açık seçik belli bir neden olmaksızın duyulan korkudur.Örnek:sağlığı,gelişimi ve bakım yerinde olan çocuğun her an hastalanıp ölmesinden korkan bir annenin duygusu kaygı(anksiyete)dır."⁷⁸

Kaygının ne olduğu,nasıl oluştuğu ve bireye olan etkileri çeşitli kuramlarda farklı biçimlerde ele alınmıştır.Psikoanalitik kurama göre kay-

⁷⁴ Engin Geçtan,Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar,Ankara:Maya Yayıncılık,1982,s.236.

⁷⁵ Güler o. Fişek,M.Serap Yıldırım,Çocuk Gelişimi,İstanbul:MEB Yayınları,1983,s.95.

⁷⁶ Rasim Adasal,Psikonevrozlar ve Seksüel İflâslar,Ankara:AÜ Tıp Fakültesi Yayınları,1955,s.50.

⁷⁷ Özcan Köknel,Kaygıdan Mıtluluğa Kişilik,İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi,1982,s.161.

⁷⁸ Günsel Koptagel-İlal,Tıpsal Psikoloji,İÜ Cerrappaşa Tıp Fakültesi Yayınları,1982,s.126.

gının kaynağı çatışma (conflit)dır.Çatışma id-ego-süperego arasında olmaktadır.Egodaki çatışmanın şiddeti libido ve saldırganlık ile süperegonun birbirine karşıtlığına bağlıdır.Freud'a göre kaygı çatışma durumlarındaki ihtiyaç engellenmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.Freud üç tür kaygı tanımlamıştır.Bunlar;gerçeklik kaygısı (reality anxiety), nevrotik kaygı (neurotic anxiety) ve törel kaygı (moral anxiety)dır.

Gerçeklik anksiyetesi günlük yaşamda arada bir herkesin yaşadığı anksiyetedir.Dış dünyadaki gerçek nesnelere ilgili olan bu duygu "korku" ile eşanlam taşır.Mantıklı ve anlaşılır olması ile nevrotik anksiyeteden ayrılır.Bu tür anksiyete beklenen ya da yaklaşılan bir tehlikenin algılanması sonucu geliştirilen bir tepkidir.

Nevrotik anksiyete mantık dışıdır.Kökenini yetişkin yaşamından çok bebeklik ve çocukluk yıllarının yaşantılarından alır.Freud başında,gerçekçi olmayan anksiyeteyi kullanılmayan ruhsal enerjinin dolaylı bir belirtisi olarak yorumlamıştır.Diğer bir deyişle cinsel içgüdüler dolaysız bir anlatım yolu bulamazsa enerjileri yön değiştirir ve anksiyeteye dönüşür.Tehlikeli bulunan anksiyete yaratabilecek nitelikteki dürtülere karşı kullanılan temel savunma mekanizması baskıdır.Ne var ki baskı bir dürtünün düşünce ögesinin bilinç düzeyine çıkmasını engellerse de,o düşünceye ilişkin duygusal enerjiyi ortadan kaldırmaz.Dolayısıyla düşünce,duygusal enerji ögesinden kopmuş olur.Biriken enerji ise anksiyeteye dönüştürülerek boşalım sağlanır.

Freud'e göre nevrotik anksiyete üç ayrı biçimde kendini gösterebilir.Bağlantısız anksiyete o anda ortaya çıkabilecek herhangi bir duruma bağlanmaya hazır genel bir kaygı durumudur.Bu tür bir anksiyeteyi yaşamakta olan kişi sürekli kaygılı ve karamsardır.Fobik anksiyete;belirli bir nesneye ya da duruma karşı duyulan yoğun bir korku ile belirlenir.Panik ya da anksiyete nöbetinde korku yaratan tehlikeli duruma gösterilen tepki arasında hiçbir bağlantı yoktur.

Törel anksiyete kişinin kendi vicdanından korkmasıdır.Gelişmiş süperegosu olan bir kişi yetiştirildiği kurallara aykırı bir davranışta bulunduğu ya da bulunmayı tasarladığında suçluluk duyar.

Freud'u izleyenler nevrotik anksiyetenin oluşumunda daha çok toplumsal ve kültürel faktörlere önem vermişlerdir.Horney,cinselliğin kendi başına bir anksiyete kaynağı olmadığı;anksiyetenin tümü ile çocukluk yıllarına ait bir tepki olmadığı görüşündedir.⁸⁰

⁷⁹ Geçtan, age, ss.232-235.

⁸⁰ aynı, ss.241-244.

Horney'e göre:

Esas kaygı (basic anxiety) insan için her çeşit tehlike ve baskı amilleriyle dolu olan dünyada bir ümitsizlik hissinin ifadesidir. Bu belirti çeşitli nevrozlarda diğer semptomların da ana kaynağını teşkil eder. Bu aynı zamanda esaslı bir kin ve düşmanlık hissiyle beraberdir. "Basic anxiety" kabataslak olarak "aldatmak, ihanet etmek, kıskanmak, utandırmak, sataşmak gibi kötü şeyler için yapılmış olan dünyada kendini ufak, yetersiz, değersiz ve daima tehlikede bulmak ve sanmak hissidir.⁸¹

Horney, ana baba tutumuyla çocuğun anksiyetesi arasında bir ilişki görmektedir. Ona göre; çocuğun en yakınlarından görmek ihtiyacında bulunduğu sevgi ve şefkatten yoksun olması; anne babanın diğer çocuklarını tercih etmeleri, yerinde olmayan azarlamaları, yerine getirilmeyen sözleri, zorunlu ihtiyaçlarına ilgisiz kalmaları, teşebbüslerini çocukça ve gülünç saymaları, kaygının oluşmasını etkileyen ana baba hatalarıdır.⁸²

Reich'a göre "Cinsel uyarılmayı ruhsal bunalıma dönüştüren şeyler dış koşullarla deneyler, yani toplumsal etkenlerdir."⁸³ Sullivan'a göre "temel kaygı" insan ilişkilerinin bir ürünüdür. Sullivan insanı kültürün bütünleyici bir parçası olarak ele aldığından anksiyetenin de bireyin insan ilişkilerini tehlikeye sokan durumlardan oluştuğu görüşünü savunmuştur.⁸⁴ Fromm'a göre "erken kaygı" yakınlık ve benimsenip onaylanma gereksinimi ile bağımsızlık gereksinimi arasındaki çatışmadan doğar. Çocuk büyürken çevresindeki önemli yetişkinlerin onayını alabilmek için kendi içindeki bazı eğilimleri denetim altında tutmaya çalışır. Onay almayan yeteneklerini ortaya koyarsa bu durum kaygı oluşturabilir.⁸⁵

Varoluşçu psikoloji, varoluşçuluk felsefesini benimsemiştir! Varoluşçuluğa göre, evrende kendi varlığını yaratan tek varlık insandır. İnsan öz-

⁸¹ Adasal, age, ss. 50-52.

⁸² aynı, s. 52.

⁸³ Wilhelm Reich, Cinsel Ahlâkın Boy Göstermesi, (çev.) Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları, 1976, s. 239.

⁸⁴ Geçtan, age, s. 237.

⁸⁵ Sigmund Freud, New Introductory Lectures on Psychoanalysis, New York, W.W. Norton and Co. Inc. 1933, ss. 81-111.

gürdür ve bunun için yaşamını istediği gibi şekillendirir. İnsan "varoluş kaygısı" içindedir. Heidegger "varoluş kaygısı" için, "Bu kaygı insanın eylemleri için bir kaynaktır, bir temeldir. Herhangi bir kaygısı olmazsa hiçbir eylemde bulunamaz insan." demektedir.⁸⁶ Varoluşçulara göre insan, "zalim, acımasız, düşmanca ve saçma dünyada ölüm duygusuyla yaşarken yaşamını biçimlendirme kaygısını taşır."⁸⁷ Davranışçılar, davranış kazanmada çevresel koşulları öğrenmeye bağlı olarak uyaran-tepki ilişkisiyle değerlendirmektedirler. Onlara göre normal ve normal dışı davranışlar öğrenmeyle kazanılmaktadır. "Kaygı nötr olan uyarıcıların acı veren uyarıcılarla bağ kurması sonucu oluşur ve uyaran genellemesiyle yayılır."⁸⁸ 1975 yılında Seligman; depresyon ve kaygıyı "öğrenilmiş çaresizlik modeli"yle açıklamıştır. Elektrik şoku verilen köpeğin birinci ve ikinci aşamada bu uyarandan kaçması engellenmiştir. Üçüncü aşamada ise hayvanın çaresizliği öğrenmesi sonucu kaçma ve kurtulma davranışı yapmadığı gözlenmiştir. Seligman ve arkadaşlarının 1978'de elde ettikleri bulgulara göre, kişinin olayları kendinin denetleyemeyeceğini düşünmesi, kaygı ve depresyona neden olmaktadır.⁸⁹

Bilişsel yaklaşımlı kuramlar, kaygının, bireyin düşünce ve duygularında dengesizlik, çelişki ve çatışma yarattığını ve bu durumun bireyin yargılarında bozulmaya yol açtığını vurgulamaktadırlar.⁹⁰

Kaygının Nedenleri: Ergende sivilce ve kara noktalara, vücut kokularına, düzensiz dişlere, yüz ve burun biçimine ilişkin gerilim ve kaygılar vardır. Genellikle bedensel gelişime ilişkin kaygı kaynakları iki grupta toplanabilir. Bunlardan biri, bedeninin bazı fiziksel özelliklerinin normal olup olmadığı; ikincisi de, cinsel bakımdan yeterli gelişmeye ulaşmış olmadıklarıdır. İç dengeyi bozan hızlı değişim ve gelişim kaygı oluşturmaktadır.

⁸⁶ Bedia Akarsu, Çağdaş Felsefe, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1987, s. 218.

⁸⁷ Aynı, s. 228.

⁸⁸ Neclâ Öner, "Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanterinin Türk Toplumunda Geçerliliği, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1977.

⁸⁹ Özcan Köknel, Korkular Takıntılar Saplantılar, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1990, s. 221.

⁹⁰ Öner, age 1977.

dır.⁹¹ Kaygı, bilinç dışında tutulamayan yasak dürtü ve eğilimlerin bilince çıkmak için zorlaması, doyum ve boşalım arayan cinsel ve saldırgan dürtülerin baskısı ile ahlâk ve törelere, vicdan değerlerine aykırı dürtülerin zorlaması sonucu oluşabilir.⁹² Bunlara ek olarak kusurlu ana baba tutumları, ana babaların çocukların okul çalışmalarından yüksek beklentilerinin olması, günlük yaşamı sürdürürebilmek için gerekli yeteneklerin geliştirilmemiş olması, geçmişte yaşanmış sarsıcı bir olayın yeniden canlanması gibi nedenler sıralanabilir.⁹³

Kaygının Belirtileri: Kaygının belirtileri, ruhsal olandan bedensel olana doğru şöyledir: Endişe, gerginlik, güvensizlik, korku, panik, şaşkınlık, tedirginlik, ağız kuruluğu, baş ağrısı, baş dönmesi, bulantı, çarpıntı, güçsüzlük, halsizlik, iştahsızlık, kan basıncı düşmesi ya da yükselmesi, kas gerginliği, mide barsak yakınmaları, solunum sayısında artma, terleme, titreme, uykusuzluktur.⁹⁴ Kaplan ve Sadock, anksiyete nevrozundaki karakteristik tabloyu gergin bir bekleyiş ve vicdan azabı gibi panik olayları olarak saptamışlardır. Sıradan bir görüntü olarak seslere karşı aşırı duyarlılık, irkilme reaksiyonları, kalp çarpıntıları, nefessizlik, ishal, aşırı yemek, sık sık idrar yapmak, göz karaması, genel fiziki halsizlik ve bozukluklar olarak belirlemişlerdir.⁹⁵

Kaygının Etkileri: Öner, kaygının fizyolojik etkilerinin dışında ruh sağlığını tehdit ettiğini, zekâ üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu, otorite durumundaki kişilere aşırı bağımlılık yarattığını, kendine güveni azaltıp kişiyi yönlendirilme durumuna getirdiğini belirlemektedir. Kaygı düzeyi yüksek olan bireyler, düşük olanlardan daha kolay şartlanmaktadır.

⁹¹ C. Bühler, P. Keith-Spiegel, K. Thomas, "Ergenlik Dönemine Toplu Bakış", (çev.) Sezen Zeytinöğlü, Ergenlik Psikolojisi, (der.) Bekir Onur, Ankara: Hacettepe Taş yayıncılık, 1985, s. 93.

⁹² Yörükoğlu, age, ss. 223-224.

⁹³ Geçtan, age, ss. 248-252.

⁹⁴ Köknel, age, 1982, s. 164.

⁹⁵ H. I. Kaplan, B. J. Sadock, Comprehensive Textbook in Psychiatry, 3. ed. William and Wilkens, 1980, ss. 1022-1023.

Zekâ düzeyi normal olan bireylerde yüksek kaygı başlangıçta olumsuz; sınav yanılma ile kazanılan doğru alışkanlıklar sonucu da, yani öğrenmenin daha sonraki evrelerinde, olumludur. Zekâ düzeyi yüksek olan bireylerde kaygının etkisi olumlu, zekâ düzeyi düşük olanlarda ise olumsuzdur. Basit şartlanma ve öğrenmelerde kaygı, başarıyı arttıracak bir güdü etkisi yaratır. Karmaşık öğrenmelerde kaygının zekâ, yapılacak işin güçlüğü, niteliği ve bireyin alışkanlıkları ile etkileşim hâlinde olduğu görülür. Kaygı, zekâsı yüksek olanlarda güdüleyici; düşük zekâlılarda ket vurucu etkiler yapar. Kaygı öğrenmenin ya da problem çözenin ilk evrelerinde ket vurucu, fakat alışkanlıklar silsilesindeki ayarlamalardan sonra kolaylaştırıcı olur. Sözel davranışlarda sözel olmayanlardan daha kesin ket vurucu etkiler yapar.⁹⁶ Öget Ökten Tanör bütünüyle anksiyeteli olan bir grupta anksiyete puanları ile öğrenme, tekrar sayısı arasında anlamlı bir ilişki bularak anksiyetenin öğrenmeyi güçleştirdiğini görmüştür.⁹⁷ Değişik kaygı düzeyindeki lise öğrencilerinin okul başarıları üzerinde yapılmış olan geniş kapsamlı bir araştırma, kaygı ile öğrenme arasındaki ilişkinin akademik yeteneğe bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmanın sonucuna göre çok düşük ve çok yüksek akademik yeteneği olan öğrencilerde kaygı, bir fark yaratmamaktadır. Fakat orta düzeydeki öğrencilerde yüksek kaygı, öğrenmeyi engellemektedir. Yüksek kaygılı olanlar, düşük kaygılı olanlara kıyasla daha çok başarısızdırlar. Yüksek kaygı, öğrencilerin zihinlerini çalıştıkları konu üzerinde toplamalarını önler; özellikle neyi öğrenmeleri gerektiğini görmelerine engel olur.⁹⁸

Kaygı duygusu, yetişkinler için olduğu kadar çocuk için de rahatsız edicidir. Çocuk ve yetişkin kaygı ile başa çıkabilmek için bazı savunma mekanizmaları geliştirir. Çocuk kaygı ile başa çıkabilmek için davranışsal i-

⁹⁶ Neclâ Öner, "Kaygı ve Başarı" AÜ Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1972, ss.2-4, 150-160.

⁹⁷ Öget Ökten Tanör, "Anksiyetenin Öğrenme ve Hafızaya Etkisi" Psikoloji Dergisi, C. IV, S.16, Aralık 1982, ss.31-35.

⁹⁸ Clifford T. Morgan, Psikolojiye Giriş, (çev.) Hüsnü Arıcı ve diğerleri, Ankara: HÜ Psikoloji bölümü Yayınları, 1984, s.114.

çe kapanış,gerileme,red ve bastırma ve yansıtmadır.⁹⁹ Yetişkinin geliştirdiği savunma mekanizmalarından bazıları;rasyonalizasyon,inkâr etme,uyuşturucu maddeler kullanmak;tahrik edici düşünceler,dürtüler ve durumlardan sakınmadır.¹⁰⁰

Depresyon:İçten ve dıştan gelen uyaranların etkisiyle bireyin duygulanım durumu değişir.Sevgi,neşe,keder,durgunluk,isteksizlik,ilgisizlik gibi durumlar ortaya çıkar.Günlük yaşam değişen duygulanım durumları ve belirtileriyle yaşanır.Bunların sıklığı,şiddeti ve süresine göre bir duygulanım bozukluğu oluşabilir.Depresyon sözcüğü çökme,alçalma anlamına gelmektedir."Sinir çöküntüsü(depression névrose)bilhassa manevi ve affektif tonüsde bir asteni,hayat hamesi(elan vitale)nin kaybı,hayat ve saadet nessesinin,bînefsihi inancın tükenmesidir."¹⁰¹ "Psikiyatride depresyon insanın faaliyetten düşüşünü ve tepkisizleşmesini ifade eder."¹⁰²

Farklı kuramlar depresyonun oluşumuna farklı açılardan yaklaşmaktadır.Freud;nevrastenide görülen halsizlik,bitkinlik ve cinsel ilgisizlik,isteksizlik gösteren bu durumun melânkoli ile yakın bağlantısı olduğunu vurgulamıştır.Melânkolinin belirti ve bulgularını ayrıntılı bir biçimde toplamış ve aşağıdaki görünümü tanımlamıştır:1.Derin bir acı,elen ve yas duygusu;2. dış çevreyle,dünyayla ilgi ve ilişkinin kesilmesi;3. ilgi ve sevginin yitirilmesi;4. Etkinlikte azalma;5. Benlik saygısının ya da kendini değerlendirme duygusunun azalması ya da tümüyle kaybolması;6. Suçlanma ve cezayı bekleyen düşünce içeriği. Abraham'a göre,sevilen kişinin ve nesnenin yitirilmesi depresyonları ortaya çıkaran temel nedendir.Radoya göre depresyonun temel nedeni,benliğin kendine verdiği değerde olağandışı artma,aşırı ilgi ve sevgi beklentisi,çabuk ve kolay düş kırıklığı ve engelleme durumuna düşmektir.Gero,depresyona yatkın olanların kişiliklerinde saplantılı,takıntılı özelliklerin yer aldığını belirtmiştir.Bibring'e

⁹⁹ Fişek ve Yıldırım, age,s.95

¹⁰⁰ Adasal,age,s.50.

¹⁰¹ aynı,s.83.

¹⁰² Henry Yellowlees,Ruh ve Akıl Bozuklukları(çev.)Ender Gürol,İstanbul:Varlık Yayınları,1966,ss.51-54.

göre depresyonlar insanların kendilerine verdikleri değerin yitirilmesine dayanır.¹⁰³ Davranışçı yaklaşımlar, depresyonun öğrenilmiş olduğunu kabul ederler. Bilişsel kuramcılardan Ellis, "A-B-C" modeli olarak adlandırdığı yaklaşımında depresyona "mantıksız inanç" diye tanımladığı bilişsel durumun neden olduğunu belirtmiştir. Rehm, 1977 yılında, depresyonu "özdenetim" kuramıyla açıklamıştır. Ona göre kendini olumsuz olarak değerlendirme, düşük oranlı kendini pekiştirme ve yüksek oranlı kendini cezalandırma kişiyi depresyona götürür. Beck, 1972 yılında "Bilişsel Çarpıtmalar Modeli" (Cognitive Distortions Model) diye adlandırılan kuramında depresyonun oluşumunda öncelikle bilişsel etkenin rol oynadığını, duygulanım bozukluğunun bir sonuç olduğunu ileri sürmüştür.¹⁰⁴

Depresyonun Nedenleri: Endojen depresyon daha çok bedenin kendi kimyasından kaynaklanan değişikliklerden doğarken reaktif depresyon, dış dünya ya da meydana gelen olaylara tepki olarak doğmaktadır.¹⁰⁵ Kretschmer, piknik tipte, Sheldon endomorf tipte, Jung dışadönük tipte, Eysenck de, nevrotik içedönük tiplerde depresyonun ortaya çıkabileceğini söylemişlerdir. Toplumsal ortamın tehdit edici, tehlikeli nitelik kazanması; kişisel alanda ya da bu alanın yakınında sürekli olarak başkalarının ya da yabancıların bulunması ya da hiç kimsenin bulunmaması, ruhsal bozukluklara yol açar. Ayrıca, insanın içinde yaşadığı grup tarafından desteklenmemesi, sürekli engellenmesi, grupta sürekli bir yarışmanın olması, bireyle grup üyeleri arasındaki tartışmalar ve bireyin grup dışında kalması, rol karmaşası, değer ve kültür çatışması depresyona yol açmaktadır.¹⁰⁶ Depresyonun nedenlerinden biri de bireyin kendisini derin bir çözümsüzlük içinde görmesidir. "Nevrotik depres-

¹⁰³ Özcan Köknel, Depresyon Ruhsal Çöküntü, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi 1989, ss.177-189.

¹⁰⁴ aynı, ss.185-198.

¹⁰⁵ Acar-Zuhal Baltaş, Stres ve Başa Çıkma Yolları, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989, s.107.

¹⁰⁶ Köknel, age, 1989, ss.42-53.

yon, genellikle olağandışı bir olayı izler. Sevilen bir kişinin ölümü, boşanma, işten çıkarılma ya da çıkış yolu olmayan bir durumda sıkışıp kalma gibi¹⁰⁷ "Depresyonun gelişme tehlikesi dul olmak, orta ve daha ileri yaşlarda olmak, alt sosyoekonomik katmanlarda olmak, bedensel başka bir hastalığı olmak gibi nedenlerle artıyor."¹⁰⁸ Benliğin değerini düşüren, kendine saygısını azaltan her durum depresyona yol açar. Depresyon egonun amaçlarına ulaşmasını engelleyen ve egonun gücünü aşan durumlara karşı tepki olarak gelişmektedir.¹⁰⁹ Psikotik depressif tepki bir yakının ölümü, sevilen bir kişi tarafından terk edilme, para ve varlık kaybı, emeklilik ve saygınlığı olan bir mevkiden uzaklaştırılma ya da çıkarılma durumlarında ortaya çıkar.¹¹⁰ Yüksek dozda kullanılan reserpine, corticosteroid ve phenothiazine depresyona neden olabilir. Ayrıca, sarılık, nezle gibi viral enfeksiyonlardan sonra oluşabilir.¹¹¹

Depresyonun Belirtileri: Depresyon, farklı yaş gruplarında çeşitli aşamalarda ve farklı belirtilerle görülmektedir. Çocuktaki, ergendeki ve bir yaşlıdaki görüntüsü oldukça değişiktir. Depresyon denilen patolojik ruh durumunu duygusal, bilişsel ve davranışsal belirtileriyle tanımak mümkündür. Duygusal alanda görülen temel özellik, duygu çöküntüsüdür. Bilişsel alanda düşüncesinde ağırlaşma, dikkatinde ve belleğinde azalma vardır. Yaşam temposunun yavaşlamasına bağlı olarak algı fonksiyonlarında bile yavaşlama vardır. Davranış alanında beden fonksiyonlarında da bir yavaşlama görülür. Hareketleri ağırlaşmış, yerinden kalkmak ya da elini uzatıp bir şey almak için sanki enerjisi kalmamıştır. Barsak fonksiyonlarında, nabız atışlarında, metabolizmasında bile yavaşlama görülebilir.¹¹² Depresyonda görülen belirtiler en objektif olandan en az objektif olana göre şöyle sıralanabilir: İş -

¹⁰⁷ Morgan, age, s. 340.

¹⁰⁸ Erdal Atabek, "Ruhsal Çöküntü Neden Kadınlarda yaygın", Cumhuriyet Dergi, S. 210, 18 Mart 1990, s. 24.

¹⁰⁹ Yörükoğlu, age, s. 239.

¹¹⁰ Geçtan, age, 459.

¹¹¹ Kaplan Sadock, age, s. 1020.

¹¹² Koptagel-İlal, age, 135.

tah azalması ,kilo kaybı ,uyku bozuklukları ,hayattan alınan zevkin azalması , ilgi kaybı ,hareketlerde yavaşlama veya yerinde durmayacak şekilde huzursuzluk ,cinsel isteksizlik ,değersizlik ile suçluluk duyguları ,umutsuzluk ve keder duygularıdır. ¹¹³

Depresyonda görülen belirtiler yas tutan bir insanın gösterdiklerinden ayrılamaz.Yasta acının yoğunluğu ,kayıpla ilgili dostluk ve sevginin yoğunluğundan gelir.Düşünceler kayıpla işgal edilmiştir.Kayıbı hatırlatan insanlar ve nesnelere kıymetlidir.Kayıbın varlığına daha çok ihtiyaç duyulduğunda sinirlilik ,kavgacılık hatta kayba küçük bir ölçüde öfke vardır ,suç vardır.

Depressif kökenli faktörler ilkönce ortaya çıktığı zaman protesto reaksiyonları görülür.Bir okul çocuğu aşırı hareketli olur , yangın çıkarabilir ,gece işeyebilir.Adolesan ise ,yetişkinin dikkatini çekecek antisosyal davranışlar gösterir.Yetişkin ise ,doktora daha çok fizik şikâyetlerle gider.Özsaygıyı bozacak davranışlara tepki olarak belli aralıklarla cinsel sapma gösterebilir. ¹¹⁴

Küçük çocuklarda ;sessiz ,uslu ,aşırı uysallık biçiminde veya hipo-kondriak belirtilerle kendini gösteren depresyon ,okul yıllarında tembel-lik ,rahatına düşkünlük ,başarı azlığı ,pasif tutum ,olayları önemsememe gibi belirtilerle ortaya çıkabilir.Daha ileri yaşlarda oyun ve öğrenme isteksizliği ,konsantrasyonun eksikliği ,kontakt güçlüğü ve evden kaçmalar şeklinde gözükabilir.Bu kadar çeşitli belirtiler vermesi ,özellikle gençlerdeki ciddi intihar eğilimlerinin gözden kaçmasına neden olmaktadır. ¹¹⁵ Gençlik depresyonlarında kişi huzursuz ve hareketlidir.Hızlı düşünür ,hızlı araba , motosiklet kullanır.İntihar düşünce ve girişimleri oldukça sıktır. ¹¹⁶ Genç can sıkıntısı çeker ,tedirgindir ,hiçbir işle uzun süre ilgilenemez.Dikkatini yoğunlaştırmada güçlük çeker.Okuduğunu anlamaz ,Unutkanlıktan ve dalgınlıktan baş ağrısından ,uykusuzluktan ,mide bulantısından yakınır. ¹¹⁷

¹¹³ Baltaş ,age ,ss.109-110.

¹¹⁴ Kaplan ,Sadock ,age ,s.1020.

¹¹⁵ U.Etaner , "Çocukluk Çağı Psikonevrozları "Psikiyatri , (düz.) Selim Özaydın , İstanbul : İ.Tıp Fakültesi Yayınları ,C.VII ,1984 ,s.

¹¹⁶ Geçtan ,age ,ss.141-142.

¹¹⁷ Yörükoğlu ,age ,ss.239-240.

Depresyonun Etkileri: Depresyonun başarı ve başarısızlık karşısındaki tutumları etkileyen bir faktör olduğu; depresyonlu kişilerde başarısızlığın benlik değerini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir.¹¹⁸ Ayrıca, depresyonun etkisiyle kişi uzun süren kişilik bozuklukları geliştirebilir. Depresyondan kendisini korumak için çok yeme, alkolizm, türlü ilaç bağımlılığı, tv bağımlılığı, insanlara bağımlılık (telefonda sürekli konuşma), olay çıkartan çete oluşturma gibi eylemlere girebilir. Boşluk duygularından kurtulmak için dikkatsiz araba kullanma, antisosyal davranış, sürekli kumar oynama, nimfomania, donjuanlık, evlilik dışı hâmileliğin tekrarı gibi cinsel bozukluklar gösterebilir. Kendini sürekli işe, dini ve politik aktivitelere adayarak bağımlılık durumunu ifade edebilir. Kendini bilek kesme, tırmalama, saçını yolma ve küçük kazalarla cezalandırabilir. Sürekli uyuyabilir.¹¹⁹

3. Akademik Başarısızlığın Ergen Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Başarılı olma, bireyde motive edici bir güç oluştururken aynı zamanda, kendini yeterli görme duygusu ortaya çıkarmaktadır. Başarısızlık ise, bireye her zaman acı gelmektedir. Başarısızlığı "psikolojik zehir" olarak gören Jersild, bireyde başarısızlık sonucu oluşan bazı tepkileri belirlemiştir. Bunlar:

Başarısız gençler, kendi başarısızlığını küçümsemek için bazı barbarca hareketlere başvururlar. Asık bir yüzle nefret ve kin beslerler, öfkelenirler. Bunu vurma, ağlama, yaygara çıkarma, küfretme gibi saldırgan davranışlarla belli edebilmektedirler. Öfkesini bazan kendi benliğine yönelterek kendisini acımasız bir şekilde eleştirebilirler. Öfkenin bir başka şekilde meydana çıkış tarzı da psikosomatik hastalıklardır,¹²⁰ kendini tekrar tekrar cezalandırma yollarına başvurmadır.

Wolff, herhangi bir nedenle ortaya çıkan okul başarısızlığının çocukta özgüven yitimine ve dangalanmaya yol açtığını, çocukluk döneminin

¹¹⁸ Betül Aydın, "Üniversite Öğrencilerinin Bir Kesiminde Çalışma Alışkanlıkları ve Tutumları ile Depresyon Seviyelerinin İncelenmesi", MÜ Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, S.1, 1989, ss.8-15.

¹¹⁹ Kaplan, Sadock, age, s.1020.

¹²⁰ A. Jersild, Gençlik Psikolojisi, (çev.) İ.N. Özgür, İstanbul: 1970, s.167.

bilinen büyük streslerinden birini doğurduğunu, çoğunlukla okul yaşamı boyunca sürdürdüğünden çocuğun gelişimini engellediğini belirtmektedir. Sonuçta ortaya çıkan süregelen anksiyetenin üstesinden gelmek için kullandığı psikolojik savunma mekanizmalarının yalnızca sorunlarının büyümesine neden olduğunu vurgulamaktadır. Çoğunlukla başarısız çocukların kusurlarına aldırılmıyormuş gibi göründüklerini, öğretmenlerin de bu çocukları çalışmalara ilgisiz, uyarılması zor, tedirgin ve şaşkın olduklarını ayrımsadıklarını ifade etmektedir.¹²¹ Başarısızlık, bireyin ailesine, arkadaşlarına, okuluna karşı olumsuz duygular geliştirmesine neden olabilmektedir.

Yapılan araştırma sonuçları, okul çalışmalarında başarısızlık ile uyumsuzluk arasında yakın bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. "Ancak çocuk, başarısız olduğu için mi uyumsuzdur? Yoksa, uyumsuz olduğu için mi başarısızdır? Bunlardan yalnızca birisine evet diyebilmek mümkün değildir."¹²²

F. KONUYLA İLGİLİ BAZI ARAŞTIRMALAR

Yapılan yerli ve yabancı literatür incelemesinde, yurt dışından dönüş yapan işçi çocuklarının uyum sorunlarını inceleyen bazı araştırmalara rastlanmıştır. Bunlardan konuya bu araştırma açısından yakın olanlar aşağıda belirtilmektedir.

Tuncer ve Yıldırım, aileleri yurt dışında çalışan çocukların gösterdikleri davranış bozukluklarını; yurt dışında olan ebeveyn, kalış süresi, çocuğun yurt dışında kalıp kalmamasıyla ilişkisi açısından incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, davranış sorunları erkek çocuklarda daha sık bulunmuştur. En sık rastlanan davranış sorunları, tik, beğenani, konuşma geriliği, inhibisyon, durgunluk, apati, tutukluk, eksitasyon, agresif davranış gibi örneklerdir. Anne ve babası yurt dışında bulunan çocuklarda davranış sorunları daha sık görülmüştür. Bir süre de olsa, yurt dışında annesi, ya da anne ve babasıyla birlikte bulunmuş çocuklarda davranış sorunları kalmayanlara oranla daha azdır. Anne babanın yurt dışında kalış süresi uzadıkça dav-

¹²¹ Wolff, age, ss. 227-241.

¹²² Süleyman Eripek, "Kuramsal Açından Çocuklardaki Problem Davranışların Nedenleri ve Bir Sınıflandırma", AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, S.11 1982, s.44.

ranış sorunları artmaktadır.¹²³

Çocuktaki emosyonel bozuklukların ana baba tutumu ile ilişkilerini inceleyen Tuncer ve Demirel, anne ve babanın birlikte Almanya'da bulunduğu beş vak'ada temper-tantrum ,tırmak yeme ve gece işemeleri türünde bozukluklar görmüşlerdir.¹²⁴

Dilsiz, Etimesgut ve Şereflikoçhisar'da yaptığı araştırmasında, yalnız babanın yurt dışına gidip kesin dönüş yaptığı işçi ailelerini incelemiş ve aynı yöreden seçtiği kontrol grubu ile karşılaştırmıştır. Bu çocukların göçmen olmayan ailelerin çocuklarına göre daha fazla ruhsal belirti gösterdiklerini ve ruh sağlığı açısından daha çok risk altında bulduklarını saptamıştır.¹²⁵

Tufan, Ankara Anadolu lisesi Almanca Bölümü orta 1 ve 11. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında Almanya'dan dönen grubun Türkiye'de yetişenlerden oluşan kontrol grubuna göre daha başarısız olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmacı, bu çalışmada, yurt dışından dönen öğrencilerin genel uyum puanlarının beklendiği gibi diğerlerinden daha düşük olmadığını belirlemiştir. Bu durumu incelenen örneğin niteliğine bağlamış; ve ayrıca, Almanya'daki Türk ailelerinin yabancı toplumla bütünleşme eğilimlerinden dolayı çocukların Türkiye'ye fazla yabancı kalmadıkları görüşüne varmıştır.¹²⁶

Yine Tufan, bir bildirisinde, Ankara Keçiören ilçesindeki liselerde öğrenimlerine devam eden 14-20 yaşlarındaki işçi çocuklarının yurda döndükten sonra karşılaştıkları güçlükleri şöyle açıklamıştır: Araştırmasına katılan gençlerden; kızlar erkeklerden, yurt dışında yabancı toplumla ilişkisi fazla olanlar, az olanlardan, yurt dışında uzun süre kalanlar daha az kalanlardan Türkiye'ye uyum bakımından daha çok güçlüklerle karşılaşmışlardır. Bu gençlerin Türkiye'de karşılaştıkları saptanan sorunları önen sıra-

¹²³ Tuncer, Yıldırım, age, ss. 45-55.

¹²⁴ Tuncer, Demirel, age, ss. 71-75.

¹²⁵ Dilsiz, age, s. 37.

¹²⁶ Beril Tufan, "Dışgöçe Katılan Çocukların Yurda Döndükten Sonraki Uyum Durumları", HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, C.11, S.1-3, 1984, ss. 114-132.

sına göre; okul ve eğitimle ilgili, akraba ve yakın çevreyle ilgili, iletişimsizlik ve yalnızlıkla ilgili, arkadaş ve aile ilişkileriyle ilgili sorunlardır.¹²⁷

Tufan; bir başka araştırmasında, 1984 yılında F. Almanya'dan Ankara'ya dönen ve genel resmî liselerde öğrenimlerine devam eden öğrencilerin ruhsal belirti gösterme düzeylerini aynı sınıflarda oluşturduğu kontrol grubu ile karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bu araştırmada, Almanya grubunun ruhsal belirti gösterme düzeyinin kontrol grubundan daha yüksek olduğunu bulmuştur. Almanya'dan dönen kızların kontrol grubundaki kızlardan ve erkeklerin kontrol grubundaki erkeklerden daha fazla ruhsal belirti gösterdikleri de belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada; F. Almanya'dan dönen kız öğrencilerin erkek olanlardan; Almanya'da Almanların çok olduğu bir bölgede yaşamış olanların Türklerin çok olduğu bölgede yaşamış olanlardan; İskoçya Federal Almanya'da okumuş olanların Türkiye'de okumuş olanlardan; Anne babaları yurda kesin dönüş yapmamış olanların yurda kesin dönüş yapmış olanlardan; uyum kurslarına katılmış olanların katılmamış olanlardan; yaşları Türkiye'deki sınıf arkadaşlarına göre daha büyük olanların sınıf arkadaşlarından daha fazla ruhsal belirti gösterdikleri saptanmıştır.¹²⁸

Akçan ve Karaköse; Almanya'dan dönen işçi ailelerinin çocuklarında uyum yapan ve yapamayan öğrencileri, bilişsel (otomatik) düşünceler açısından karşılaştırmışlardır. Araştırmalarında, depresyon ve kaygı düzeylerine göre, uyum yapamayan öğrencilerin, otomatik düşünceler açısından, uyum yapabilenlere oranla farklı oldukları saptanmıştır. Uyum yapamayan öğrencilerin uyum yapanlara göre otomatik düşüncelere daha fazla başvurdukları görülmüştür. Bu araştırmada, kızların bütün ölçeklerden aldıkları puanlar, erkeklerden daha yüksek; ileri yaşlardakilerin küçüklerden, depresyon, kaygı ve otomatik düşünceler bakımından daha yüksek düzeyde oldukları belirlenmiştir.

¹²⁷ Beril Tufan, "F. Almanya'dan dönen Türk İşçi Çocuklarının Türkiye'ye Döndükten Sonra Karşılaştıkları Güçlükler", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, C.111, S.3, Eylül 1985, ss.153-163.

¹²⁸ Tufan, age, 1987

Ailesinin yanında kalan öğrencilerin kaygı, depresyon ve otomatik düşünce puanlarının akrabalarının yanında kalan öğrencilere kıyasla daha düşük olduğu bulunmuştur.¹²⁹

Sarı ve Serener, 1984 yılında yurt dışından kesin dönüş yapan işçi çocuklarının sınıflarda az yoğun-çok yoğun bulunma durumlarına göre akademik başarı ve psikolojik uyumlarını incelemişlerdir. Türkçe, matematik, sosyal bilgiler ve fen bilgileri dersleri çok yoğun grupta az yoğun gruba göre başarısız; dönüş yapanlar, yerlilere göre daha başarısız bulunmuştur. Bu araştırmada, Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin, matematik ve fen bilgisi derslerinde, Bornova Anadolu Lisesi öğrencilerine göre daha başarılı oldukları; Bornova Anadolu lisesi öğrencilerinden dönüş yapanların depresyon ve kaygı düzeylerinin yerlilerden daha yüksek olduğu; Yunus Emre Anadolu lisesi öğrencilerinin ise, depresyon ve kaygı düzeylerinin en düşük olduğu belirlenmiştir.¹³⁰

Güpgüpoğlu tarafından yapılan bir araştırmada, F. Almanya'dan gelen öğrencilerin en önemli sorunlarının iki toplumun eğitim sistemlerinin ayrılığından kaynaklandığı saptanmıştır. Araştırmada öğrenciler, dersleri ve ev ödevlerini Almanya'dakinden daha ağır bulduklarını söylemişlerdir. Öğrenciler, Türkiye'deki okulun kurallarını daha katı bulduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerle ilişkilerinin daha yakın olmasını ve kendilerine karşı daha hoşgörülü davranılmasını istemişlerdir.¹³¹

Tezcan'ın bir araştırmasında, geri dönen öğrencilerin uyumsuzlukla-

¹²⁹ Gülgün Akçan, Meral Karaköse, "Almanya'dan Dönen İşçi Ailelerinin Çocuklarında Uyum Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Bilişsel (Otomatik) Düşünceler Açısından Karşılaştırılması", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Psikometri Semineri, 1988.

¹³⁰ Ayperi Sarı, Figen Serener, "1984 Yılında Yurt Dışından Kesin Dönüş Yapan İşçi Çocuklarının Sınıflarda Az Yoğun-Çok Yoğun Bulunma Durumlarına Göre Akademik Başarı ve Psikolojik Uyumlarının İncelenmesi", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, 1986.

¹³¹ Güzip Güpgüpoğlu, "Almanya'dan Dönen Öğrencilerin Psiko-sosyal Yönden Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 1986.

rının daha çok eğitim sisteminde yoğunlaştığı, aile ve çevre uyumsuzluklarının ikinci plânda kaldığı belirlenmiştir. Öğrencilerin okul başarısızlıklarının Türkçe dil yetersizlikleri, müfredat proramı üstüne önbilgilerinin olmayışı, kültürel yabancılık ve psikolojik etkileri gibi nedenlere bağlı olduğu görülmektedir.¹³²

Hesapçioğlu ve Çağlar tarafından yapılan bir araştırmada, Türkiye'deki okulda önemli başarısızlık nedenleri; lise öğrencileri için, Türkçe'nin yetersiz olması, derslerin ağır olması, sosyal faaliyetlerin yetersizliği ve daha çok disipline önem verilmesi olarak görülmüştür. En başarısız olunan dersler; Türkçe, edebiyat, fen grubu ve sosyal bilgilerdir. Bunlardaki önemli başarısızlık nedenleri de; öğrencilerin ilgili konuda temel bilgi almamış olmaları, öğretmeni anlamamaları, ders konularını yazılı ifade edememeleri, konuları yararlı görmemeleri olarak saptanmıştır. Bu öğrenciler, Türkçe bilgisi yönünden, daha çok gramer bilgisi ve sözlü-yazılı anlatımda zayıftırlar.¹³³

Tatlıdil de, 1979 Yılında Kayseri il merkezindeki araştırmasını değerlendiren bir yazısında, Yurda dönüşlerinde öğrencilerin okulla ilgili problemlerinin nedenleri olarak; Türkçeyi yeterli kullanamama, müfredatların ve okulların disiplin anlayışlarının farklılığı gibi durumları ifade etmektedir.¹³⁴

Şimşek'in araştırmasında; yurt dışından kesin dönüş yapan öğrencilerde okul ya da toplum yaşamında Türkçe'yi yeterince kullanamama, kültürel farklılıkları tanıyamama, yurt dışı yaşantılarından yararlanamama, duygu ve düşüncelerini açıklayamama, davranışlarında rahat olamama, yeni arkadaşlar edinememe, eğitsel yaşantılarını bütünleştirememe, okul kurallarını ay-

¹³² Tezcan, age, 1987.

¹³³ Muhsin Hesapçioğlu, Adil Çağlar, "Yurt Dışından Dönen İşçi Çocuklarının Türk Toplumuna ve Eğitim Sistemine Uyum Sorunları", Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, S.1, 1988, ss.49-61.

¹³⁴ Tatlıdil, age, 1987.

rı biçimlerde algılama,bağlılık duygusunu geliştirememe ve geçmişe özlen duyma gibi sorunlar bulunmuştur.¹³⁵

Sağlam,farklı bir kültür ortamından ve farklı bir toplumsallaşma sürecinden geçen bu çocukların Türkiye'ye dönüşlerinde eğitim programlarına uyumda okul kurallarını benimseyememe,okul ve sınıf içinde diğer öğrencilerle ve öğretmenlerle sağlıklı ilişkiler kuramama,derslerde yeterli başarıyı gösterememe gibi güçlüklerle karşılaştıklarını belirlemiştir.¹³⁶

Yurda dönen işçi çocuklarının uyum sorunlarını araştıran Hisli,çalışmasında uyum sorunlarıyla okul başarılarını da incelemiştir.Araştırmacının verilerine göre,dönüş yapan öğrencilerin okul başarılarının kontrol grubundakilerden daha düşük olduğu sonucu elde edilmiştir.Söz konusu öğrencilerin başarısızlığı yurt dışında kalış süresinin artışıyla doğru orantılı çıkmıştır.Dönüş yapan öğrencilerin Gymnasium'dan gelenleri daha başarılı,Hauptschule'den gelenleri daha başarısız görmektedir.Sözü edilen öğrencilerin depresyon düzeyleri ve kaygı puanı ortalamaları,kontrol grubundakilerden daha yüksek bulunmuştur.Dönüş yapan kızlar,yurt dışından gelen erkek öğrencilere ve yerli yaşıtları kızlara göre,kaygı ve depresyon puan ortalaması yönünden daha problemlerli bir görünümde dirler.Dönüş yapan erkek öğrenciler ise, yerli erkek öğrencilere göre,yalnız kaygı yönünden ayrılık göstermektedirler.Bundan,kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha çok kayıpları olduğu sonucuna varılmaktadır.Aileleriyle birlikte dönen öğrencilerin gerek depresyon,gerekse kaygı puanları,ailesi yurt dışında olanlara göre önemli ölçüde düşük görünmektedir.¹³⁷

Doğan,Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin geçirmeyen öğrencilere göre problemlerinin neler olduğunu ve bu problemlerin çeşitli faktörlere bağlı olarak bir artma gösterip göstermediğini araştırmıştır.Elde edilen verilere göre,yurt dışı deneyimi olan öğrencilerin daha çok problem-

¹³⁵ Ali Şimşek,"Yabancı Ülkelerden Yurda Dönen İşçi Çocuklarının Eğitimi", AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezi,1986.

¹³⁶ Mustafa Sağlam,"Yurt Dışından Dönen Öğrenciler İçin Uyum Program Modeli,AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,1985.

¹³⁷ Hisli,age,1986.

li oldukları görülmüştür. Bu problemlerin öğrencilerin cinsiyeti, yurt dışına gidiş yaşı, yurt dışında kalış süresi, yurt dışında yaşadığı süre içinde Türkiye'ye geliş sıklığı, yurt dışından Türkiye'ye kendi isteğiyle dönüş yapıp yapmadığı, Türkçe'yi kullanma becerisi, Türkiye'de yaşamaktan memnun olup olmaması, yurt dışına yeniden dönmek isteyip istememesi gibi etkenlerle yakından ilişkili olduğu saptanmıştır.¹³⁸

Dönmezer, bölünmüş göçmen işçi ailelerindeki çocukların problemlerinin neler olduğunu ve bu problemlerin bazı etkenlere göre bir farklılaşma gösterip göstermediğini araştırmıştır. Elde ettiği sonuçlara göre, araştırma grubundaki öğrencilerin kontrol grubundaki öğrencilere göre; okul yaşamına, gelecekteki öğrenim ve iş yaşamına, ev ve aile yaşamına, başkalarıyla ilişki kurma ve arkadaşlık yaşamına, sağlık ve beden gelişimine ilişkin sorun alanlarında daha problemliler oldukları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin yaşlarına ve ana babalarının öğrenim durumlarına göre, problemlerinde farklılaşmalar görülmemiştir. Yalnız, araştırma grubundaki kız öğrencilerin hem kontrol grubundaki kız ve erkek öğrencilerden, hem de araştırma grubundaki erkek öğrencilerden daha problemliler oldukları saptanmıştır. Babasından ayrılmış olan öğrencilerin en çok gelecekteki öğrenim ve iş yaşamına ilişkin problem alanında; ana babasından ayrılmış olanların sırayla, ev ve aile yaşamı ile gelecekteki öğrenim ve iş yaşamına ilişkin problem alanlarında problemliler oldukları belirlenmiştir. Ayrıca ana babasından ayrılmış olanlar, yalnız babasından ayrılmış olanlara göre daha problemliler bulunmuştur.¹³⁹

Şenol'un elde ettiği verilere göre, yurt dışından dönen çocuklar, Türkiye'ye döndükten sonra, özellikle okul, çevre baskısı, Türkçe'yi konuşma güçlüğü gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu gençlerin üçte ikisine yakın bir bölümü tekrar yurt dışına dönmek istemektedir. Bu çocuklar, beden-

¹³⁸ Süleyman Doğan, Yurt Dışından Dönen Gençlerin Sorunları, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1990.

¹³⁹ İbrahim Dönmezer, "Bölünmüş Göçmen İşçi Ailelerindeki Çocukların Problem alanları ve Sıklığı, yayımlanmamış araştırma, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1990.

leri ile ilgili olumlu duygulara sahip, kişiler arası ilişkileri gelişmiş, cinselliğe karşı açık tavırlı öğrencilerdir. Bunların zorluklarla başa çıkma düzeyi iyi olup aileleri ile iletişim kopuklukları bulunmamaktadır. Zorlandıkları konuların başında okul sistemiyle ilgili problemler gelmektedir. Ancak, bu gençlerin engellere karşı toleranslarının düşük olduğu, görev ve sorumluluk alanında ve çevreye uyumda biraz problemliler oldukları ortaya çıkmıştır. Türkiye'de yetişen gençler ise, karşı cinsle ilişkilerinde aşırı derecede tutucu tavır içindedirler. Meslek ve eğitimle ilgili hedeflerinde, bedenleriyle ilgili düşüncelerinde, dürtüleri üzerindeki kontrollerinde zaman zaman problemliler olabilmektedirler. Aile iletişimleri çok iyi olup sorumluluk ve görev anlayışları gelişmiştir. Psikopatoloji ölçeğinden alınan puanlar, beklenenden düşük çıkmıştır.¹⁴⁰

Stenzel ve Homfeldt tarafından yapılan bir araştırmada "Döndükten sonra Türk okullarında karşılaştığınız en büyük zorluk nedir?" sorusuna aşağıdaki oranlarda cevaplar verilmiştir.

Türkçe'nin anlaşılması ve kullanılması zorluğu(%21); konularda zorluk çekme (%18); öğretim metodlarında zorlanma(%10); ev ödevlerinde zorlanma(%6); öğretmenlerle ilişkilerde zorluk çekme(%9); arkadaşlarla ilişkilerde zorluk çekme(%0); Almanya'dan gelmeyenlerle ilişkilerde zorluk çekme(%1); genel güvensizlik(%0); notlar yüzünden evde karşılaşılan güçlükler (%2); hiç sorun yok(%33)¹⁴¹

1984 yılında İş ve Meslek Araştırma Enstitüsü (Institut For Arbeit-U Berufsforschuna) tarafından Almanya'da başlatılan ve 1986'da Türkiye'de devam eden bir araştırmada, dönen öğrencilerin %67'sinin okulla ilgili önemli problemlerinin olduğu belirlenmiştir. Bu öğrencilerin en önemli problemlerini, anadili ile alışık olmadıkları okul sistemi oluşturmaktadır. Bazı derslerde (coğrafya gibi), öğretmenle, öğrenci arkadaşları ile ilgili

¹⁴⁰ Nedret Şenol, "Yurt Dışından Dönmüş Adölesanlarda Benlik Kavramı", Yüksek Lisans Tezi, İÜ Çocuk Sağlığı Enstitüsü, 1989.

¹⁴¹ Arnold Stenzel, G. Homfeldt, "Türkische Jugendliche nach ihrer Rückkehr in die Türkei, in Die Deutsche Schule 2, 1985, ss. 123-130

problemlerin de ikinci önemli rolü oynamakta olduğu görülmektedir.¹⁴²

Widman, Türk çocuklarının Türkiye'deki uyum zorluklarını, İzmir, Haymana ve Haymana'ya bağlı Oyaca köyünde araştırmıştır. Araştırmacı, bu çocukların iki kültür arasında kaldıklarını ve her ikisinden de yarım yarım özellikler taşıdıklarını, Türk okullarına uyum sağlamada, anadilin yeterince bilinmemesi, Almanca'nın kullanılmaya kullanılmaya unutulması, Almanya'daki karne ve diplomaların Türkiye'de geçersiz olması, Alman ve Türk okul sistemlerinin farklı olması, Türk toplumu ve okullarının bu çocuklara problemli gençler gözüyle bakması gibi önemli noktalar saptamıştır.¹⁴³

Schnitt ve Walke tarafından yapılan "Geri Döndükten Sonra Okuma Şansları" adlı çalışmada, geri dönen çocukların Türkçe okuma, yazma, konuşma ve anlamada güçlükler çektikleri, anadili yetersizliğine kültürel ve kuramsal yetersizliklerin eklendiği, Özellikle Türkçe, Coğrafya, Devrim Tarihi, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi gibi derslerde başarısızlıkların olduğu saptanmıştır. Geri dönen çocuğun okulda huzur bozucu bir faktör olarak bile düşünüldüğü belirlenmiştir. Aynı tip okul forması giymek, kızların saçlarını kestirmesi ya da örmesi, erkeklerin saçlarını yakasına değmeyecek şekilde kestirmesi, ara sıra okulda aranmaları dönüş yapan öğrencileri rahatsız etmekte, Türk öğretmenlerin otoriter yapıları onlara ters düşmektedir.¹⁴⁴

Osiander ve Zerger, geri dönen çocukların problemlerini inceledikleri çalışmalarında, onların Türkçe okuma, yazma, anlama ve konuşma zorlukları içinde olduklarını görmüşlerdir. Öğrencilerin okul formalarından, saç tuvaleti, traş olma zorunluğu gibi kurallara uymaktan etkilendikleri, bunlara uymada güçlük çektikleri saptanmıştır. Öğrencilerin sınıfta, sigara, takı

¹⁴² Elmar Hönekopp, "Dönüş Sonrası Yabancı Gençlerin Durumları-Yine Bir Geç Gelenler Problemi mi?", 1987 Yılı Yurtdışı İşçi Hizmetleri Raporu, Ankara: Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, 1988, ss. 353-378.

¹⁴³ Hors Widman, Reintegration Türkischer Migrantenkinder Der Bericht wurde im August, 1977 Verfa Bt., BUE 1978/4, ss. 377-385.

¹⁴⁴ Marlis Schnitt, Ingrid Walke, Bildungschancen nach der Rückkehr, Remigrantenkinder aus der Bundesrepublik im türkischen Schul system Lernen im Deutschland, S. 4, 1986, ss. 123-126.

ve makyaj malzemesi var mı diye aramaları, okul kurallarını bilmemeleri de bu güçlüğü'n nedenlerindendir. Araştırmaya göre, öğrenciler bu kuralları anlamsız görmekte; öğretmenlerin sıkı ve disiplinli olduklarını düşünmektedirler.¹⁴⁵

G. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, F.Almanya'dan dönen ve liselerde okuyan işçi çocuklarının depresyon, kaygı düzeyleri ve akademik başarılarını Türkiye'de yetişen öğrencilerle çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmaktır.

Araştırmada amaç yönünde, daha ayrıntılı olarak iki grupta toplanan aşağıdaki sorulara cevaplar aranmaktadır.

Bu grupların ilkinin, F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencileri, depresyon, kaygı ve akademik başarılarının bazı ortak değişkenlere göre karşılaştırılmasına ilişkin sorular oluşturmaktadır. Bu sorular, şunlardır:

1. Türkiye'de yetişen öğrencilerin F.Almanya'dan dönenlere göre depresyon ve kaygı düzeyleri nedir?
2. F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin okudukları okullara göre depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki farklılık nedir?
3. F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları üzerinde cinsiyetin bir etkisi var mıdır?
4. F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları üzerinde yaşın bir etkisi var mıdır?
5. F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları üzerinde anne ve babalarıyla beraber oturup oturmamalarının bir etkisi var mıdır?

¹⁴⁵ Klara Osiander, Johannes Zerger, Rückkehr in die Fremde. Die Problematik der Remigration Junger Türken Innen und deren Familien in ihr Heimatland Oder: "Keine Ahnung und Zurück", Marovrlog, 1988, ss.147-197.

6. F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin akademik başarıları üzerinde özel ders alıp almamalarının bir etkisi var mıdır?

7. F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri üzerinde akademik başarılarının bir etkisi var mıdır?

8. F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin akademik başarıları üzerinde:

a.Sınıf içinde yapılan çalışmalara katılma derecesi;

b.Öğrencinin okul dışında dersleri ve ev ödevleri için yardım alıp almadığı;

c.Ailesi ile ilgili olumsuz faktör;

d.Kendisi ile ilgili olumsuz faktör;

e.Okul ile ilgili olumsuz faktör;

f.öğretmenlerle ilgili olumsuz faktör

g.Sınıf arkadaşları ile ilgili olumsuz faktör;

h.Okuldaki disiplin kuralları ile ilgili uyum sağlanamayan örnekler;etkili olmakta mıdır?

Soruların ikinci grubunu;F.Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerini etkileyen bazı değişkenlere ilişkin sorular oluşturmaktadır.Bu sorular da,aşağıya,önceki grubun sırasını sürdürerek yazılmıştır:

9. F.Almanya'dan dönerek Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde okuyanlarla genel resmî liselerde okuyan öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerinde bir farklılık var mıdır?

10. F.Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri üzerinde cinsiyetin etkisi var mıdır?

11. F.Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerini Almanya'da kalış süresi etkilemekte midir?

12. Türkiye'ye dönüş yılı ile öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

13. Türkiye'ye dönüş yaşı ile öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

14. Türkiye'ye istemeyerek dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri, isteyerek dönenlere göre daha yüksek midir?

15. Türkiye'ye dönüş nedeni ile öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

16. F.Almanya'ya geri dönmek isteyen öğrencilerin istemeyenlere göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek midir?

17. Türkiye'de kendilerini Almanya'dakinden daha iyi hisseden öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri, kötü hissedenlere göre daha düşük müdür?

H. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dış göçün en olumsuz etkilerinin 1. ve 11 kuşak işçi çocukları üzerinde olduğu bilinmektedir. Bu çocukların çeşitli problemleri ile ilgili olarak yurt dışında ve Türkiye'de bazı araştırmalar yapılmıştır. Ancak, yapılan bilimsel araştırmaların çok az sayıda olduğu görülmektedir.

Bu çalışma, bundan sonra yapılacak çalışmalara kaynaklık edebilir. Elde edilen bulgular, psikolojik danışmada ve eğitim öğretimle ilgili alınacak önlemlerde yol gösterici olabilir. F. Almanya'dan dönen çocukların özelliklerini, sorunlarını, ana babalara, öğretmenlere, Millî Eğitim Bakanlığı'nın bütün yetkililerine ve diğer okuyuculara, ilgililere tanıtılabilir. Dönüş yapan bu çocuk ve gençlerin Türkiye'de karşılaşılabilecekleri önyargılı tutum ve davranışlar hakkında düşündürücü etkileri olabilir.

1. SAYILTILAR

1. Araştırmada kullanılan Beck Depresyon Envanteri ve Sürekli Kaygı Envanteri uyarlamasının ülkemizdeki benzer konuların araştırılması kullanımında da geliştirildiği kültürdeki geçerlik ve güvenilirlik ölçülerine yakın ölçüler verdiği dikkate alınarak çalışmamızda kullanılabileceği varsayılmıştır.

2. Uygulamada gerekli her türlü önlemler alındığı için öğrencilerin verdikleri bilgilerde doğru ve samimî oldukları varsayılmıştır.

İ. SINIRLILIKLAR

1. Araştırma Grubu, Yunus Emre Anadolu Lisesi, Buca Lisesi, Eşrefpaşa Lisesi, İnönü Lisesi, İzmir Kız Lisesi ve Karataş Lisesi'nde okuyan, F. Alman-

ya'dan dönüş yapan ve aynı sınıflarda bulunan Türkiye'de yetişen lise birinci sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.

2. Bulgular,dönüş yapan,Yunus Emre Anadolu Lisesi'nden 116,genel Resmî liselerden 106,Türkiye'de yetişen 111 olmak üzere,toplam 333 öğrenciden alınan verilere dayalıdır.

3. Öğrencilerin psikolojik uyumu,Beck Depresyon Envanteri ve Sürekli kaygı envanterlerinden aldıkları puanlarla sınırlıdır.

J. TANIMLAR

işçi akımı:Değişik yetenekteki kişilerin emeklerini kendi yurtlarının dışında,başka bir ülkenin üretiminde kullanmaları demektir.¹⁴⁶

kültür şoku:Bir kültürden başka bir kültüre giden bireylerin,yeni kültüre uyum yapmakta karşılaştıkları güçlükler,sıkıntı ve bunalımlar,gösterdikleri tepkiler.¹⁴⁷

integration:Toplum içindeki küçük grupların bütün gruba uyum sağlamalarıdır.

reintegrationÜlkelerine geri dönen yabancıların yeniden uyum sağlamalarıdır.¹⁴⁸

uyumsuz çocuk:Kendi benliği ve çevresiyle dengeli ve etkili ilişki kurma,gelişime ve sürdürmede güçlük çeken ve bu yüzden gelişimi sekteye uğrayan;çevresindekilerin olağan ilişkileriyle düzeltilmeyen davranış kalıplarına sahip çocuk.¹⁴⁹

akademik başarı:Bütün derslerden sınıf geçme.

akademik başarısızlık:En az bir dersten sınıfta kalma durumu.

¹⁴⁶ Aker, age, s.36.

¹⁴⁷ Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, İstanbul:Remzi Kitabevi,1974,s.131.

¹⁴⁸ Zeitlupe, 20,1985.

¹⁴⁹ Doğan Çağlar, Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi, Ankara:AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları,1981,s.13.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Betimsel nitelikteki araştırmanın bu bölümünde; evren, örneklem, araştırımda kullanılan veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama araç ve tekniklerinin uygulanması ve elde edilen verilerin analizleri üzerinde durulmaktadır.

EVREN

Bu araştırmanın evrenini, F.Almanya'dan dönerek öğrenimlerine İzmir'deki çeşitli liselerde devam eden öğrenciler oluşturmaktadır.

ÖRNEKLEM

Araştırmanın örneklemine İzmir il merkezinde bulunan F.Almanya'dan dönen öğrenciler için açılan bir Anadoyu lisesi, altı genel resmî lise olmak üzere, toplam yedi okula devam eden F.Almanya'dan dönen 222 ve Türkiye'de yetişen 111 olmak üzere toplam 333 öğrenci oluşturmaktadır.

Örneklemin seçiminde belirlenen ölçütler; öğrencilerin lise birinci sınıfta okuyor olmaları, anne ve babalarının işçi olması, karşılaştırma grubu olarak seçilen öğrencilerin f.Almanya'dan dönen öğrencilerle aynı sınıfta okuyor olmalarıdır.

Örnekleme için, F.Almanya'dan dönen, işçi çocuğu olan ve lise birinci sınıfta okuyanların tamamı alınmış; Türkiye'de yetişen öğrenciler de tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Örneklemin adı geçen liselerden seçilmesinin nedeni, F.Almanya'dan dönen işçi çocuklarının bu okullarda yoğun olarak bulunmasıdır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Verilerin elde edilmesinde Bilgi Formu, Beck Depresyon Envanteri (BDI) ve Durumluk Sürekli Kaygı Envanterinin Sürekli Kaygı Ölçeği kulla-

nılmıştır.

A. ARAÇLARIN TANITIMI

1. Bilgi Toplama Formu

Bilgi toplama formu, öğrencileri ve ailelerini tanıma amacıyla hazırlanmıştır. Bu formda; okul, cinsiyet, yaş, kiminle birlikte oturduğu, hangi derslerden özel ders aldığı, okuduğu derslerden aldığı notlar, sınıf içinde yapılan çalışmalara ne ölçüde katıldığı, ders ve ödevlerinde kendisine kimin yardım ettiği; kendisi, ailesi ve okul ortamıyla ilgili olumsuz faktörler, anne babasının birlikte yaşayıp yaşamadığı ve öğrenimleriyle ilgili sorular yer almaktadır. Bu formun bir örneği EK I'de verilmiştir. F. Almanya'dan dönen öğrencilere, ortak soruların yanısıra; doğum yeri, yurt dışında kalış süresi, çocukluğunda kendisine kimin baktığı, F. Almanya'da öğrenim gördüğü okullar, Türkiye'ye dönüş yılı, dönüş yaşı, Türkiye'ye isteyerek dönüp dönmediği, dönüş nedeni, Tekrar geriye dönmek isteyip istemediği, Türkiye'de kendisini nasıl hissettiği, anne babaların yaşadığı ülke gibi sorular da yöneltilmiştir. İkinci formun bir örneği de EK 2'de verilmiştir.

Her iki bilgi toplama formu araştırmacı tarafından hazırlanmış ve geliştirilmiştir. Başlangıçta konuyla ilgili literatür taranmış, İzmir'de bulunan Türk ve Alman araştırmacılar - uzmanlar ve öğrencilerle görüşülmüş, bu süreç içinde bilgi formu taslakları oluşturulmuştur. F. Almanya'dan dönen 30, Türkiye'de yetişen 20 öğrenciye, bu taslaklar, ön deneme amacıyla uygulanmış ve gerekli düzeltmeler yapılarak iki bilgi toplama formuna son biçimleri verilmiştir.

2. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri

Durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini ayrı ayrı saptamak amacıyla Spielberger ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olan Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, Spielberger'in İki Faktörlü Kaygı Kuramından kaynaklanmıştır. Kısa ifadelerden oluşan bir öz-değerlendirme (self-evaluation) anketidir. Başlangıçta normal yetişkinlerde kaygıyı araştırma amacıyla geliştirilmiş olan bu ölçeğin sonraki denemelerde lise öğrencilerine, psi-

kiyatrik bozuklukları ve fizik hastalıkları olan bireylere de uygun olduğu görülmüştür. On yıllık denemeler, psikologları, envanterin tüm gençler ve yetişkinlere uygulanabileceği sonucuna götürmüştür.

Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, her biri 20 maddelik iki ayrı ölçeği içerir. Toplam 40 maddeden oluşur. Bunlardan Durumluk Kaygı Ölçeği, bireyin belirli bir anda ve belirli koşullarda kendisini nasıl hissettiğini betimlemesini içinde bulunduğu durumla ilişkin duygularını dikkate alarak cevaplamasını gerektirir. Sürekli Kaygı Ölçeği ise, bireyin genellikle kendisini nasıl hissettiğini betimlemesini gerektirir. Durumluk Kaygı Ölçeği, STAI FORM TX-1; Sürekli Kaygı Ölçeği de, STAI FORM TX-2 olarak basılmıştır.

Durumluk Kaygı Ölçeği maddelerinde ifade edilen duygu ya da davranışlar, bu tür yaşantıların şiddet derecesine göre (1)hiç, (2)biraz, (3)çok, (4)tamamiyle şıklarından birini işaretlemek suretiyle cevaplandırılır. Sürekli Kaygı maddelerinde ifade edilen duygu ya da davranışlar ise, sıklık derecesine göre; (1)Hemen hiçbir zaman, (2)Bazan, (3)çok zaman, (4)hemen her zaman şıklarından biri biçiminde işaretlenir.

Durumluk Kaygı Ölçeği; kaygının, korkunun şiddet seviyesindeki değişimleri saptamak için, aynı bireylere değişik zamanlarda, benzer ya da farklı yönergelerle uygulanabilir. Yönerge, amaca göre; örneğin, "Elinizdeki ölçeğin sorularını şu anda kendinizi nasıl hissettiğinize göre cevaplandırın." ya da "Sınav sırasında (tedavi sırasında) kendinizi nasıl hissettiyseniz, o andaki duygularınıza göre cevaplandırın." biçiminde değiştirilebilir.

Durumluk Kaygı Ölçeği, çevresel ya da deneysel baskı durumlarında, bireylerin kaygı seviyelerindeki değişimleri izlemeye yararlı olmaktadır. Durumluk kaygı puanlarının baskının şiddetine göre değiştiği görülmüştür.

Sürekli Kaygı Ölçeği, herhangi bir araştırmaya katılacak bireylerin durumluk kaygıya olan yatkınlık derecelerine göre seçilmelerinde ve klinik uygulamalarda yararlı olabilmektedir. Psikiyatri kliniklerine tedavi için gelen hastaların, üniversite danışma ve okul rehberlik merkezlerine başvuruda bulunan öğrencilerin kaygıya yatkınlıklarını değerlendirmede kullanılabilir.

Ölçeklerin Uygulanması

Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçekleri,öz-değerlendirme yöntemi ve kâğıt-kalem tekniğiyle cevaplandırıldığından,,bu ölçekler,bireysel olarak ya da grup hâlinde uygulanabilirler.Durumluk Kaygı Ölçeği ve Sürekli Kaygı Ölçeği,iki ayrı sayfa hâlinde basılmıştır.Her bir sayfanın başında,soruların nasıl cevaplandırılacağı,birer paragraflık yönergeyle belirtilmiştir.Bu yönergeleri ve ölçek maddelerini(cevaplanacak ifadeleri),orta eğitim düzeyindeki her birey anlayabilir ve cevaplandırabilir.

Ölçeklerin cevaplandırılması sırasında,bir zaman kısıtlaması yoktur.Ancak,20 dakikada her iki ölçek cevaplandırılabilir.Üniversite öğrencileri için bu süre 15 dakikaya inerken,eğitim düzeyi düşük olanlar ya da duygusal bozukluğu olanlar için bu süre bir miktar daha uzayabilir.Okuma yazma bilmeyenlere maddelerin uygulamacı tarafından okunduğu,verilen cevapların yine uygulamacı tarafından işaretlendiği durumlarda bu süreye 30 dakikayı bulabilir.

Bireylerin Uygulamaya Hazırlanması

Ölçekler uygulanmadan önce bireyleri bu faaliyete hazırlamak;özellikle sınırlı ,güvenilir ve geçerli cevaplar alabilmek yönünden önemlidir.Rahatlatıcı bir uygulama ortamının sağlanmasına ve bireyler arası olumlu ilişkilerin kurulmasına özen gösterilmelidir.Okur yazar olmayan bireyler için bu ilişki daha da önemlidir.uygulama sırasında "kaygı" sözcüğünün kullanılmamasına özen gösterilmelidir.

Envanterin her iki ölçeği de bir defada uygulanabilir. O takdirde,ölçeğin özelliğinden dolayı,ilkin Durumluk Kaygı Ölçeği,Sonra Sürekli Kaygı ölçeği verilmelidir.

Durumluk Kaygı Ölçeğinin tekrarlanarak uygulanması,bu ölçeğin amacına uygundur.Değişik durumlarda yönergenin amaca uygun olarak değiştirilmesi ya da aynen bırakılması mümkündür.

Sürekli Kaygı Ölçeğinin yönergesinde hiçbir değişiklik yapılamaz.Uygulama tekrarlanabilir.Ancak,yönerge aynı kalır.Çünkü bu ölçek,geçici koşullara bağlı olarak değişen duygulara duyarlı değildir.

Cevapların Puanlanması

Her iki ölçek için de cevap seçenekleri, dörder tanedir. Seçeneklerin ağırlık değerleri, birden dörde kadar değişir. Ölçekler 20'şer ifadeden oluştuğuna göre, her ölçekten elde edilen toplam puan değeri 20 ilâ 80 arasında değişebilir. Puanın yüksek olması, kaygı düzeyinin yüksek olduğuna işaret eder. Herhangi bir durumda, üçten fazla ifadeye cevap verilmemişse, doldurulan form geçersiz sayılır ve puanlandırılmaz.

Ölçeklerde iki tür ifade bulunur. Bunlara, 1) doğrudan ya da düz (direct) ve 2) tersine dönmüş ((reverse) ifadeler denilebilir. Doğrudan ifadeler, olumsuz duyguları; tersine dönmüş ifadeler ise, olumlu duyguları dile getirir. Bu ikinci tür ifadeler puanlanırken, 1 ağırlık değerinde olanlar 4'e, 4 ağırlık değerindekiler ise 1'e dönüşür. Doğrudan ifadelerde 4 değerindeki cevaplar, kaygının yüksek olduğunu; tersine dönmüş ifadelerde 1 değerindeki cevaplar, yüksek kaygıyı gösterir. Durumluk Kaygı Ölçeğinde 10 tane tersine dönmüş ifade (1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19 ve 20. maddeler), Sürekli Kaygı Ölçeğinde ise 7 tane tersine dönmüş ifade (21, 26, 27, 30, 33, 39 ve 39. maddeler) bulunmaktadır.

Puanlama elle ya da bilgisayarla yapılabilir. Elle puanlama yapabilmek için, doğrudan ve tersine dönmüş ifadelerin herbirine iki ayrı anahtar hazırlanır. Böylece, birinci anahtarla doğrudan ifadelerin, ikinci anahtarla tersine dönmüş ifadelerin toplam ağırlıkları saptanır. Doğrudan ifadeler için elde edilen toplam ağırlıklı puandan ters ifadelerin toplam ağırlıklı puanı çıkartılır. Bu sayıya önceden saptanmış ve değişmeyen bir değer eklenir. Durumluk Kaygı Ölçeği için bu değişmeyen değer, 50; Sürekli Kaygı Ölçeği için ise, 35'tir. En son elde edilen değer, bireyin kaygı puanıdır.

Büyük örneklem grupları için, ölçeklerin puanlanmasını ve maddelerin temel istatistik işlemlerini yapacak bir program geliştirilmiştir.

Puanların Yorumlanması

Her iki ölçekten elde edilen puanlar, kuramsal olarak, 20 ilâ 80 arasında değişir. Büyük puan yüksek kaygı seviyesini, küçük puan düşük kaygı seviyesini ifade eder.

Neclâ Öner, bir araştırmasında, sürekli kaygı ortalamalarını normallerde 38.12; fizikî hastalarda 39.76; psikiyatri hastalarında 52.31; durumluk

kaygı puan ortalamalarını normallerde 38.58;fizikî hastalarda 36.32;psikiyatri hastalarında 52.38 olarak bulmuştur.¹⁴⁶

Uygulamalarda saptanan puan düzeyi,36 ilâ 41 arasında değişmektedir.36-41 arasında belirlenen puanlar,lise ve üniversite öğrencileri ile normal yetişkin ve hastaların meydana getirdiği örneklerden elde edilmiştir.

Güvenirlilik

Türkçeleştirilmiş örneklerin iç-tutarlılığı(madde homojenliği) ve güvenirliliği, Kuder richardson 20,"Item Remainder" korelasyonları ve test-tek-rar test tekniğiyle saptanmıştır.

Kuder-Richardson(Alpha) Güvenirliliği;Kuder Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alpha korelasyonları(alpha coefficients) ile saptanan güvenirlilik katsayılarının,Sürekli Kaygı Ölçeği için 83 ilâ 87 arasında;Durumluk Kaygı Ölçeği için 94 ilâ 96 arasında olduğu bulunmuştur.İngilizce formunda bu güvenirlilik katsayıları, Sürekli Kaygı Ölçeği için 86 ilâ 92;Durumluk Kaygı Ölçeği için 83 ilâ 92 arasındadır.Bu verilerden Türkçe ölçeklerin yüksek madde homojenliği ve iç-tutarlılığı olduğu görülmüştür.

Madde(Item Remainder) Güvenirliliği:Her maddenin varyansı ile tüm ölçekten elde edilen puan varyansının ilişkisini arayan "item remainder" korelasyon tekniği ile Türkçe formunun madde güvenirliliği korelasyonları;Sürekli Kaygı Ölçeği için 34 ilâ 72;Durumluk Kaygı Ölçeği için ise, 42 ilâ 85 arasında bulunmuştur.Bu,İngilizce formundan elde edilen katsayılardan daha yüksektir.Bu durum,Türkçeleştirilmiş maddelerin güvenilir olduğuna işaret etmektedir.

Test-tek-rar-test Güvenirlilik katsayıları Sürekli Kaygı Ölçeği için 71 ilâ 86 arasında;Durumluk Kaygı Ölçeği için 26 ilâ 68 arasında değişmektedir.Ölçekler,zamana karşı güvenilirdir.

¹⁴⁶ Neclâ Öner,"Türkçe'ye Uyarlanmış Bir Kaygı Envanterinin Geçerlik Denemesi;Bir Araştırma Özeti"Psikoloji Dergisi,C.1,S.1,1 Mart 1978,s.15.

Geçerlik

Türkçeleştirilmiş Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeklerinin geçerliği iki ayrı teknikle saptanmıştır. Bunlar, yapı ya da deneysel kavram geçerliği ve kriter geçerliğidir.

Yapı ya da Deneysel Kavram (construct) Geçerliği: İki faktörlü kaygı kuram anlayışı çerçevesinde sınınanarak saptanmıştır. Bulgular, beklentiler paralelinde olmuş; yani stres halinde elde edilen yüksek durumluk kaygı puanları, stres ortadan kalktıktan sonra önemli düzeyde düşme göstermiş, aynı değişkenlik sürekli kaygı puanlarında görülmemiştir.

Le Compte ve Öner, durumluk kaygıda zaman içinde meydana gelen önemli değişmelere karşı sürekli kaygı düzeyinde önemli değişmelerin olmadığını görmüşlerdir. Öner, değişik zaman ve koşullardaki uygulamalarda, durumluk ve sürekli kaygı puanları arasındaki korelasyonların ortalama 62 civarında ve önemli düzeyde ($P < .01$) olduğunu bulmuştur.

Kriter Geçerliği: Durumluk ve sürekli kaygı ortalama puanları, normalleri ve psikiyatrik hastalığı olan bireyleri anlamlı ($.01$) bir düzeyde ayırdetmektedir.¹⁴⁷

Öner, bu verilerden, Türkçeleştirilmiş Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanterinin, örneklenen Türk gruplarında geçerli olduğu; danışma, psikiyatri, ruh sağlığı merkezlerinde ve araştırmada kullanılabileceği; giderek yaygınlaşan kültürlerarası çalışmalarda yararlı olacağı sonucuna varmıştır.¹⁴⁸

Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, 14 yaşından yukarı olan gençler ve yetişkinlerde kaygıyı ölçmek için geliştirilmiştir. Uyum bozukluğu gösterenleri ayırdetmekte kullanılabileceği belirlendiği için, bu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Bu araştırmada yüksek ve düşük kaygılı öğrencileri belirlemek için 37-43 kesme noktalarına göre işlen yapılmamıştır. Örneklemin ortalamasına (43.574) bir standart sapma (8.585) ekleyerek ve bir standart sapma (8.585) çıkararak kesme noktaları 35-52 olarak bulunmuştur. Buna göre, 35-52 arası

¹⁴⁷ Neclâ Öner, Ayhan Le Compte, Süreksiz Durumluk, Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları No:333'ten Özet

¹⁴⁸ Öner, age, 1978, s.17.

normal,35'in altı düşük,52'nin üstü yüksek kaygı düzeyi olarak belirlenmiştir.Ayrıca,37-43 kesme noktalarına göre düşük,normal ve yüksek kaygı derecelendirmesi yapılmıştır.

3. Beck Depresyon Envanteri (BDI)

Beck tarafından geliştirilen bu envanterin iki formu vardır.Bunlardan ilki,1961 yılında geliştirilmiş ve hastanın o anki ruh durumunun hasta ve klinisyen tarafından birlikte,bireysel olarak değerlendirildiği 21 maddelik orjinal formdur.İkincisi ise 1978 yılında geliştirilmiş,kendini değerlendirme türünde olan ve grup uygulaması da yapılabilecek 21 maddelik formdur.Ölçeğin 1978 formu için yapılan iç-tutarlılık çalışması,her iki formun güvenilirlik açısından eşdeğerde olduğunu göstermiştir.Ayrıca, aynı ölçeğin pratisyen hekimler için geliştirilmiş 13 maddelik bir kısa formu da vardır.Ancak,yapılan çalışmalar,kısa formun orijinal formun yerini alamayacağını göstermiştir.¹⁴⁹

Beck depresyon Envanterinin Türkçeleştirme,geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Hisli tarafından yapılmıştır.

BDI,depresyonda görülen vegetatif,duygusal,bilişsel ve motivasyonel alanlarda ortaya çıkan belirtileri ölçmeye yarayan bir ölçektir.Ölçeğin amacı,depresyon tanısı koymak değil,depresyon belirtilerinin derecesini objektif olarak sayılara dökmektir.¹⁵⁰ Her madde,depresyona özgü bir davranışsal örüntüyü belirlemekte ve azdan çoğa doğru giden(0-3),dört seçeneği olan 21 tane kendini değerlendirme cümlesini içermektedir.Ölçekten alınabilecek puanlar,0-63 arasında değişmektedir.Ölçekteki maddeler depresyonun belirtilerine ilişkin olup,nedenlerine ilişkin herhangi bir kuramı yansıtmamaktadır.Bu belirtiler,sırayla;depresif ruh durumu,karamsarlık,başarısızlık duygusu,doyumsuzluk,suçluluk duyguları,kendinden nefret etme,kendini suçlama,cezalandırılma istekleri,ağlama nöbetleri,sinirlilik,sosyal çekilme,kararsızlık,bedensel imajın çarpıtılması,çalışmama,uyku bozuk-

¹⁴⁹ Nesrin Hisli,Beck Depresyon Envanterinin Geçerliği Üzerine Bir Çalışma, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü,1986,s.5.

¹⁵⁰ aynı,s.4.

luğu,yorgunluk,iştah azalması,kilo kaybı,somatik meşgüliyetler ve libido kaybıdır.

BDI maddelerinde ifade edilen ruh durumları,bu durumların şiddet derecesine göre, a(0),b(1),c(2),d(3) seçeneklerinden birini işaretlemek suretiyle cevaplandırılır.

Uygulanması

Her uygulamada dikkat edildiği gibi,rahatlatıcı bir uygulama ortamı yaratıldıktan sonra yönerge okunur!"Son bir hafta içindeki(şu an dahil) kendi ruh durumunuzu göz önünde bulundurarak size en uygun ifadeyi bulunuz ve seçeneği cevap kâğıdına işaretleyiniz" denir.

Cevapların Puanlanması

BDI'deki maddelerin dört seçeneği vardır.Bunların ağırlık değerleri 0-3 arasında değişmektedir.Bir ölçekten elde edilen toplam puan değeri 0 ilâ 63 arasında değişebilir.Puanın yüksek olması,depresyon düzeyinin yüksek olmasını gösterir.Puanlama,cevaplanan seçeneklerin ağırlıkları toplanarak yapılır.

Puanların Yorumlanması

Çeşitli araştırmalardan elde edilen bulgulara göre,BDI'de alınacak 17 ve üstündeki puanların normalin üzerindeki bir depresyona işaret ettiği söylenmektedir.BDI'de depresyonun derecesini belirlemek üzere çeşitli kesme noktaları kullanılmaktadır.Örneklemin niteliği ve araştırmanın amacına göre,bu kesme noktalarında bazı değişiklikler yapılabilmektedir. Bu araştırmada kesme noktaları; 9 ve altı depresyonsuz,10-16 orta derecede depresyon,17 ve üstü normalin üstünde bir depresyon olarak alınmıştır.

BDI'nin 500 den fazla yayınlanmış araştırmada kullanıldığı belirtilmektedir.Ölçeğin psikometrik özellikleri(geçerlik,güvenirlik ve faktör yapıları gibi),çeşitli psikiyatrik ve normal örneklem üzerinde değerlendirilmiştir.¹⁵¹

Güvenirlik

Envanterin yarım ölçek güvenilirlik katsayısı .86 ;iç-tutarlık alfa

¹⁵¹ aynı ,s.4.

katsayısı da .88 olarak belirtilmektedir.¹⁵²

Batıda yapılan güvenilirlik çalışmalarında,bu güvenilirlik katsayılarının $r = .60$ ve $r = .87$ arasında değiştiği görülmüştür.

Hisli'nin yaptığı geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında,güvenirlik, madde analizi ve yarıya bölme teknikleriyle incelenmiştir.Madde analizinden elde edilen Cronbach alfa katsayısı, $r = .80$ olarak;yarıya bölme güvenilirliği, $r = .74$ olarak belirlenmiştir.

Tegin'in 30 poliklinik hastası üzerinde yaptığı çalışmasında , yarıya bölme güvenilirliği hesaplamaları sonunda,güvenirlik katsayısı $r = .61$ olarak bulunmuştur.Aynı çalışmada 40 sosyal bilimler öğrencisi üzerinde elde edilen test-tekrar-test güvenilirliğinin $r = .65$ yarıya bölme güvenilirliğinin ise $r = .78$ olduğu görülmüştür.¹⁵³

Geçerlik

Yapılan pek çok geçerlik çalışmasında da,seçilen örneklem ve kriterlere göre bu katsayılar; .57(Zung ölçeği ile); .75(Hamilton ölçeği ile); .65, .77(klinisyenlerin değerlendirmeleriyle); .56 , .69 , .75(MMPI-D alt testi ile) arasında değişmektedir.Ölçeğin 15 yaş üzerindeki gençler, yetişkinler ve yaşlılarla kullanılabileceği belirtilmektedir.

Hisli çalışmasında,ölçeğin geçerliğini "birlikte geçerlik" ve "yapı geçerliği" yönleriyle belirlemiştir.Birlikte geçerliğin saptanması için, MMPI-D skalası kriter olarak ele alınmış;yapı geçerliği de, faktör analizi tekniği ile incelenmiştir.İki ölçek arasındaki Pearson korelasyon katsayısı, $r = .50$ olarak bulunmuştur.Hisli'nin psikiyatri polikliniği hastalarıyla yaptığı çalışmasında, $r = .63$;ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler grubuyla yaptığında $r = .47$ olarak bulunmuştur.

Beck Depresyon Envanterinin depresyon belirtilerini geçerli ve güvenilir olarak ölçtüğü,gerek araştırmalarda,gerekse koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinde kullanılabilecek bir ölçek olduğu kararına varılması üzerine,bu araştırmada da,öğrencilerin depresyon düzeylerini ölçmek üzere kul-

¹⁵² aynı, s.11.

¹⁵³ B.Tegin,Depresyonda Bilişsel Şemalar"Hacettepe Üniversitesi,Psikoloji Bölümü,doktora tezi,1980.

lanılmıştır.Örneği EK 4'te verilmiştir.

B. ARAÇ VE TEKNİKLERİN UYGULANMASI

Bu araştıma için İzmir Valiliği ve İzmir Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alındıktan sonra,uygulama,1988-1989 Öğretim Yılında İzmir il merkezindeki bazı liselerde yapılmıştır.Uygulamanın ilk aşamasında,İzmir il merkezindeki lise müdürlüklerine gidilmiş,araştırmanın amacı anlatılmış ve F.Almanya'dan dönen lise birinci sınıfta okuyan öğrenci olup olmadığı sorulmuştur.Bu nitelikte öğrencisi olan okullarda,Öğrencilerin sınıfları ve kimlikleri belirlenmiştir.Aynı zamanda, dönüş yapan öğrencilerin buldukları sınıflardan,sayıları kadar,Türkiye'de yetişen sınıf arkadaşlarının isimleri,tesadüff örneklem yoluyla belirlenmiştir.İzmir il merkezindeki bazı okullarda,dönüş yapan öğrenciye rastlanmamış,bazılarında bir iki öğrenci bulunduğu için,bunlar,araştırma kapsamına alınmamıştır.Araştırmanın yapıldığı okullar;Yurt dışından dönen öğrenciler için açılan İzmir Yunus Emre Anadolu Lisesi,Buca lisesi,Eşrefpaşa Lisesi,İnönü Lisesi, İzmir Kız Lisesi ve Karataş Lisesi'dir.

1989 Mart,Nisan ve Mayıs aylarında,uygulama yapılacak okul yöneticilerinin belirledikleri tarihlerde bu okullara yeniden gidilmiş;veri toplama araçları,zaman kısıtlanması yapılmaksızın gruplar hâlinde uygulanmıştır.Uygulama sırasında okulda bulunmayan öğrenciler için aynı okullara birkaç kere daha gidilerek uygulama tamamlanmıştır.

Öğrencilerin 1 ve 11. kanaat notları ile sınıf geçme notları,okul yönetimiyle işbirliği yapılarak,sınıf geçme defterlerinden çıkarılmıştır.Araştırmaya katılan öğrencilerin doğru ve samimi cevap verebilmeleri için,uygulama yönergesi,sorular teker teker açıklanmış ve ne istendiği anlatılmıştır.Uygulama sırasında açıklama isteyen öğrencilere yardım edilmiştir.Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterinin Sürekli Kaygı Ölçeği uygulanırken,bunun bir "kendini değerlendirme anketi"olduğu söylenmiş ve "kaygı" sözcüğü kullanılmamıştır.

Öğrencilerden samimi olmaları istenmiş,kendileriyle ilgili bilgilerin gizli tutulacağı ve yalnızca araştırma amacıyla kullanılacağı vurgulanmıştır.Öğrencilerin notlarının daha sonra okul yönetiminden doğru olarak

alınabilmesi için isimlerinin, numaralarının yazılması gerektiği, bunun dışında, isim yazdırılmamış gibi bir işlem yapılacağı kendilerine tekrar tekrar söylenmiştir.

Araştırma için uygun bir ortam hazırlandıktan sonra, uygulamaya geçilmiştir. Uygulama için bir ders saati yeterli olmuş ve zaman kısıtlaması yapılmamıştır.

İstekli öğrencilerle uygulama bitiminde görüşmeler yapılmıştır.

C. VERİLERİN ANALİZİ

Veriler toplandıktan sonra, Beck Depresyon Envanteri ve Sürekli Kaygı Ölçeklerine verilen cevaplar elle puanlanarak öğrencilerin depresyon ve kaygı puanları hesaplanmıştır. Bu puanlar, bilgi toplama formu ve elde edilen verilerle birlikte, Ege Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezi'nde bilgisayarla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde chi-kare, varyans analizi, F ve t-testi gibi istatistiklerden yararlanılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, F. Almanya'dan dönüş yapan ve Türkiye'de yetişen öğrenciler için hazırlanan Bilgi Formu, Beck Depresyon Envanteri ve Spielberger'in Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği uygulamasından elde edilen veriler ve öğrencinin sınıf geçip kalması ile tanımlanan başarı durumlarının sayısal ve istatistiksel sonuçları, tablolastırılarak verilmiş ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Bulgular, sırasıyla, araştırmaya katılan öğrencileri, anne ve babalarının bazı özelliklerini tanıtıcı ve araştırmada cevap aranan sorulara ilişkin olarak düzenlenmiştir. Bulguların yorumları yapılmıştır.

A. ÖRNEKLEMİN TANITILMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmaya katılan bütün öğrencileri ve ailelerini tanıtmak amacıyla, bu bölümde veriler, üç grup altında toplanmıştır. Bunlar; araştırmaya katılan öğrencileri tanıtıcı bulgular; F. Almanya'dan kesin dönüş yapan öğrencilerin yurt dışındaki ve geri dönüşte Türkiye'deki yaşantısı ile ilgili bulgular; öğrencilerin ailelerini tanıtıcı bulgulardır.

1. Öğrencileri Tanıtıcı Bulgular

Burada araştırmaya katılan bütün öğrenciler; okul, cinsiyet, yaş ve İzmir'de birlikte olduğu kişiler, özel ders alıp almamaları bakımından tanıtılmıştır. Öğrencileri tanıtıcı veriler, 2, 3, 4, 5 numaralı tablolarda yer almaktadır.

Tablo 2 ,uygulama yapılan okulları, bu okullardan araştırmaya katılan öğrenci sayılarını ve yüzdelerini vermektedir. Tabloda görülebileceği gibi, F. Almanya'dan kesin dönüş yapan 222 öğrencinin %53'ünü yalnız bu çocukların okuduğu Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencileri; %47'sini devlet liselerinde karışık olarak okuyanlar oluşturmaktadır. Türkiye'de yetişen 111

öğrencinin yoğunluğuna göre bulunduğu okullar, sırayla; Eşrefpaşa Lisesi, Karataş Lisesi, Buca Lisesi ve İnönü Lisesi 'dir.

TABLO 2

ÖĞRENCİLERİN ARAŞTIRMA YAPILAN LİSELERE GÖRE DAĞILIMI

Okullar	Dönüş yapanlar		Türkiye'de yetişenler		Toplam sayı
	sayı	%	sayı	%	
Yunus Emre Anadolu Lisesi	116	53	-	-	116
Buca Lisesi	23	10	27	24	50
Eşrefpaşa Lisesi	33	15	38	34	71
İnönü Lisesi	12	5	13	12	25
İzmir Kız Lisesi	14	6	-	-	14
Karataş Lisesi	24	11	33	30	57
Toplam	222	100	111	100	333

Tablo 3, uygulamaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımını vermektedir. Görüldüğü gibi, kız öğrenci sayısı üç ayrı grupta da erkek öğrenci sayısından fazladır.

TABLO 3

ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI

Cinsiyet	Dönüş yapanlar				Türkiye'de yetişenler		Toplam sayı
	Y.E.A.L.		Devlet L.		sayı	%	
	sayı	%	sayı	%			
Kız	60	52	69	65	73	66	202
Erkek	56	48	37	35	38	34	131
Toplam	116	100	106	100	111	100	333

Tablo 4'te öğrencilerin yaşlarına göre dağılımı yer almaktadır. Buradaki verilere göre, lise birinci sınıfta okuyan bu öğrencilerin yaşları, 15-18 arasında dağılmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, dönüş yapan öğrencilerin yaşları Türkiye'de yetişenlere göre daha büyüktür. Bunun nedenleri arasında, F. Almanya'da hazırlık sınıflarında okuma, geçici bir süre okula gönderilmeme, Türkiye'de denklik işlemi yapılırken bulunduğundan daha alt sınıflara yerleştirilme, seviye sınavında başarılı olamama ve başarısızlık yüzünden sene kaybı sayılabilir.

Öğrencilerin sınıf arkadaşlarına göre daha ileri yaşlarda olmalarının getireceği bazı sorunlar olabilir. Bedensel ve ruhsal gelişimin çok hızlı olduğu ergenlik yıllarında, ergenlerin ortak sorunlarının yanı sıra, büyük ölçüde Alman kültüründe sosyalleşen bu gençlerin değer yargılarında, kişisel tercih ve beklentilerinde yurt dışı deneyiminin etkileri bulunabilir. Özellikle Türkiye'de yetişen öğrencilerle karışık olarak okuyanlar, sınıf arkadaşlarıyla ilişkilerini kolayca görebilirler. Öğrencilerin birbirlerini farklı olarak algılamaları, onların ilişkilerine yansiyabilir ve uyuşmaları zorlaşabilir.

TABLO 4
ÖĞRENCİLERİN YAŞ DAĞILIMI

Yaş	Dönüş yapanlar				Türkiye'de yetişenler		Toplam sayı
	Y.E.A.L. sayı	%	Devlet L. sayı	%	sayı	%	
15	31	27	23	22	69	52	123
16	46	39	51	48	28	25	125
17	24	21	24	23	14	13	62
18	15	13	8	7	-	-	23
Toplam	116	100	106	100	111	100	333

Tablo 5'te, araştırmaya kapsamına alınan tüm öğrencilerin İzmir'de ailesiyle birlikte yaşayıp yaşamadığı yer almaktadır.

TABLO 5

ÖĞRENCİLERİN İZMİR'DE AİLELERİYLE BİRLİKTE
OTURUP OTURMAMALARINA GÖRE SAYILARI

	Birlikte oturan	Ayrı oturan	Toplam
Dönüş yapan	144	78	222
Türkiye'de yetişen	88	23	111
Toplam	232	101	333

TABLO 6

ÖĞRENCİLERİN ÖZEL DERS ALIP ALMAMALARINA VE ALANLARIN
DERS TÜRÜNE GÖRE DAĞILIMI

	Dönüş yapan				Türkiye'de yetişen	
	Y.E.A.L.		Devlet L.		sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%		
Özel ders almayan	54	47	36	34	52	47
Özel Ders alan						
Matematik	10	9	3	3	1	1
Fen Bilgisi	5	4	9	9	26	23
Türkçe	4	3	14	13	5	4
Sosyal Bilgiler	1	1	-	-	-	-
Türkçe-Fen Bilgisi	13	11	21	20	24	22
Matematik Sosyal B.	2	2	-	-	-	-
Matematik-Fen B.	3	2	2	2	-	-
Matematik-Türkçe	15	13	12	11	-	-
Mat.-Türkçe-F.B.	8	7	9	8	2	2
Mat.-Türk.-F.B.-S.B.	1	1	-	-	1	1
Toplam	116	100	106	100	111	100

Tablo 6'da, öğrencilerin özel ders alıp almadıkları, almışlarsa hangi derslerden aldıkları verilmektedir. Burada, yurt dışından dönen öğrencilerin diğerlerine göre, kendilerini yetiştirmek için, daha çok özel ders aldıkları görülmektedir. Bu dersler, Matematik, Türkçe, Fen Bilgisi ve Sosyal bilgilerdir. Yurt dışından dönen öğrenciler, Matematik ve Fen Bilgisi derslerinin yanı sıra, daha çok Türkçe'den özel ders almaktadırlar. Araştırma için taranan bütün kaynaklarda, yurt dışından dönen öğrencilerin Türkçelerinin yetersiz olduğu saptanmıştır. Bu durum, öğrencilerin Türkçe ve Türkçe anlaşılan ve Türk kültürüyle ilgili derslerde daha başarısız olmalarının nedenlerinden biridir.

2. Federal Almanya'dan Kesin Dönüş Yapan Öğrencilerin Yurt Dışındaki ve Geri Dönüşte Türkiye'deki Yaşantısıyla İlgili Bulgular

Burada, F. Almanya'dan dönüş yapan ve Türkiye'de öğrenimlerine çeşitli liselerde devam eden öğrenciler; doğum yeri, çocukluğunda gündüz bakımının kimin tarafından yapıldığı, yurt dışında kalış süresi, Türkiye'ye dönüş yılı ve dönüş yaşı, Türkiye'ye isteyerek dönüp dönmemesi, dönüş nedeni, F. Almanya'ya geri dönmek isteyip istenemesi ve Türkiye'de kendisini nasıl hissettiği düşünceleri bakımından tanıtılmaktadır. Veriler, 7-16 numaralı tablolarla yer almaktadır.

TABLO 7

DÖNÜŞ YAPAN ÖĞRENCİLERİN DOĞUM YERLERİ

Doğum yeri	Y.E.A.L.		Devlet lisesi		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Türkiye	27	23	20	19	47	21
Almanya	89	77	86	81	175	79
Toplam	116	100	106	100	222	100

Tablo 7'de görüldüğü gibi, öğrencilerin %79'u Almanya, %21'i Türkiye

doğumludur.

Tablo 8'de, F. Almanya'dan dönüş yapan öğrencilere orada çocukluğunda kim tarafından bakıldığı görülmektedir. Tabloya göre, öğrencilerin %54'üne yalnızca anneleri bakmış, %46'sının bakım, diğerleri tarafından yapılmıştır. Çeşitli nedenlerle anne bakımından yoksun olarak büyüyenler, %26'dır.

TABLO 8
FEDERAL ALMANYA'DA ÖĞRENCİLERİN GÜNDÜZ BAKIMIYLA İLGİLENEN
KİŞİ VE KURUMLAR

Kişiler-kurumlar	Y.E.A.L.		Devlet lisesi		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Anne	66	57	53	50	119	54
Konşu	4	3	2	2	6	3
Alman bakıcı	6	5	4	4	10	4
Kindergarten	12	10	21	20	33	15
Anne-konşu	1	1	1	1	2	1
Anne-Alman bakıcı	2	2	-	-	2	1
Anne-Kindergarten	20	17	18	17	38	17
Konşu+Alman bakıcı	1	1	1	1	2	1
Alman bakıcı-Kindergarten	3	3	5	4	8	3
Alman b.-Anne-Kindergarten	1	1	1	1	2	1
Toplam	116	100	106	100	222	100

Öğrencilerin F. Almanya'da kalış süresini gösteren Tablo 9'a göre, bu süre, üç ile 16 yıl arasında değişmektedir. Tabloda çoğunluğun 10 yılın üzerinde kaldığı görülmektedir. Yurt dışında uzun süre kalanların o toplumun kültüründen daha çok etkilenecekleri ve geri dönüşte Türk toplumuna uyum sağlamakta güçlük çekecekleri söylenebilir. Bu araştırmada, yurt dışın da kalış süresinin psikolojik uyuma etkisi incelenmektedir. Bu çocuklar, katıldıkları yeni toplumun bilinmeyenleri ile yüz yüze gelecekler ve Almanya'da kazandıkları ile ilgili bazı kayıplara uğrayacaklardır.

TABLO 9

ÖĞRENCİLERİN F. ALMANYA'DA YIL OLARAK KALIŞ SÜRELERİ

	3-10	11	12	13	14	15	16	Toplam								
	sayı %	sayı %	sayı %	sayı %	sayı %	sayı %	sayı %	sayı %								
Y.E.A.L. 13	22	14	40	20	45	13	68	27	90	18	86	11	85	116	52	
Devlet L.47	78	21	60	24	55	6	32	3	10	3	14	2	15	106	48	
Toplam	60	100	35	100	44	100	19	100	30	100	21	100	13	100	222	100

Dönüş yapan öğrencilerin F. Almanya'da okuduğu okullar ve bu okullarda kaçar yıl okudukları ya da okumadıkları Tablo 10'da yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, yurt dışından dönen öğrencilerden %39'u Kindergartten'a, %5'i Grundschuleye, %51'i Hauptschuleye, %84'ü Realschule'ye, %93'ü Gymnasiura, %77'si Gesamtschule'ye, %97'si de Türk sınıfına devam etmeden gelmişlerdir. Bu verilere göre, öğrencilerin tamamı okul öncesi eğitimden yararlanmamaktadır. Bunda, kurumların pahalı olması, bazılarının kiliselere bağlı bulunması gibi nedenlerin rolü olduğu düşünülebilir. Orta dereceli okullardan yüksek öğretime, akademik çalışmalara hazırlayan Gymnasiura devam edenlerden ancak üçü, dört yıl bu kuruma devam edebilmiştir. Yarıdan fazlası da, çıraklık eğitimi veren Hauptschuleye gitmişlerdir. Yurt dışındaki Türk çocukları, bu örnekte de görüldüğü gibi, öğrenim düzeyi düşük olan okullarda okumaktadırlar. Üniversitede okuma şansları da oldukça zayıftır. Çünkü, yabancı uyruklulara Alman üniversitelerinde ayrılan kontenjan, %5-6'dır. Alman Üniversitelerinde okumak isteyen diğer ülke çocukları da düşünülürse, Türk çocuklarının üniversitelerde okuma şanslarının ne kadar az olduğu anlaşılabilir. Türk sınıflarında okutulan derslerin zorunlu olmaması, derslerin notla değerlendirilmemesi de, bu sınıflara devam, %97 oranında azaltılmaktadır. Bütün bunlar, bu çocukların program ve amaçları farklı okullardan yurda geldiklerini göstermektedir. Bu amaç ve program farklılıklarına rağmen, Türkiye'de liselerde okumaktadırlar. Gerek okul, gerekse sistem farklılığı nedeniyle Türkiye'deki okullarda başarısız olmaktadır. Araştırma bulguları da bunu desteklemektedir.

TABLO IO

DÖNÜŞ YAPAN ÖĞRENCİLERİN F. ALMANYA'DAKİ OKULLARA DEVAM DURUMU
ÖĞRENCİ SAYILARI VE YÜZDELERİ

KINDERGARTEN										
Devam etmeyenler	Devam edenler									Toplam
	1 yıl	2 yıl	3 yıl	4 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	8 yıl	9 yıl	
sayı: 87	24	43	33	19	9	2	4	-	1	222
%39	11	19	14	9	4	1	2	-	1	100
GRUNDSCHULE										
Devam etmeyenler	Devam edenler									Toplam
	1 yıl	2 yıl	3 yıl	4 yıl	5 yıl	6 yıl				
sayı: 10	3	10	15	152	25	7				222
%5	1	5	7	68	11	3				100
HAUPTSCHULE										
Devam etmeyenler	Devam edenler									Toplam
	1 yıl	2 yıl	3 yıl	4 yıl	5 yıl	6 yıl				
sayı: 112	27	29	18	18	17	1				222
%51	12	13	8	8	7	1				100
REALSCHULE										
Devam etmeyenler	Devam edenler									Toplam
	1 yıl	2 yıl	3 yıl	4 yıl	5 yıl					
sayı: 188	13	8	8	3	2					222
%84	6	4	4	1	1					100
GYMNASIUM										
Devam Etmeyenler	Devam edenler									Toplam
	1 yıl	2 yıl	3 yıl	4 yıl						
sayı: 205	5	5	4	3						222
%93	2	2	2	1						100
GESAMPTSCHULE										
Devam etmeyenler	Devam edenler									Toplam
	1 yıl	2 yıl	3 yıl	4 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	8 yıl	9 yıl	
sayı: 171	10	17	5	6	6	1	1	3	2	222
%77	4	7	2	3	3	1	1	1	1	100

TABLO IO-Devam

TÜRK SINIFI

Devam etmeyenler	Devam edenler			Toplam
	1 yıl	2 yıl	3 yıl	
sayı:218	1	2	1	222
%97	1	1	1	100

Tablo 11'deki verilere göre, öğrencilerin %39'u ,1984 ve öncesinde; %61'i,1985 ve sonrasında dönmüşlerdir.Yunus Emre Anadolu Lisesi 'nin büyük bir çoğunluğu,1985 ve sonrasında dönmüşlerdir.

TABLO II

ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ YILI

Dönüş yılı	Y.E.A.L.		Devlet Lisesi		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
1978-1984	6	5	81	76	87	39
1985	33	28	13	12	46	21
1986	17	15	6	6	23	10
1987	19	17	3	3	22	10
1988	41	35	3	3	44	20
Toplam	116	100	106	100	222	100

Tablo 12'de,Türkiye'ye dönüş yaşı ile ilgili veriler yer almaktadır. Bu tabloya göre dönüş yaşı,1-18 yaş arasında dağılmaktadır.Öğrencilerin %30'u, 11 ve daha küçük yaşlarda;%47'si,12-14 yaşlarında;%23'ü,15-18 yaşlarında dönmüşlerdir.

Öğrencilerin Türkiye'ye isteyerek dönüp dönmedikleri Tablo 13'teki verilerde bulunmaktadır.Tablodan da anlaşılacağı gibi,öğrencilerin %60'ı isteyerek;%40'ı,istemeyerek dönmüşlerdir.

Bu araştırmada,öğrencilerin dönüş yılı,dönüş yaşı ve isteyerek dönüp dönmemeleri,psikolojik uyumlarıyla ilgili olarak incelenmiştir.

TABLO 12
ÖĞRENCİLERİN DÖNÜŞ YAŞLARINA GÖRE DAĞILIMI

Dönüş yaşı	Y.E.A.L.		Devlet Lisesi		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
1-11 yaş	11	10	55	52	63	30
12-14 yaş	64	55	41	39	105	47
15-18 yaş	41	35	10	9	51	23
Toplam	116	100	106	100	222	100

TABLO 13

ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE İSTEYEREK DÖNÜP DÖNMEMELERİNE GÖRE DAĞILIMI

Dönmek isteyip istemediği	Y.E.A.L.		Devlet Lisesi		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Evet,	77	66	57	54	134	60
Hayır	39	34	49	46	88	40
Toplam	116	100	106	100	222	100

Dönüş yapan öğrencilerin yarısı, anne baba istediği için; %36'sı, Türkiye'de öğrenim görmek için; %5'i, Alman okullarında başarısız oldukları için; %7'si, yurtözlendi; %2'si de yabancı düşmanlığı nedeniyle döndüklerini söylemişlerdir. Anne baba isteği dışında dönenlerin büyük bir çoğunluğu, Türkiye'ye öğrenim için gelmişlerdir. (Tablo 14).

F. Almanya'ya dönmek ister misiniz, sorusuna öğrencilerin %1'i cevap vermemiş; %63'ü evet, birkaç yıl için; %30'u evet, temelli; %6'sı hayır cevabını vermiştir. Temelli ya da birkaç yıl için geri dönmek isteyenlerin toplam yüzdesi %93'tür. (Tablo 15) Bu orana göre, yurt dışı yaşantısı, çocuklar üzerinde özlenen bir etki bırakmıştır denilebilir. Geri dönme isteğinin bulunması, Türk toplumuna uyum sürecinin biraz daha uzayacağını düşündürmektedir.

TABLO 14
ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ NEDENLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Dönüş nedeni	Y.E.A.L.		Devlet Lisesi		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Anne baba istediği için	56	49	54	51	110	50
Türkiye'de öğrenim için	44	38	36	34	80	36
Almanya'daki başarısızlık	3	2	8	7	11	5
Yurt özlemi	10	9	7	7	17	7
Yabancı düşmanlığı	3	2	1	1	4	2
Toplam	116	100	106	100	222	100

TABLO 15

F. ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN GERİYE DÖNMEK İSTİYİP İSTEMEMELERİNE GÖRE DAĞILIMI

Cevaplar	Y.E.A.L.		Devlet Lisesi		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Cevapsız	1	1	-	-	1	1
Evet, birkaç yıl için	77	67	62	58	139	63
Evet, temelli	30	25	38	36	68	30
Hayır	8	7	6	6	14	6
Toplam	116	100	106	100	222	100

Öğrencilerin dönüş yaptıktan sonra Türkiye'deki yaşantılarıyla ilgili olarak kendilerini nasıl hissettikleri Tablo 16'daki verilerde görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi, öğrencilerin %23'ü kendilerini Almanya'dakinden daha iyi; %32'si daha kötü; %6'sı daha yalnız; %10'u Almanya'daki gibi yabancı hissetmekte; %29'u ise, farkı yok demekteler. Türkiye'ye dönüş nedeni, Almanya'ya geri dönmek isteyip istenemeleri ve Türkiye'de kendilerini nasıl hissettikleri ile psikolojik uyumları arasında bir iliş-

ki düşünölmüştür.

TABLO 16

F. ALMANYA 'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN KENDİLERİNİ TÜRKİYE 'DE NASIL HİSSETTİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Nasıl hissettikleri	Y.E.A.L.		Devlet Lisesi		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Almanya'dakinden daha iyi	33	29	18	16	51	23
Almanya'dakinden daha kötü	34	30	37	35	71	32
Almanya'dakinden " yalnız	7	6	7	7	14	6
Almanya'daki gibi yabancı	15	12	7	7	22	10
Almanya'dakinden farkı yok	27	23	37	35	64	29
Toplam	116	100	106	100	222	100

3. Öğrencilerin Anne ve Babalarını Tanıtıcı Bulgular

Burada öğrencileri daha iyi tanıyabilmek amacıyla,araştırmaya katılan bütün öğrencilerin ana ve babalarının birlikte yaşayıp yaşamadıkları,yasadıkları ülke ve öğrenim durumlarına yer verilmektedir.İlgili veriler,17-19 numaralı tablolarda bulunmaktadır.Tablo 17,anne babanın birlikte yaşayıp yaşamadığını göstermektedir.Görüldüğü gibi,yurt dışından dönenlerin anne babalarının %79'u birlikte,%21'i ayrı;Türkiye'de yetişenlerin anne babalarının %84'ü birlikte,%16'sı ayrı yaşamaktadır.

TABLO 17

ÖĞRENCİLERİN ANNE VE BABALARININ BİRLİKTE YAŞAYIP YAŞAMADIĞI

	Y.E.A.L.		Dönüş yapan Devlet Lisesi		Toplam		Türkiye'de yetişen	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Birlikte	82	71	94	89	176	79	93	84
Ayrı	34	29	12	11	46	21	18	16
Toplam	116	100	106	100	222	100	111	100

Tablo 18'de görüldüğü gibi,yurt dışından dönen öğrencilerin annelerinin %14'ü,babalarının %27'si Almanya'da yaşamaktadır.Bu durum,ailelerin parçalanmış olduğunu göstermektedir.

TABLO 18

DÖNÜŞ YAPAN ÖĞRENCİLERİN ANNE BABALARININ YAŞADIĞI ÜLKE

	Anne		Baba	
	Sayı	%	sayı	%
Türkiye	190	86	158	71
Almanya	32	14	59	27
Yaşamıyor	-	-	5	2
Toplam	222	100	222	100

TABLO 19

ÖĞRENCİLERİN ANNE BABALARININ ÖĞRENİM DURUMU

	Anne				Baba			
	Dönerlerin sayı	Türkiye'dekilerin %	Dönerlerin sayı	Türkiye'dekilerin %	Dönerlerin sayı	Türkiye'dekilerin %	Dönerlerin sayı	Türkiye'dekilerin %
İlkokul m.	171	65	73	75	114	53	58	54
Ortaokul m.	45	22	12	12	56	26	19	18
Lise ve dengi m.25	12	12	11	11	38	17	23	22
Üniversite,y.o.	2	1	2	2	8	4	7	6
Toplam	203	100	98	100	216	100	107	100

F. Almanya'dan dönen öğrencilerin 19 unun annesinin,6 sının babasının;Türkiye'de yetişenlerin 13 ünün annesinin,dördünün babasının okuma ve yazması yoktur. Diğerlerinin öğrenim durumu Tablo 19'da verilmiştir. Her iki grupta annelerin ve babaların öğrenim düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.Annelerin öğrenim durumu babalara göre daha düşüktür.

B. ARAŞTIRMADA CEVAP ARANAN SORULARA İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

Bu bölümde,araştırmanın birinci ve ikinci grup sorularıyla ilgili bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

1. "Federal Almanya'dan dönüş Yapan öğrencilerin Türkiye'de Yetişen Öğrencilere göre depresyon ve kaygı düzeyleri nedir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu soruya ilişkin bulgular,Tablo 20'de yer almaktadır.

TABLO 20

F. ALMANYA'DAN DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON VE KAYGI PUAN ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

	DEPRESYON				KAYGI			
	Sayı	Dep. $\bar{x}$	s	F	Kaygı $\bar{x}$	s	F	
Dönüş Yapan	222	11.126	8.960	10.13	42.910	8.253	4.02	
Türkiye'de y.111		14.450	9.036		44.901	9.106		
Toplam	333	12.234	9.108		43.574	8.585		
Sd=1.331	p < 0.01				Sd=1.331 p < 0.05			

Burada,dönüş yapan öğrencilerin depresyon düzeylerinin Türkiye'de yetişenlere göre daha düşük ve $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı;kaygı düzeylerinin ise,yine daha düşük ve $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği gözlenmektedir.

F. Almanya'dan dönüş yapan ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerine ilişkin bu bulgu,literatürdeki bilgileri desteklemektedir.Elde edilen bu sonuç şöyle yorumlanabilir:

Araştırmada öğrencilerin depresyon düzeylerine ilişkin elde edilen bu bulguya göre,depresyon belirtilerini Türkiye'de yetişen öğrenciler daha çok göstereceklerdir.Bu belirtilerden bazıları şunlardır:Uyku ve iştah bozuklukları,somatik belirtiler,karamsarlık,benliğe ilişkin olumsuz duygular,genel doyumсузлук,sevgi ve ilgi kaybı,ağlama nöbetleri,benlik saygısının azalması,olumsuz beklentiler,kendini eleştirme,suçlama,karar vermede güçlükler,motivasyon kaybı,kaçma,çekilme ve intihar düşünceleri...

Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon düzeylerinin yüksek olması, bazı nedenlere bağlanabilir. Türkiye'de okullardaki öğrenciler, sürekli bir yarışmaya sokulmaktadırlar. Öğrenciden üstün bir başarı da beklenmektedir. Öğrenci başarısını arttırabilmek için ekonomik durumu iyi olan aileler, çocuklarına özel ders aldırarak dış destek sağlamaktadır. Alınan bütün önlemlere rağmen kendisinden beklenen başarıyı gösteremeyen ve kendisini derin bir çözümsüzlük içinde gören öğrencinin depresyon düzeyi yükselebilir. Türkiye'de yetişen çocuklar, diğerlerine göre ekonomik açıdan daha alt düzeydedirler. Ekonomik yetersizlik ve güvensizlik öğrenci depresyonunu etkileyebilir. Benlik saygısını azaltan ve ego gücünü aşan olayların sıklıkla yaşanması da depresyon düzeyini yükseltebilir. Çeşitli engellerle karşılaşan çocuk ve genç, çıkış yolu olmayan bir durumda kendini sıkışık kalmış hissedince depresyona girebilir.

F. Almanya'dan dönen öğrencilerin kaygı düzeylerinin de Türkiye'de yetişen öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük olması, düşündürücü bir sonuçtur. Bunun da bazı nedenleri vardır. Türk toplumunda birey için tehlike ve tehdit oluşturan uyaranlar, Alman toplumuna göre daha fazla olabilir. F. Almanya'dan dönen birey, kaygı verici kaynaklarla baş edebilmeyi öğrenmiş olarak gelmiş olabilir. Tehlike ve tehditlerin nereden geleceğini bilen kişi, kendini bu kaynaklara karşı mücadeleye hazırlayabilir. Gelecek kaygısının Türk toplumunda batı toplumlarına göre daha sık hissedilmesi, öğrencilerin kaygı düzeylerini yükseltebilir.

Türk okullarında çocukların Alman okullarına göre daha otoriter bir atmosferde yetişmeleri, ilkokulda Anadolu Liselerine, liselerde üniversiteye giriş için bir sınav yarışına sokulmaları, depresyonda olduğu gibi, kaygı düzeylerini yükselten bir neden olabilir.

Sürekli kaygı, bir kişilik özelliğini belirler. Bu, bireyleri birbirinden ayırdeden bir kaygıdır. Sürekli kaygının oluşumunda toplumun çocuk yetiştirme yöntemlerinin de etkisinin olacağı düşünülebilir. Çünkü toplum çocuk yetiştirme yöntemleriyle kendi kültürel değerlerini çocuğa empoze eder ve onun kişilik özelliklerini biçimlendirir. Giriş bölümünde Türk ve Alman toplumunun çocuk yetiştirme yöntemlerindeki farklılıklar ifade e-

dilmiş;orada,Alman çocuğunun katılımcı,özgür,sabırlı,tutumlu,ısrarlı yetiştirilirken Türk çocuğunun bağımlı ve itaatkâr yetiştirildiği belirtilmişti.Kendini diğer insanlara bağımlı ve sorumlu hissetmenin kişi üzerinde oluşturduğu baskı ve engellemeler,kaygı düzeyini yükseltebilir.

Yurt dışından dönenler,Türk toplumunun zorlayıcı koşullarını kolayca ayırtedebilmektedirler.Sözgelimi,bu öğrenciler,Almanya'da çok doğal sayılan bazı davranışların,kız erkek arkadaşlığının burada hoş karşılanmadığını söylemektedirler.Türkiye'deki okul kurallarının Almanya'dakinden daha katı,öğretmenlerin daha otoriter olduğu görüşündedirler.Bireyi zorlayıcı koşulların daha yoğun olması ile kaygı düzeyi arasında bir ilişki kurulabilir.

Ana baba ve öğretmenlerin öğrencilerden beklentileri,toplumumuzda oldukça fazladır.Kendisinden umut edilenleri yerine getirememe endişesi, çocuğu daha yüksek kaygıya düşürebilir.Türkiye'de yetişen çocuk,okulda başarılı olmak zorundadır;başka seçeneği yoktur.Başarılı olma isteğine rağmen öğrencinin başarısızlık korkusuna kapılması,kaygı düzeyini yükseltebilir.

Ülkemizin büyük kentlerinde pek çok değişim ve gelişim çok hızlı biçimde kabul edilmektedir.Bireyin daha önce kazanmış olduğu davranış kalıpları ve normları ile yeni durumların çatışması,kaygı düzeyini yükselten bir neden olabilir.

Araştırmanın önceki bölümünde anılan çalışmalar incelendiğinde,dönüş yapan öğrencilerin Türk toplumunun normlarından,Türkçe dil yetersizliklerinden,Türk ve Alman eğitim sistemleri ve kültür farklılığından kaynaklanan sorunlarının olduğu görülmektedir.Üstelik yurda dönen çocuklar,okullarda daha başarısızdırlar.Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon düzeylerinin dönüş yapanlardan daha yüksek çıkması,oldukça önemli bir bulgudur.Araştırmanın diğer bulguları da bu bulguyla tutarlı olduğuna göre,benzer araştırmaların başka örneklemeler üzerinde yapılması ihtiyacı zorunlu görünmektedir.

Hisli'nin 1986'da yaptığı araştırmada,dönüş yapan öğrencilerin Türkiye'de yetişenlere göre depresyon ve kaygı düzeyleri,bu araştırmadaki bulgunun tersine,anamlı derecede yüksek çıkmıştır.Bu karşıtlık,dönüş ya-

pan öğrencilerin yukarıda belirtilen yapılanış özelliklerine de bağlı olarak, özellikle kendileri için açılan okullarda giderek yeni bir atmosfer yaratmaları, başlangıca göre daha hoşgörülü ve baskısız bir eğitim ortamına kavuşmaları gibi nedenlere bağlanabilir.

2. "Federal Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin okudukları okullara göre depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki farklılık nedir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Okullara göre öğrencilerin depresyon ve kaygı puan ortalamaları 21 numaralı tabloda yer almaktadır. Tablo 21'de görüldüğü gibi, depresyon ve kaygı düzeyi en düşük olan grup, F. Almanya'dan dönerek kendileri için açılan Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde okuyan öğrencilerdir. İkinci sırada, yine, dönüş yaparak çeşitli liselerde Türkiye'de yetişen öğrencilerle aynı sınıflarda karışık olarak okuyan öğrenciler bulunmaktadır. Depresyon ve kaygı düzeyi en yüksek olan grup, Türkiye'de yetişen öğrencilerdir. Bu üç grubun depresyon ve kaygı düzeyleri arasındaki fark, istatistiksel olarak ($p < 0.01$) düzeyinde anlamlıdır.

TABLO 21

OKULLARA GÖRE ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON VE KAYGI PUAN ORTALAMALARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

	Sayı	DEPRESYON			KAYGI		
		$\bar{x}$	s	F	$\bar{x}$	s	F
Y.E.A.L.	116	9.000	8.109	12.34	41.112	6.833	7.61
Devlet Lisesi	106	13.453	9.300		44.877	9.206	
Türkiye'de y.	111	14.450	9.036		44.901	9.106	
Toplam	333	12.234	9.108		43.574	8.585	
Sd=2.330		$p < 0.01$			Sd=2.330		$p < 0.01$

Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerinin F. Almanya'dan dönenlere göre hangi derecelerde daha yüksek olduğunu belir-

lemek için,kesme noktalarına göre dağılımlarına bakılmıştır.Tablo 22'de, depresyon puanlarının okullara ve kesme noktalarına göre dağılımı yer almaktadır.Bu araştırmada 0-9 düşük,10-16 orta,17 ve üstü yüksek depresyon için kabul edilen kesme noktalarıdır.Depresyon düzeyi düşük olanlara baktığında,F. Almanya'dan dönenlerden Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin %48'inin,devlet lisesi öğrencilerinin %27'sinin,Türkiye'de yetişen öğrencilerin de %25'inin düşük depresyonlu olduğu anlaşılmaktadır.Depresyon düzeyi yüksek olanlarda da benzer bir durum görülmektedir.Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin %22'si,devlet lisesinde okuyanların %39'u, Türkiye'de yetişenlerin %39'u yüksek depresyonludurlar.Depresyon düzeyleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır.($p < 0.01$).

TABLO 22

ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON PUANLARININ OKULLARA
VE KESME NOKTALARINA GÖRE DAĞILIMI

	0-9		10-16		17...		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Y.E.A.L.	72	48	24	27	20	22	116	35
Devlet Lisesi	41	27	27	31	37	39	106	32
Türkiye'de y.	37	25	37	42	37	39	111	33
Toplam	150	100	88	100	94	100	333	100

Sd=4 $\chi^2=22.002$ $p < 0.01$

Batı'da yapılan çalışmalarda Beck Depresyon Envanteri kullanılırken,bu envanterden alınan 10 puan hafif depresyon,17 puan orta derecede depresyon,21 puan ve üstü ciddi derecede depresyon belirleyen kesme noktaları olarak önerilmektedir.¹⁵⁴ Ek Tablo 1,önerilen bu kesme noktalarına göre depresyon puanlarının dağılımını vermektedir.Bu tabloda çeşitli derecelerde depresyon düzeyi en düşük grup Yunus Emre Anadolu Lisesi

¹⁵⁴ Hisli, age, 1986^a, s.39.

öğrencileri;ikinci grup, dönüş yapan devlet lisesi öğrencileri;en yüksek grup da Türkiye'de yetişen öğrenciler olarak belirlenmiştir.Tablo 23, kaygı puanlarının kesme noktalarına göre dağılımını göstermektedir.Kesme noktalarını belirlemek için önce bütün öğrencilerin kaygı puan ortalaması (43.574) ve standart sapması (8.585) hesaplanmıştır. Kaygı puan ortalamasına bir standart sapma ekleyerek ve bir standart sapma çıkararak kesme noktaları yüksek kaygı düzeyi için 52,düşük kaygı düzeyi için 35 puan olarak bulunmuştur.Kaygı düzeyi düşük olan grubun %46'sını Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencileri,%24'ünü dönüş yapan devlet lisesi öğrencileri,%30'unu da Türkiye'de yetişen öğrenciler oluşturmaktadır.Kaygı düzeyi yüksek olanların %11'ini Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencileri,%43'ünü dönüş yapan devlet lisesi öğrencileri,%46'sını da Türkiye'de yetişen öğrenciler oluşturmaktadır.Bu üç grup arasında kaygı düzeyi açısından anlamlı bir fark saptanmıştır.($p < 0.01$).Türkiye'de yetişen öğrencilerin kaygı düzeyleri,F. Almanya'dan dönenlerden daha yüksek bulunmuştur.

TABLO 23

ÖĞRENCİLERİN KAYGI PUANLARININ OKULLARA
VE KESME NOKTALARINA GÖRE DAĞILIMI

	0-35		36-51		52...		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Y.E.A.L.	26	46	85	39	5	11	116	35
Devlet Lisesi	14	24	67	30	25	43	106	32
Türkiye'de y.	17	30	68	31	26	46	111	33
Toplam	57	100	220	100	56	100	333	100

Sd=4 $\chi^2=18.771$ $p < 0.01$

Ek Tablo 1'de 38-43 normal kabul edilerek okullara göre öğrencilerin kaygı puanlarının dağılımı yer almaktadır.Burada da Türkiye'de yetişen öğrencilerin kaygı düzeylerinin dönüş yapanlardan daha yüksek ve farkın ($p < 0.01$) düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Türkiye'de yetişen öğrencilerin önerilen farklı kesme noktaları-

na göre depresyon ve kaygı düzeyleri, F. Almanya'dan dönenlerle karşılaştırıldığında daha yüksek bulunmuştur. İstatistiksel açıdan (0.01) düzeyinde anlamlı olan bu farklılık, Türkiye'de yetişen öğrencilerin psikolojik açıdan daha uyumsuz olduklarını ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın giriş bölümünde belirtildiği gibi, akademik başarı bütün derslerden sınıf geçme, akademik başarısızlık da en az bir dersten sınıfta kalma ile tanımlanmıştır. Okul türüne göre öğrencilerin akademik başarıları, bu bölümde, bütün derslerdeki başarı durumuna, en az bir başarısız dersinin olmasına ve başarısız ders sayısına göre karşılaştırılmıştır. İlgili veriler Tablo 24, 25 ve Ek Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 24'te, okullara göre başarılı olanlarla en az bir dersten başarısız olanların sayı ve yüzdeleri yer almaktadır. En az bir dersten başarısız olanların oranı, Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde %39, devlet lisesinde %29, Türkiye'de yetişenlerde %32'dir. Bütün derslerden başarılı olanların oranı, Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde %24, devlet lisesinde %39, Türkiye'de yetişenlerde %37'dir. Üç grup arasında 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark gözlenmiştir. Dönüş yaparak devlet liselerinde Türkiye'de yetişen öğrencilerle karışık olarak okuyanlar, daha başarılıydılar.

TABLO 24

BÜTÜN DERSLERDEN BAŞARILI OLAN VE EN AZ BİR DERSTEN
BAŞARISIZ OLAN ÖĞRENCİLERİN OKULLARA GÖRE
KARŞILAŞTIRILMASI

	Bütün derslerden başarılı		En az bir dersten başarısız		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Y.E.A.L.	20	24	96	39	116	35
Devlet lisesi	36	39	70	29	106	32
Türkiye'de y.	33	37	78	32	111	33
Toplam	89	100	244	100	333	100

Sd=2

$$\chi^2 = 7.455$$

p < 0.05

TABLO 25

ÖĞRENCİLERİN BAŞARISIZ DERS SAYILARININ VE BAŞARILI OLANLARININ
OKULLARA GÖRE DAĞILIMI

OKULLAR	Zayıfı olmayanlar sayı %	B a ş a r ı s ı z d e r s s a y ı s ı										Toplam
		1 sayı %	2 sayı %	3 sayı %	4 sayı %	5 sayı %	6 sayı %	7 sayı %	8 sayı %	9 sayı %		
Y.E.A.L.	20 24	10 31	12 33	11 24	14 37	22 61	11 44	9 56	4 36	3 75	116 35	
Devlet Lisesi	36 39	13 41	11 31	11 24	11 29	6 17	7 28	4 25	6 55	1 25	106 32	
Türkiye'de y.	33 37	9 28	13 36	24 52	13 34	8 22	7 28	3 19	1 9	0 00	111 33	
Toplam	89 100	33 100	36 100	46 100	38 100	36 100	25 100	16 100	11 100	4 100	333 100	

$$\chi^2 = 36.239$$

$$p < 0.01$$

Sd=18

Tablo 25'te öğrencilerin başarısız ders sayıları ve başarılı olanları yer almaktadır. Başarısız ders sayısına göre öğrenciler karşılaştırıldığında altı ve daha çok dersten başarısız olanların F. Almanya'dan dönen öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır. Başarısız ders sayısına göre aralarındaki fark ($p < 0.01$) düzeyinde anlamlı bir farktır.

Öğrenciler, okullara göre, bütün derslerden başarılı ve başarısız olmaları açısından karşılaştırılmıştır. (Ek Tablo 2). Okullara göre Türkçe, Coğrafya, Biyoloji ve Sağlık Bilgisi, Fizik, Kimya, Beden Eğitimi ve Seçmeli Derslerde başarılı olanlarla başarısız olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Üç grup içinde bu derslerden başarısız olanların sayısı, Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde en fazladır. İkinci sıradada dönüş yaparak devlet liselerinde okuyanlar yer almaktadır. Bu derslerden en başarılı olan, Türkiye'de yetişenler grubudur. İstatistiksel olarak anlamlı çıkmayan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Tarih ve İnkılâp Tarihi derslerinde de F. Almanya'dan dönenler daha başarısız çıkmıştır.

Öğrencilerin okul değişkenine göre psikolojik uyumlarına ve akademik başarılarına ilişkin bu bulgu şöyle yorumlanabilir: Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin depresyon ve kaygı düzeylerinin bu üç grup içinde en düşük olması, daha önce belirtildiği gibi, bu okulun yapısına bağlanabilir. Öğrencilerinin tümünün F. Almanya'dan dönmüş olması, onların daha kolay arkadaşlık etmelerini sağlamaktadır. Kendi aralarında Almanca konuşarak, şakalaşarak kısa zamanda daha sıcak ilişkiler kurabilmektedirler. Sınıfta, teneffüste, grup gezilerinde birlikte eğlenerek, dinlenerek, ders çalışarak, düşüncüklerini paylaşarak rahatlayabilmektedirler. Okulun Anadolu Lisesi statüsünde olması, onların benlik saygılarını yükseltebilir. Çünkü Anadolu Liselerinde okumak, öğrencilere bazı avantajlar sağlamaktadır. Alman öğretmenlerin ders vermeleri, Türk öğretmenlerin bu okulda giderek daha anlayışlı ve hoşgörülü davranmaları, depresyon ve kaygı düzeylerinin düşük olmasını etkileyebilir.

F. Almanya'dan dönerek devlet liselerinde Türkiye'de yetişen öğrencilerle birlikte okuyanların yukarıdaki avantajları olmayabilir. Okul ortamından, öğretmenden arkadaşlık ilişkilerinden kaynaklanan stres yaratan koşulları daha yoğun yaşayabilirler.

Türkiye'de yetişen öğrencilerin burada Türk eğitim sistemi içinde yetişmeleri nedeniyle akademik başarılarının diğerlerinden daha yüksek olması, doğal bir sonuçtur. Dönüş yaparak devlet liselerinde Türkiye'de yetişenlerle karışık olarak okuyanlar da, Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinden daha başarılıydılar. Ayrıca bu öğrenciler, Matematik, Fizik ve Kimya'dan Türkiye'de yetişenlerden de başarılı görünmektedirler. Kültür derslerinde görülmeyen bu başarının fen derslerini daha çok önemsemeleri ve dil yetersizlikleriyle ilgisi kurulabilir. Bu öğrencilerin Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerine göre daha başarılı görünmeleri, Türkiye'ye daha önceki yıllarda dönmüş olmaları, öğretmen ve arkadaşlarından daha çok etkilenmiş olmaları, daha az Almanca ve daha çok Türkçe konuşmalarından ötürü Türkçe dil sorunlarının onlara göre azalmış olması gibi nedenlere bağlanabilir.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulunca, Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin başarısızlıkları konusunda şunlar söylenebilir: Bu öğrenciler, kendi aralarında daha çok Almanca konuşmakta, Türkçeyi öğrenim için yeterli düzeyde geliştirememektedirler. Türkiye'deki eğitim programlarını izleyecek düzeyde ön bilgileri yoktur. Anadolu Lisesi programları onlara ağır gelebilir. Kendilerine ait bir okulda giderek rahatlamaları, dersleri arka plâna atmalarına yol açabilir. Ekonomik güvence duygusunun dersleri başama kaygısını zayıflatma ihtimali olabilir. Okullarda başarısız olabileceklerini kabullenmeleri sonucu motivasyon zayıflığına düşmüş olabilirler.

3. "Federal Almaya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları üzerinde cinsiyetin bir etkisi var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Cinsiyete göre öğrencilerin depresyon ve kaygı puan ortalamaları, Tablo 26'da yer almaktadır. Bu tablodan Türkiye'de yetişen kızların depresyon düzeylerinin F. Almanya'dan dönenlerinkine göre daha yüksek olduğu ve aralarındaki farkın t testine göre 0.05 düzeyinde anlamlı oldu-

ğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de yetişen kızların kaygı ortalamaları, F. Almanya'dan dönenlerinkine göre daha yüksek olduğu halde, aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır.

Türkiye'de yetişen erkek öğrencilerin depresyon düzeyleri, dönüş yapan erkek öğrencilere göre daha yüksektir, aralarındaki fark anlamlıdır. ($p < 0.05$). Kaygı puan ortalaması ise, dönüş yapanlara göre daha yüksek olduğu halde, aralarındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı değildir.

TABLO 26

DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETE GÖRE
DEPRESYON VE KAYGI PUAN ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

KIZ	DEPRESYON				KAYGI		
	Sayı	Dep. $\bar{x}$	s	t	Kaygı $\bar{x}$	s	t
Dönüş Yapan	129	12.30	8.721	-2.13	45.21	8.19	-0.69
Türkiye'de y.	73	15.08	8.99	p=0.34	46.12	9.46	p=0.49
Sd=145.7	p < 0.05				Sd=132.6	p > 0.05	
ERKEK							
Dönüş Yapan	93	9.49	9.09	-2.13	39.72	7.26	-1.89
Türkiye'de y.	38	13.24	9.12	p=0.036	42.55	8.00	p=0.064
Sd=68.6	p < 0.05				Sd=63.2	p > 0.05	

Tablo 27'de öğrencilerin cinsiyetleri ile okul başarıları arasındaki ilişki görülmektedir. Başarısız dersi olan kız öğrencilerin %37'sini Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde okuyanlar, %32'sini devlet lisesinde okuyan dönüş yapan öğrenciler, %31'ini Türkiye'de yetişen kızlar oluşturmaktadır. Dönüş yapan kızlar, Türkiye'de yetişen kızlardan daha başarısızdır ve aralarındaki fark, 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Başarısız dersi olan erkek öğrencilerin %43'ünü Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde okuyanlar, %24'ünü devlet lisesinde okuyan dönüş yapan öğrenciler, %33'ünü Türkiye'de yetişen erkekler oluşturmaktadır ve aralarındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı değildir.

TABLO 27

DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETLERİ
VE OKUL BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

KIZ						
	Başarısız dersi yok		Başarısız dersi var		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Y.E.A.L.	6	11	54	37	60	30
Devlet Lisesi	22	40	47	32	69	34
Türkiye'de y.	27	49	46	31	73	36
Toplam	55	100	147	100	202	100
Sd=2	$X^2=13.251$		$p < 0.01$			
ERKEK						
Y.E.A.L.	15	44	41	43	56	44
Devlet Lisesi	13	38	23	24	36	27
Türkiye'de y.	6	18	32	33	38	29
Toplam	34	100	96	100	130	100
Sd=2	$X^2=3.979$		$p > 0.05$			

Cinsiyete göre öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarılarına ilişkin bu bulgu, şöyle yorumlanabilir: Türkiye'de yetişen erkek öğrencilerin dönüş yapanlara göre depresyon düzeylerinin anlamlı düzeyde; kaygı puan ortalamalarının anlamlı olmasa da yüksek çıkması; Türk toplumunun çocuk yetiştirme yöntemlerine, eğitim sistemine ve toplumsal değerlerine bağlanabilir.

Türkiye'de yetişen kızların depresyon düzeylerinin anlamlı derecede yüksek; kaygı puan ortalamalarının da dönüş yapan kızlara göre yüksek oluşu; kızların Türkiye'de daha sıkı ve baskılı yetiştirilmelerine bağlanabilir. Toplumda kısıtlanmaları, engellenmeleri, kontrollü davranmaya zorlanmaları, onların depresyon ve kaygı düzeylerini yükseltebilir. Dönüş yapan öğrencilerin Alman okullarında Türkiye'dekine göre daha özgür, daha

serbest ve bağımsız yetiştirilmeleri;orada kendilerini gerçekleştirme ve ifade edebilme olanağına kavuşmaları,depresyon ve kaygı düzeylerinin daha düşük olmasını etkileyebilir.

Türkiye'de yetişen kız ve erkeklerin,Türk eğitim sistemi içinde yetiştirmeleri nedeniyle,dönüş yapanlara göre daha başarılı olmaları doğaldır. Ayrıca,Türkçe dil sorunları da yoktur.En az bir dersten başarısız olanların yüzdelerine bakılınca,dönüş yaparak devlet liselerinde okuyanların diğerlerinden daha başarılı oldukları görülmektedir.Probleme akademik başarı açısından bakılırsa,yurt dışından dönüş yapan öğrencilerin Türkiye'de yetişenlerle bir arada okumaları olabilir.

4. "Federal Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları üzerinde yaşın bir etkisi var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Yaşa göre,dönüş yapan ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı puan ortalamaları Tablo 28'de yer almaktadır.Tabloda görüldüğü gibi,15 yaş grubunda depresyon puan ortalamaları iki grup arasında farklılık göstermezken kaygı puan ortalamaları istatistiksel olarak farklı çıkmıştır.($p < 0.05$).

16 yaş grubunda depresyon puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı($p < 0.05$)bulunmuş,kaygı puan ortalaması farklı bulunmamıştır.

17 Yaş grubunda gerek depresyon,gerekse sürekli kaygı puanı arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.Bu grupta,Türkiye'de yetişenlerin depresyon puan ortalamaları dönüş yapanlardan daha yüksek,kaygı puan ortalamaları daha düşük olarak saptanmıştır.

Burada,yaşla birlikte depresyon ve kaygı düzeylerinin de arttığı görülmektedir.Sadece Türkiye'de yetişen 17 Yaş grubundakilerin kaygı düzeylerinde bir düşme belirlenmiştir.

Başarısız dersi olanlar ve olmayanlar gruplarına göre karşılaştırıldığında, 16 yaş grubunda üç grup arasında anlamlı bir fark($p < 0.05$) gözlenmiş,bu fark diğerlerinde bulunmamıştır.16 yaş grubunda başarısız dersi olmayanların %29'unu Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencileri,%57'si-

sini dönüş yapıp devlet liselerinde okuyanlar,%14'ünü de Türkiye'de yetişen öğrenciler oluşturmaktadır.Başarısız dersi olanların %41'i Yunus Emre Anadolu Lisesi 'ndeki,%33'ü devlet liselerindeki,%26'sı da Türkiye'de yetişen öğrencilerdir.(Ek Tablo 5).

TABLO 28

DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN YAŞLARINA GÖRE
DEPRESYON VE KAYGI PUAN ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

	15 YAŞ				KAYGI		
	Sayı	Dep. $\bar{x}$	s	t	Kaygı $\bar{x}$	s	t
Dönüş yapan	54	10.44	9.38	-1.71	41.11	7.65	-2.16
Türkiye'de y.	69	13.66	7.90	p=0.091	44.36	9.02	p=0.33
Sd=103.4	p > 0.05				Sd=120.2	p < 0.05	
16 YAŞ							
Dönüş yapan	97	11.22	9.54	-2.50	43.20	9.01	-1.74
Türkiye'de y.	28	16.39	9.67	p=0.16	46.82	9.93	p=0.090
Sd=43.3	p < 0.05				Sd=40.7	p > 0.05	
17 YAŞ							
Dönüş Yapan	48	12.02	8.14	-1.43	44.06	7.80	0.15
Türkiye'de y.	14	16.9	12.1	p=0.17	43.71	7.79	p=0.88
Sd=16.6	p > 0.05				Sd=21.2	p > 0.05	

Yaşın depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarı üzerine etkilerine ilişkin bu bulgu şöyle yorumlanabilir:Bu araştırmada dönüş yapan öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri,çeşitli değişkenlere göre, Türkiye'de yetişen öğrencilerden anlamlı derecede düşük çıkmıştır.Yaş değişkenine göre de,17 yaşındakilerin kaygı düzeyleri dışında,aynı sonuç alınmıştır.Yaşın ilerlemesiyle birlikte bireylerin depresyon ve kaygı düzeylerinin de artması,ergenlik döneminin özellikleriyle açıklanabilir.15

yaşındaki ergenin duygularının hassaslaşması,bağımsızlık duygusunun gelişmesi,eviçi ilişkilerinin giderek zayıflamasına rağmen diğer insanlara bağlı olduğunun bilincine varması,hızlı bedensel gelişimi ve cinsel olgunluk hakkındaki endişeleri onun depresyon ve kaygı düzeylerini yükseltebilir.16 yaşındaki ergenler,duygularını baskı altında tutmayı öğrenirler. Ergenin içten gelen isteklerinin bastırılması ve doyumsuz kalması depresyon ve kaygı düzeyini yükseltebilir.Dönüş yapan 17 yaşındaki ergenlerin kaygı düzeylerinin Türkiye'de yetişenlere göre daha yüksek olması,hem ergenliğe,hem de yurt dışı deneyimlerinden gelen sorunlara bağlanabilir.Türkiye'de yalnızlık duyması,kendini kötü hissetmesi,onu anlayacak arkadaş çevresine girememesi,toplumsal baskı ve kontrolün daha önce alışmadığı biçimde artması kaygı düzeyini yükseltebilir.

İleri yaştakilerin yüksek kaygısı,gelecekle ilgili olabilir.Üniversiteye giriş sınavlarının yaklaşması öğrencilerin kaygı düzeylerinin yükselmesini etkileyebilir.

16 yaş grubunda başarısız dersi olan ve olmayan dönüş yapan ve Türkiye'de yetişen öğrenciler arasındaki farkın anlamlı olması da;Türkçe dil yetersizliği,öğrenme motivasyonu,ergenlik dönemi problemleriyle baş edebilme,eğitim sistemi farkı,kültürel farklar,okul ortamı gibi faktörlerle açıklanabilir.

5. "Federal Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları üzerinde anne babalarıyla birlikte oturup otumamalarının bir etkisi varmıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu soruya ilişkin bulgular,29,30 ve 31 numaralı tablolarda yer almaktadır.

Anne babalarıyla birlikte oturan F. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri,Tablo 29'da karşılaştırılmaktadır.Burada, anne babalarıyla birlikte oturan F. Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon düzeylerinin Türkiye'de yetişenlere göre daha düşük ve aralarındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu gö-

rılmaktadır. ($p < 0.05$). Türkiye'de yetişenlerin kaygı puan ortalamaları, dönen öğrencilerinkinden daha yüksek olduğu halde, aralarındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

TABLO 29

TABLO 29

ANNE BABALARIYLA BİRLİKTE OTURAN F. ALMANYA'DAN DÖNEN
VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON
VE KAYGI DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

	Sayı	DEPRESYON			KAYGI		
		Dep. $\bar{x}$	s	t	Kaygı $\bar{x}$	s	t
Dönüş yapan	144	11.36	8.81	-2.04	43.07	8.60	-0.80
Türkiye'de y.	88	13.85	9.15	p=0.043	44.01	8.83	p=0.43
Sd=178.6		p < 0.05			Sd=180.3		p > 0.05

Anne babalarıyla birlikte oturmayan F.Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri Tablo 30'da karşılaştırılmaktadır.

TABLO 30

ANNE BABALARIYLA BİRLİKTE OTURMAYAN F. ALMANYA'DAN DÖNEN
VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON
VE KAYGI DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

	Sayı	DEPRESYON			KAYGI		
		Dep. $\bar{x}$	s	t	Kaygı $\bar{x}$	s	t
Dönüş yapan	78	10.69	9.27	-2.97	42.62	7.61	-2.62
Türkiye'de y.	23	16.74	8.37	p=0.0051	48.30	9.54	p=0.014
Sd=39.3		p < 0.01			Sd=30.7		p < 0.05

Tablo 30'da görüldüğü gibi, anne babalarından ayrı oturan F. Almanya'dan dönen öğrencilerin Türkiye'de yetişen öğrencilere göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha düşüktür. Aralarındaki fark da, istatistiksel olarak anlamlı ($p < 0.01$ ve $p < 0.05$) bir farktır.

İzmir'de anne babalarıyla birlikte oturanlar, okullara göre başarı bakımından karşılaştırılmış ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır. Anne babalarından ayrı kalanların okul başarılarıyla ilişkisi Tablo 31'de görülmektedir. Bu durumda olanlar her üç grupta da çoğunlukla başarısızdırlar. Aralarında anlamlı bir fark vardır. ($p < 0.01$).

TABLO 31

ÖĞRENCİLERİN ANNE BABALARINDAN AYRI OTURMALARIYLA
OKUL BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Okullar	Başarısız dersi yok		Başarısız dersi var		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Y.E.A.L.	5	36	54	62	59	58
Devlet lisesi	7	50	12	14	19	19
Türkiye'de y.	2	14	21	24	23	23
Toplam	14	100	87	100	101	100

Sd=2 $\chi^2=10.352$ $p < 0.01$

Anne babayla birlikte oturup otumama ile depresyon ve kaygı düzeyiyle akademik başarı arasındaki ilişkilere ait bu bulgular şöyle yorumlanabilir: Anne ve babalarıyla birlikte oturan Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon düzeyleri, dönüş yapanlardan anlamlı derecede yüksektir. Bunun nedeni, yurt dışı deneyimi olmayan anne babaların çocuklarından ve rebileceklerinden fazlasını umut etmeleri, onlardan üstün başarı beklmeleri, bireysel ve sosyal açıdan onları engellemeleri, çocuklarına baskı yapmaları, otoriter bir tavırla onları bağımlı ve itaatkâr yetiştirmeye çalışmaları olabilir. Bu ortamda genç kendini çaresiz hissettikçe depresyona, anne babayla çatışmaya girdikçe, kaygıya düşebilir. Dönüş yapan çocuk, aile parçalanması nedeniyle anne babasından uzakta kalmış, onların özlemi ve desteğini duymuş olabilir. Anne babanın çocuğu daha bağımsız bırakması ve ona fazla karışmaması, çocuğu çatışma ve gerilimden uzak tutabilmektedir. Dönüş yapan işçi ailelerinde görülen bu tutumlar, gençlerin depresyon ve kaygı düzeylerinin daha düşük olmasını etkileyebilir.

Türkiye'de yetişen ve anne babalarıyla birlikte oturmayan öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerinin dönüş yapanlardan anlamlı derecede yüksek çıkması, bazı nedenlere bağlanabilir. Türkiye'de çocuk ve genç, anne babaya bağımlı olarak yetiştirilmektedir. İç denetimi olmayan, kendi kararlarını kendisinin almadığı, kararlarının sorumluluğunu taşımayan, kendini özgürce ifade edemeyen çocuğun anne babadan ayrı yaşaması, onun psikolojik uyumunu etkileyebilir. Kendi başına yaşamayı öğrenmeyen çocuk için bu, doğal bir sonuçtur. F. Almanya'dan dönen çocuk, aile parçalanması ve anne babanın işi yüzünden yalnız yaşamayı öğrenmek zorunda kalmıştır. Bunların gündüz bakımıyla ilgilenen kişi ve kurumlar incelendiğinde (tablo 8), öğrencilerin ancak %54'üne annelerinin %46'sınıysa komşu, Alman bakıcı, Kindergarten gibilerin baktığı görülür. Çocuğun Gerek F. Almanya'da ve gerek geri dönüşte Türkiye'de anne babadan ayrı oturmaya giderek alışması, depresyona, kaygıya düşmelerine engel olabilir. Ayrıca, durumu kabullenen çocuk, bundan fazla da etkilenmeyebilir.

Evde uygun bir çalışma ortamının olması, anne babanın sevgi ve ilgisi, sağladığı kolaylıklar, evde çocuğun çeşitli ihtiyaçlarını ebeveynin karşılaması, öğrenci başarısını yükseltebilir. Tablo 31'de başarısız dersi olanlara bakıldığında 87 öğrencinin %62'sinin Yunus Emre Anadolu Lisesi'de, %14'ünün dönüş yaparak devlet lisesinde okuyan %24'ünün de Türkiye'de yetişen öğrenciler olduğu görülmektedir. Aralarındaki fark, anne babalarından ayrı oturma değişkeni ve akademik başarıyı etkileyen diğer faktörlerle açıklanabilir.

6. "F. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin akademik başarıları üzerinde özel ders alıp almamalarının bir etkisi var mıdır?"
Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Dönüş yapan ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin özel ders almamaları, başarı bakımından farklılık göstermemektedirler. Özel ders alanları ise, başarı bakımından ($p < 0.01$) düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermektedir. (tablo 32).

Tablo'da, özel ders alan 191 öğrenciden 46'sının başarısız dersinin olmadığı, 145'inin ise başarısız dersinin olduğu görülmektedir. Başa-

rısız dersi olmayanları %13'ünü Yunus Emre Anadolu Lisesi 'de,%48'ini dönüş yapıp devlet lisesinde okuyan,%39'unu Türkiye'de yetişen; başarısız dersi olanların ise %39'unu Yunus Emre Anadolu Lisesi 'nde,%33'ünü dönüş yapıp devletlisesinde okuyan,%28'ini Türkiye'de yetişen öğrenciler oluşturmaktadır.

TABLO 32

ÖĞRENCİLERİN ÖZEL DERS ALMALARıyla OKUL BAŞARILARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ

Okullar	Başarısız dersi yok		Başarısız dersi var		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Y.E.A.L.	6	13	56	39	62	32
Devlet lisesi	22	48	48	33	70	37
Türkiye'de y.	18	39	41	28	59	31
Toplam	46	100	145	100	191	100

Sd=2 $X^2=10.435$ $p < 0.01$

Özel ders almalarına rağmen başarısız dersi olanlar içinde Türkiye'de yetişenlerin yüzdelerinin düşük,diğerlerinin yüksek olması,onların akademik başarısızlığına bağlanabilir.Hem dönüş yapanların hem de Türkiye'de yetişenlerin özel ders alma gibi dış desteğe ihtiyaçları olması,üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

7. "F. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri üzerinde akademik başarılarının bir etkisi var mıdır?" Sorusunu İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Öğrencilerin bütün derslerden başarı durumları ile depresyonları ve kaygıları arasındaki anlamlılık düzeyleri Tablo 33'te yer almaktadır.

Okullara göre bütün derslerden başarısız olanlarla başarılı olanların depresyon düzeyleri Ek Tablo 3'te;kaygı düzeyleri Ek Tablo 4'te F testine göre karşılaştırılmaktadır.

TABLO 33

ÖĞRENCİLERİN OKULLARA GÖRE BÜTÜN DERSLERDEN BAŞARI DURUMLARI
İLE DEPRESYON VE KAYGILARI ARASINDAKİ
ANLAMLILIK DÜZEYLERİ

DERSLER	O K U L L A R					
	Y.E.A.L. Depresyon - Kaygı Sd=1.115		Devlet Lisesi Depresyon-Kaygı Sd=1.103		Türkiye'de yetişen Depresyon-Kaygı Sd=1.109	
	F	F	F	F	F	F
Türkçe	4.49*	0.01	0.07	0.00	0.36	0.64
Din ve Ahlâk B.	0.12	0.00	1.70	0.13	4.92*	1.24
Tarih	1.28	0.47	0.02	0.22	2.74	0.32
İnkılâp Tarihi	0.28	0.02	0.61	0.72	6.69*	9.46**
Coğrafya	1.49	0.90	1.88	1.55	7.25**	3.48
Matematik	0.64	1.90	0.03	0.00	9.16**	10.62**
Biyoloji	6.78*	0.01	1.84	0.42	3.22	1.45
Fizik	2.17	4.11*	2.84	1.31	12.67**	5.80*
Kimya	0.06	0.00	1.83	1.27	7.38**	5.10*
Beden Eğitimi	0.17	0.39	Hepsi geçti		Hepsi geçti	
Seçmeli D.	4.33*	2.23	0.15	0.13	0.63	0.59

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Tablo 33'te görüldüğü gibi, Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinden Türkçe, Biyoloji ve Sağlık Bilgisiyle Seçmeli Derslerden başarısız olanların depresyon düzeyleri başarılı olanlara göre yüksek ve aralarındaki fark anlamlı ($p < 0.05$); Fizik dersinden başarısız olanların kaygı düzeyleri, başarılı olanlardan anlamlı ($p < 0.05$) derecede yüksek bulunmuştur. Devlet liselerinde okuyan dönüş yapan öğrencilerden başarısız olanlarla ba-

şarılı olanların depresyon ve kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemiştir.

Türkiye'de yetişen öğrencilerden Din ve Ahlâk Bilgisi, İnkılâp Tarihi, Coğrafya, Matematik, fizik, Kimya derslerinden başarısız olanların depresyon düzeyleri, başarılı olanlara göre anlamlı derecede yüksek; İnkılâp Tarihi, Matematik, Fizik ve Kimya derslerinden başarısız olanların kaygı düzeyleri, başarılı olanlara göre anlamlı derecede yüksek çıkmıştır.

İstatistiksel olarak anlamlı çıkmasa da, başarısız olan öğrencilerin depresyon ve kaygı puanları, çoğunlukla, başarılı olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. (Ek Tablo 3 ve 4).

Öğrencilerin akademik başarısızlıkları ile depresyon ve kaygı düzeylerine ilişkin bu bulgu şöyle yorumlanabilir: Öğrencilerin okullarda başarısız olmaları, onların depresyon ve kaygı düzeylerinin artması için bir ortam hazırlayabilir. Okul başarısızlığının anne baba ve öğretmenlerce sık sık öğrencinin yüzüne vurulması, çocuğun her fırsatta eleştirilmesi, durumu daha da güçleştirebilir. Başarısız çocuğun sınıf ve okul ortamından dışlanması da buna eklenince, öğrencinin depresyon ve kaygıya düşeceği söylenebilir. Derslerden iyi not alamama, okulu bitirememe gibi endişeleri olan öğrenci; zorlanma, umutsuzluğa kapılma ve kaygı nedeniyle gerilim hissi duyabilir. Kesin olmasa da, yüksek kaygının öğrenci performansını düşürebileceği söylenebilir. Derslerde başarısız olmalarına rağmen, Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin depresyon ve kaygı düzeylerinin düşük olması, diğer nedenlerle birlikte, Türkiye'de başarısız olabileceklerini kabul etmelerine, bunu normal karşılamalarına bağlanabilir. Türkiye'de yetişen öğrencilerin başarısız olanlarının derslere göre depresyon ve kaygı düzeylerinin anlamlı derecede yüksek çıkması, anne baba, öğretmen tutumu ve okul ortamına bağlı olarak açıklanabilir. Elde edilen bu sonuca göre okul başarısızlığının öğrencinin depresyon ve kaygı düzeyini kesinlikle yükseltebileceğini söylemek mümkün görünmemektedir. Ancak, Türkiye'de yetişen öğrenciler üstünde yapılacak araştırmaların derslerdeki başarısızlıkla depresyon ve kaygı düzeylerinin yüksekliği arasında her zaman doğru bir orantının elde edilebileceği ihtimali kuvvetli görünmektedir. Çünkü okul

başarısı, gelecekteki öğrenimi ve işi belirlemektedir.

8. "Federal Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin akademik başarıları üzerinde:

- a) Sınıf içinde yapılan çalışmalara katılma derecesi;
- b) Öğrencinin okul dışında dersleri ve ev ödevleri için yardım alıp almadığı;
- c) Ailesiyle ilgili olumsuz faktörler;
- d) Kendisiyle ilgili olumsuz faktörler;
- e) Okulla ilgili olumsuz faktörler;
- f) Öğretmenlerle ilgili olumsuz faktörler;
- g) Sınıf arkadaşlarıyla ilgili olumsuz faktörler;
- h) Okuldaki disiplin kurallarıyla ilgili uyum sağlanamayan örnekler etkili olmakta mıdır?"Sorularına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu araştırmada, öğrencilerin akademik başarıları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ($p < 0.05$) düzeyde etkili olduğu belirlenen değişkenler, okullara göre farklılık göstermektedir. Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin akademik başarılarını anlamlı derecede etkileyen değişkenler; sınıf içinde yapılan çalışmalara katılma derecesi, okul ortamı ve öğretmenlerle ilgili olumsuz faktörler, okul disiplinine ilişkin uyum sağlanamayan örneklerdir. Devlet liselerinde okuyan dönüş yapan öğrencilerin akademik başarılarını sadece sınıf içindeki çalışmalara katılma derecesi etkilemektedir. Türkiye'de yetişen öğrencileri ise, yine sınıf içinde yapılan çalışmalara katılma derecesi, kendisi ve öğretmenlerle ilgili olumsuz faktörler etkilemektedir.

İlgili veriler, 34, 35, 36, 37 ve 38 numaralı tablolarda yer almaktadır.

Tablo 34, öğrencilerin sınıf içindeki çalışmalara katılma derecesi ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Burada görüldüğü gibi, Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinden sınıf içinde yapılan çalışmalara ara sıra katılanların %91'i, hiç katılmayanların %84'ü; dönüş yapan devlet lisesi öğrencilerinden ara sıra katılanların %79'u, hiç ka -

tılmayanların %76'sı;Türkiye'de yetişenlerden ara sıra katılanların %75'i, hiç katılmayanların %93'ü başarısız olmuşlardır.Sınıf içindeki çalışmalara her zaman ve çoğu zaman katılanların da başarı oranlarında artma görülmektedir.

TABLO 34

ÖĞRENCİLERİN SINIF İÇİ ÇALIŞMALARA KATILMA DERECESESİ İLE
AKADEMİK BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Y.E.A.L. ÖĞRENCİLERİ										
Başarı Durumu	K a t ı l ı m a D e r e c e s i									
	Her zaman		Çoğu zaman		Ara sıra		Hiç katılmayan		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Geçer	6	67	5	18	5	9	4	16	20	18
Kalır	3	33	23	82	49	91	21	84	96	82
Toplam	9	100	28	100	54	100	25	100	116	100
Sd=3	$\chi^2=21.230$						$p < 0.05$			
DEVLET LİSESİNDE OKUYANLAR										
Geçer	4	27	18	58	9	21	4	24	35	33
Kalır	11	73	13	42	33	79	13	76	70	67
Toplam	15	100	31	100	42	100	17	100	105	100
Sd=3	$\chi^2=12.246$						$p < 0.05$			
TÜRKİYE'DE YETİŞENLER										
Geçer 2(%67)*	9	53	14	29	7	25	1	7	33	30
Kalır 1(%33)*	8	47	35	71	21	75	13	93	78	70
Toplam	17	100	49	100	28	100	14	100	111	100
Sd=4	$\chi^2=10.094$						$p < 0.05$			

* Cevapsız

Öğretme öğrenme sürecini açıklayan kuramların önemli gördüğü öğrenme ilkelerinde de farklılıklar vardır.Bu kuramların ortak ilkelerin-

den biri, öğrencinin öğrenme için aktif olmasıdır. Sınıf içinde yapılan çalışmalara daha sık katılma ile öğrenilenlerin kalıcılığı sağlanabilir. Tartışma, soru sorma, bildiklerinden yeni fikirler çıkararak öğrenme konularını değişik açılardan değerlendirmeye çalışma gibi aktiviteler, öğrenci başarısını arttırmaktadır. Burada, öğrencilerin sınıf içindeki çalışmalara katılmaları için güdülenmeleri önem kazanmaktadır.

Tablo 35'te, Türkiye'de yetişen öğrencilerin akademik başarıları ile kendileriyle ilgili faktörler arasındaki ilişki yer almaktadır.

TABLO 35

TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARILARI İLE KENDİLERİYLE İLGİLİ FAKTÖRLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Başarı Durumu	Cevapsız		Türkçe'yi öğrenim için yeterli düzeyde bilmiyorum		Derslerde konulara temel olan ön bilginim yok		Sosyal ve sportif çalışmalar ders çalışmama engel		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Geçer	25	46	1	25	3	9	4	21	33	30
Kalır	29	54	3	75	31	91	15	79	78	70
Toplam	54	100	4	100	34	100	19	100	111	100

Sd=3 $\chi^2=14.935$ $p < 0.05$

Bu tabloya göre, sorulara 54 öğrenci cevap vermemiştir. "Türkçe'yi öğrenim için yeterli düzeyde bilmiyorum." diyenlerin %75'i başarısız, %25'i başarılıdır. "Derslerde konulara temel olan ön bilginim yok." diyenlerin %91'i başarısız, %9'u başarılı; "Sosyal ve sportif çalışmalar ders çalışmama engel oluyor." diyenlerin de %79'u başarısız, %21'i başarılı görünmektedir.

Türkiye'deki okullarda Türkçe'nin öğrenim için yeterli düzeyde bilinmemesi, derslerde konulara temel olan ön bilgilerin olmaması, sosyal ve sportif çalışmaların ders çalışma zamanını azaltması; öğrenci başarısını düşürmektedir. Öğrenme süreci dinamiği içinde gerekli önlemlerin alınması ve öğrencilerin eksiklerinin tamamlanması ihtiyacı vardır. Çünkü yeni

bilgiler eski bilgilerle bağ kurularak aktarıldığında daha kalıcı olmaktadır.

TABLO 36

YUNUS EMRE ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN OKUL ORTAMIYLA İLGİLİ OLUMSUZ FAKTÖRLERLE AKADEMİK BAŞARILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Başarı Durumu	Cevapsız		Dersler çok zor ve çok ödev veriliyor		Lab.,araç gereç yetersiz,sınıflar kalabalık		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Geçer	6	46	1	6	13	16	20	18
Kalır	7	54	17	94	72	84	96	82
Toplam	13	100	18	100	85	100	116	100

Sd=2

$$\chi^2 = 9.062$$

p < 0.05

Tablo 36'da Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin okul ortamıyla ilgili olumsuz faktörlerle akademik başarıları arasındaki ilişki yer almaktadır.Burada görüldüğü gibi,"Dersler çok zor ve çok ödev veriliyor." diyen öğrencilerin %94'ü;"Laboratuvar,araç gereç yetersiz,sınıflar kalabalık." diyenlerin %84'ü başarısız olmuşlardır.Bu okulda okul ortam, akademik başarıyı etkileyen bir değişken olarak görülmektedir.Konu ile ilgili başka araştırmalara bakıldığında da,dönüş yapan öğrencilerin Türkiye'deki okul ortamından yakındıkları anlaşılmaktadır.

Okul başarısını olumsuz yönde etkileyen faktörler,Tablo 37'de yer almaktadır.Bu tabloya göre,Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinden öğretmenleri için "Konuları çok hızlı işliyor,anlayıp anlamadığımızı sormuyorlar." diyenlerin %91'i ve Türkiye'de yetişenlerden aynı cevabı verenlerin %84'ü başarısız görünmektedir."Bizi sürekli eleştiriyor,alayla ve azarlayarak küçük düşürüyorlar." diyen Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin %75'i,Türkiye'de yetişenlerin %67'si başarısız olmuşlardır."Sadece iyi olan öğrencilerle ilgileniyorlar." diyen Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin %69'u başarısız,%31'i başarılı;Türkiye'de yetişenlerin % 47'si başarısız,%53'ü başarılı bulunmuştur.Türkiye'de yetişen öğ-

rencilerin başarılarını, öğretmenlerin sadece iyi olan öğrencilerle ilgilenmesi, Yunus Emre Anadolu Lisesi'ndekiler gibi etkilenmemektedir.

TABLO 37

OKUL BAŞARISINI OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEYEN
ÖĞRETMENLERLE İLGİLİ FAKTÖRLER

Y.E.A.L. ÖĞRENCİLERİ											
Başarı Durumu	Cevapsız		Konuları çok hızlı işliyor anlayıp anlamadığımızı soruyorlar		Bizi sürekli eleştiriyor, alayla ve azarlayarak küçük düşürüyorlar		Sadece iyi olan öğrencilerle ilgileniyorlar		Toplam		
	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	
Geçer	6	39	7	9	2	25	5	31	20	18	
Kalır	11	61	68	91	6	75	11	69	96	82	
Toplam	17	100	75	100	8	100	16	100	116	100	
Sd=3			$\chi^2=11.332$				p < 0.05				
TÜRKİYE'DE YETİŞENLER											
Geçer	11	38	8	16	5	33	9	53	33	30	
Kalır	18	62	42	84	10	67	8	47	78	70	
Toplam	29	100	50	100	15	100	17	100	111	100	
Sd=3			$\chi^2=9.923$				p < 0.05				

Tablo 38'de görüldüğü gibi, 116 Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencisinden 82'sinin (%71) okuldisiplinine ilişkin uyum sağlayamadığı örnekler olduğu halde, 34 ünün (%29) yoktur. Okul disiplinine uyum sağlayamayan öğrencilerin de %88'i başarısız, %12'si başarılı bulunmuştur. Ayrıca, uyum sağlayanların da %69'u başarısız olmuşlardır. Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde okul disiplinine ilişkin uyum sağlanamayan örnekler, okul başarısını etkileyen bir değişken olarak belirlenmiştir.

Schnitt ve Walke ile Osiander ve Zerger'in araştırmalarının da da, dönüş yapan öğrencilerin aynı tip okul forması giyme, belirli biçime göre

saç kestirme,her gün traş olma,konuşurken ayağa kalkma gibi kuralların on-
ları rahatsız ettiği,ayrıca sigara,takı ve makyaj malzemesi için aranma-
larını kişiliklerine tecavüz olarak algıladıkları saptanmıştır.¹⁵⁵

TABLO 38

YUNUS EMRE ANADOLU LİSESİ'NDE OKUL DİSİPLİNİNE UYUM
SAĞLANAMAYAN ÖRNEKLERLE BAŞARI İLİŞKİSİ

Başarı Durumu	Okul disiplinine ilişkin uyum sağlanamayan örnek Yok		Okul disiplinine ilişkin uyum sağlanamayan örnek Var		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Geçer	10	31	10	12	20	18
Kalır	24	69	72	88	96	82
Toplam	34	100	82	100	116	100

Sd=1 $\chi^2=6.162$ $p < 0.05$

Buraya kadar,dönüş yapan ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları bazı değişkenlere göre karşılaştırılmıştır.Dokuzuncu sorudan itibaren F. Almanya'dan dönüş yapan öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerini etkileyen bazı değişkenlere ilişkin bulgu ve yorumlar yer almaktadır.

9. "Federal Almanya'dan dönerek Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde okuyanlarla devlet liselerinde okuyan öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerinde bir farklılık var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu soruya ilişkin bulgular,Tablo 39'da yer almaktadır.Bu tablodaki verilere göre,Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin depresyon ve kaygı

¹⁵⁵ Schnitt ve Walke,age,1986;Osiander ve Zerger,age,1988.

düzeyleri,devlet liselerinde Türkiye'de yetişenlerle karışık olarak okuyanlardan daha düşüktür.Aralarındaki fark,istatistiksel olarak anlamlıdır. ($p < 0.05$).Bu bulgu şöyle yorumlanabilir:Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin depresyon ve kaygı düzeylerinin dönüş yaparak devlet liselerinde okuyanlara göre anlamlı derecede düşük çıkması,bu okulun özelliklerine bağlanabilir.Öğrencilerin tamamının F. Almanya'dan dönen öğrenciler olması,benzer bir deneyime sahip olmaları;birbirleriyle ilişkilerini,anlaşmalarını,yardımlaşmalarını,kendilerini özgürce ifade etmelerini kolaylaştırabilir.Okul ortamında "Almanca" olarak dışlanmaktan kurtulmaları,onların iç gerilimlerini azaltabilir.Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde Alman öğretmenlerin bulunması ve öğrencilerin Alman öğretmenlerden ders almaları,yurt dışında alışmış oldukları bir öğretmen-öğrenci ilişkisinin devamını sağlayabilir.Ayrıca,Türk öğretmenlerin de,bu çocukların durumlarını değerlendirerek onlara karşı daha anlayışlı ve hoşgörülü davranmaları,depresyon ve kaygı düzeylerini etkileyebilir.

TABLO 39

FEDERAL ALMANYA'DAN DÖNEN YUNUS EMRE ANADOLU LİSESİ'NDE
VE DEVLET LİSELERİNDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN
DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI

	Sayı	DEPRESYON		F	KAYGI		F
		Dep. $\bar{x}$	s		Kaygı $\bar{x}$	s	
Y.E.A.L.	116	9.000	8.109	14.52	41.112	6.833	12.11
Devlet Lisesi	106	13.453	9.300		44.877	9.206	
Toplam	222	11.126	8.960		42.910	8.253	
Sd=1.220		p < 0.01			Sd=1.220	p < 0.01	

10. "Federal Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri üzerinde cinsiyetin bir etkisi varmıdır?" Sorusuna ilişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu soruyla ilgili veriler,Tablo 40'te yer almaktadır.Burada yurt dışından ödenen kızların depresyon ve kaygı düzeylerinin yurt dışından dönen

erkeklerden daha yüksek ve aralarındaki farkın anlamlı ($p < 0.05$ ve ($p < 0.01$) bir fark olduğu görülmektedir. Bu bulgu, bu çalışmada anılan diğer araştırma sonuçlarıyla tutarlıdır. Hisli'nin, Akçan ve Karaköse'nin araştırmalarının

TABLO 40

FEDERAL ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETLERİNE GÖRE
DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

	Sayı	DEPRESYON			KAYGI		F
		Dep. $\bar{x}$	s	F	Kaygı $\bar{x}$	s	
Kız	129	12.302	8.715	5.41	45.209	8.187	26.68
Erkek	93	9.495	9.086		39.720	7.258	
Toplam	222	11.126	8.872		42.910	7.812	
Sd=1.220		p < 0.05			Sd=1.220		p < 0.01

da, F. Almanya'dan dönen kızların depresyon ve kaygı düzeylerinin erkeklerden anlamlı derecede yüksek olduğu; Tufan'ın çalışmasında da, kızların erkeklerden anlamlı derecede daha fazla ruhsal belirti gösterdikleri bulunmuştur.¹⁵⁶ Bu sonuçlar, dönüş yapan kızların, psikolojik açıdan, erkeklerden daha problemliler olduklarını düşündürmektedir. Bu, Türk toplumunun kültürel özelliklerine göre, kızların gerek yurt dışında, gerekse yurt içinde, erkeklerden farklı biçimde, baskılı ve kontrollü yetişmelerine bağlanabilir.

11. "Federal Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerini Almanya'da kalış süresi etkilenekte midir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu konuya ilişkin bulgular, Tablo 41'de yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, dönüş yapan öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri, F. Almanya'da kalış süresiyle ilgilidir. Almanya'da kısa, Türkiye'de daha uzun süre bulunanların depresyon düzeyleri, Türkiye'de daha kısa süre bulunan-

¹⁵⁶ Hisli, age, 1986^a; Akçan ve Karaköse, age, 1988; Tufan, age, 1987.

lara göre anlamlı ($p < 0.05$) derecede yüksek çıkmış;benzer bir durum kaygı düzeylerinde de görüldüğü halde,fark anlamlı bulunmamıştır.

TABLO 41

FEDERAL ALMANYA'DA KALIŞ SÜRESİ İLE DEPRESYON VE KAYGI
PUAN ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Kalış süresi	Sayı	DEPRESYON			KAYGI		
		Dep. $\bar{x}$	s	F	Kaygı $\bar{x}$	s	F
0-10 yıl	60	13.567	9.795	4.12	44.367	9.312	1.32
11-13 yıl	98	11.010	8.408		42.500	7.573	
14-17 yıl	64	9.016	8.527		42.172	8.162	
Sd=2.219		p < 0.05			Sd=2.219		p > 0.05

Depresyon durumunu açıklayan kuramların birleştiği nokta,depresyonun kayıplarla ilgili olduğudur.Bu kayıplar arasında ilgi,sevgi,sevilen bir nesne;kişi,iş,para ve varlık kaybı,ölüm ve ayrılıklar sıralanabilir. Kişinin benlik saygısının kaybı ile kendisine verdiği değer azalması da bu kayıplara eklenebilir.

F. Almanya'dan dönen öğrencilerin Türkiye'de yaşama süreleri arttıkça edpresyon düzeylerinin artması,belirtilen bu kayıplara bağlanabilir. Türkiye'de,Almanya'daki sevdiklerinden uzakta,umutsuzluk içinde yaşaması, onun için önemli olan herhangi bir şeyin kaybolması ve ayrılıklar,depresyon düzeyinin yükselmesinde etkili olabilir.Yurda dönüş,anne babalar için alıştığı,bildiği yaşama kavuşma anlamını,ikinci ve üçüncü kuşak çocuklar için ayrılık anlamını taşıyabilir.

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi,bireyin içinde yaşadığı grup tarafından sürekli engellenmesi,grupta sürekli bir yarışmanın olması,bireyle grup arasındaki çatışmalar ve bireyin grup dışında kalması,değer ve kültür çatışmaları depresyona yol açtığı için,bu etkiler arasında,dönüş yapan çocuk,kendini çözümsüz görüp depresyona düşebilir.Türkiye'de bulunduğu süre uzadıkça,çocuk kendisini etkileyen faktörlerin etkisini daha çok hissedebilir.

12. "Türkiye'ye dönüş yılı ile öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?"
Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu soruyla ilgili veriler,Tablo 42'dedir.

TABLO 42
ÖĞRENCİLERİN DÖNÜŞ YILINA GÖRE DEPRESYON
VE KAYGI PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Dönüş yılı	N	DEPRESYON			KAYGI		
		Dep. $\bar{x}$	s	F	Kaygı $\bar{x}$	s	F
1984 ve önce	87	13.644	9.580	5.90	43.667	8.976	1.74
1985-1986	69	9.507	7.745		43.464	8.183	
1987-1988	66	9.500	8.651		41.333	7.165	
$Sd=2.219$		$p < 0.05$			$Sd=2.219$	$p > 0.05$	

Burada görüldüğü gibi,Türkiye'ye daha önceki yıllarda dönenlerin depresyon ve kaygı düzeyleri,son yıllarda dönenlere göre daha yüksek bulunmuştur.Depresyon düzeyleri arasındaki fark anlamlı ($p < 0.05$) olduğu halde,kaygı düzeyleri arasındaki fark anlamlı görülmemiştir.Bu bulgu, Almanya'da kalış süresinin depresyon ve kaygı düzeyi üzerindeki etkisiyle tutarlıdır.(Tablo 41).Benzer şekilde depresyonun nedenlerine göre yorum yapılabilir.Türk toplumunda Alman toplumuna göre bireyi daha çok zorlayan toplumsal ve kültürel koşullar ve baskı nedeniyle,burada uzun süre bulunanların depresyon düzeyi artabilir.Davranış kalıpları Alman kültürel değerlerine göre biçimlenen bireyin burada bulunma süresi arttıkça değer çatışmasına düşeceği,kendisini güvensiz ve çaresiz hissedebileceği söylenebilir.

13. "Türkiye'ye dönüş yaşı ile öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?"
Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Tablo 43'te bu soruya ilişkin bulgular yer almaktadır.

TABLO 43

ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ YAŞI İLE DEPRESYON
VE KAYGI PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

D E P R E S Y O N								
YUNUS EMRE ANADOLU LİSESİ					DEVLET LİSELERİ			
Dönüş Yaşı	Sayı	Dep. $\bar{x}$	s	F	Sayı	Dep. $\bar{x}$	s	F
1-11 yaş	11	8.636	6.376	2.94	55	13.164	10.044	0.07
12-14 yaş	64	7.531	7.513		41	13.634	8.581	
15-18 yaş	41	11.390	8.980		10	14.300	8.667	
Sd=2.113		p > 0.05			Sd=2.103		p > 0.05	
K A Y G I								
1-11 yaş	11	43.091	6.057	2.81	55	44.291	9.447	3.92
12-14 yaş	64	39.781	7.088		41	43.829	8.059	
15-18 yaş	41	42.659	6.291		10	52.400	9.732	
Sd=2.113		p > 0.05			Sd=2.103		p < 0.05	

Bu tabloya göre, Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin Türkiye'ye dönüş yaşı ile depresyon ve kaygı düzeyleri arasında istatistiksel anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunamamıştır. Yalnız, 12-14 yaşlarında dönenlerin hem depresyon, hem de kaygı puan ortalamaları diğerlerinden düşük çıkmıştır. Dönüş yaparak devlet liselerinde okuyan öğrencilerin dönüş yaşı ile depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki görülmediği halde, kaygı düzeyleri arasında 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark görülmüştür. 15-18 yaşlarında dönen öğrencilerin kaygı puan ortalamaları, 52.400 gibi ruh sağlığını riske sokan bir derecede yüksek çıkmıştır. 12-14 yaşlarında dönenlerin 11 yaş ve öncesinde dönenlere göre kaygı puan ortalamaları daha düşük bulunmuştur.

15-18 yaşlarında dönen devlet lisesi öğrencilerinin yüksek kaygılı olmaları, kaygı düzeyini yükselten diğer faktörlerle birlikte, ileri yaşlarda yeni bir topluma girmenin zorlamalarına bağlanabilir. Orada baskın o-

lan Alman kültürüne göre sosyalleşen, değerler ve alışkanlıklar kazanan kişinin bunlardan vaz geçmek zorunda kalması ve üstelik ergenlik döneminin problemleriyle de başa çıkmaya çalıştığı bir dönemde dönmesi, kaygıya düşmesine neden olabilir. Ayrıca bunda, Türkiye'de yetişen öğrencilerle bir arada bulunması ve dolayısıyla kendisindeki farklılıkları kısa zamanda algılamasının da rolü olabilir.

14. "Türkiye'ye istemeyerek dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri isteyerek dönenlere göre daha yüksek midir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Tablo 44, bu soruyla ilgili bulguları yansıtmaktadır.

TABLO 44

TÜRKİYE'YE İSTEYEREK DÖNÜP DÖNMEME İLE DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

	Sayı	D E P R E S Y O N			K A Y G I		
		Dep. $\bar{x}$	s	F	Kaygı $\bar{x}$	s	F
Evet	134	9.754	8.045	8.19	42.358	8.741	1.51
Hayır	88	13.216	9.883		43.750	7.420	
Sd=1.220		p < 0.01			Sd=1.220		p > 0.05

Tablo 44'te görüldüğü gibi, Türkiye'ye istemeyerek dönenlerin isteyerek dönenlere göre depresyon düzeyleri anlamlı (p < 0.01) derecede yüksek; kaygı puanları ise, anlamlı olmasa bile, daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu, araştırmada elde edilen Tablo 46 ve 47'deki verilerle de benzerlik göstermektedir ve şöyle yorumlanabilir: Türkiye'ye dönmek istemeyen çocukların büyük bir kısmı orada doğup büyümüş olabilir. Almanya'da azınlık kültürü olan kendi kültürü ve yabancı kültürün etkisiyle yetişirken daha çok yabancı kültürle özdeşleşmiştir. Shrader, bu çocukları, bir anlamda, "yeni Alman"¹⁵⁷ deyiimiyle ifade etmiştir. Almanya'daki yaşamından vaz geçmek,

¹⁵⁷ Shrader ve diğerleri, age, 1979, ss.189-203

kazandıklarını kaybetmek istemeyen çocuğun yurda istemeyerek dönmesi, depresyon ve kaygı düzeyini yükseltebilir. Dönmek istemeyenlerin kendilerini orada daha iyi hissetmeleri ve doyum almaları, psikolojik açıdan daha sorunsuz olabileceklerini düşündürebilir.

15. "Türkiye'ye dönüş nedeni ile öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu soruyla ilgili veriler, Tablo 45'te yer almaktadır.

TABLO 45

FEDERAL ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN DÖNÜŞ NEDENLERİ İLE DEPRESYON VE KAYGI ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Dönüş nedenleri	Sayı	DEPRESYON			KAYGI		
		Dep. $\bar{x}$	s	F	Kaygı $\bar{x}$	s	F
Anne baba İsteddiği için	110	12.318	9.230	1.34	43.509	8.572	1.47
Türkiye'de öğrenim için	80	10.525	8.830		43.075	7.625	
F.Almanya'daki başarısızlık	11	9.273	7.913		41.273	8.730	
Yurt özlemi	17	7.706	7.321		38.706	7.581	
Yabancı düşmanlığı	4	10.000	11.343		45.500	11.121	
Sd=4.217		p > 0.05			Sd=4.217		p > 0.05

Bu tablodaki verilere göre, Türkiye'ye dönüş nedenleri ile depresyon ve kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmektedir. Anlamlı bir fark olmamasına rağmen, dönüş nedenlerine göre depresyon ve kaygı düzeylerinde farklılıklar vardır. Elde edilen yüksek depresyondan düşük depresyona doğru bu farklılıkları gösteren dönüş nedenleri, sırasıyla; anne baba istediği için, Türkiye'de öğrenim için, yabancı düşmanlığı, Almanya'daki başarısızlık ve yurt özlemidir. Yüksek kaygıdan düşük kaygıya doğru dönüş nedenleri de; yabancı düşmanlığı, anne baba iste-

diği için,Türkiye'de öğrenim için,Almanya'daki başarısızlık ve yurt özlemi biçiminde sıralanmaktadır.Yurt özlemi nedeniyle dönenlerin hem depresyon,hem de kaygı puanları,diğerlerinden düşük bulunmuştur.Bulgular Tablo 44'te görölen verilerle de tutarlıdır.Bu sonuç şöyle yorumlanabilir:Çeşitli nedenlerle dönmek zorunda kalan öğrencilerin yurt özlemi nedeniyle dönenlere göre depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olması,beklenen bir sonuçtur.Dönüş nedenlerinin çocuğu zorlaması,F. Almanya'da istediği biçimde yaşamasını engellemesi,dönme ve dönmeme arasında bir çatışma ve iç gerilim yaratması,depresyon ve kaygı düzeyini yükseltebilir.

16. "Federal Almanya'ya geri dönmek isteyen öğrencilerin istemeyenlere göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek midir?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Tablo 46,bu soruyla ilgili bulguları vermektedir.

TABLO 46

FEDERAL ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN TEKRAR ALMANYA'YA DÖNMEK İSTİYİP İSTEMEMELERİ İLE DEPRESYON VE KAYGI ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

F.Almanya'ya dönmek isteyip istememeleri	DEPRESYON				KAYGI		
	Sayı	Dep. $\bar{x}$	s	F	Kaygı $\bar{x}$	s	F
Cevapsız	1	6.000	-	0.86	42.000	-	1.14
Evet,birkaç yıl için	139	11.209	9.169		42.698	8.393	
Evet,temelli	67	9.746	9.119		44.030	8.533	
Hayır	14	7.786	5.833		39.714	4.746	
Sd=3.217		p > 0.05			Sd=3.217		p > 0.05

Bu tablodaki verilere göre,öğrencilerin tekrar Almanya'ya dönmek isteyip istememeleri ile depresyon ve kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir.Buna rağmen,Almanya'ya tekrar dönmek istemeyenlerin depresyon ve kaygı düzeyleri diğerlerinden daha düşük çıkmıştır. Bu bulgu da şöyle yorumlanabilir:Almanya'ya temelli

dönme isteyenlerin burada yaşamaktan pek memnun olmadıkları ve alıştikları yaşama geri dönmek istedikleri söylenebilir. Bunun tersine, geri dönmek istemeyenlerin Türkiye'de yaşamaktan memnun oldukları, kendilerini burada daha iyi hissettikleri söylenebilir. Bu veriler Tablo 47'deki verilerle benzerlik göstermektedir. Kendilerini Türkiye'de Almanya'dakinden daha iyi hissedenlerin, hatta farkı yok diyenlerin depresyon ve kaygı düzeyleri, kendilerini yalnız, kötü, ve yabancı görenlere göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Bu bulgunun da yoruma katkısının olacağı düşünülebilir.

17. "Türkiye'de kendilerini Almanya'dakinden daha iyi hisseden öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri kötü hissedenlere göre daha düşük müdür?" Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu soruya ilişkin elde edilen bulgular, Tablo 47'de yer almaktadır.

TABLO 47

FEDERAL ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLERİN KENDİLERİNİ TÜRKİYE'DE NASIL HİSSETTİKLERİ İLE DEPRESYON VE KAYGI ORTALAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Kendini Türkiye'de nasıl hissettiği	DEPRESYON				KAYGI			
	Sayı	Dep $\bar{x}$	s	F	Kaygı $\bar{x}$	s	F	
Almanya'dakinden daha iyi	51	6.569	6.631		39.375	7.658		
" " kötü	71	13.239	9.073	8.63	44.761	7.196	4.77	
" " yalnız	14	19.143	12.322		45.714	9.879		
Almanya'daki gibi yabancı	21	12.952	8.108		45.571	9.558		
Almanya'dakinden farkı yok	64	9.937	7.962		42.125	8.070		

Sd=4.216

p < 0.01

Sd=4.216 p < 0.01

Tablo 47'de kendisini Türkiye'de Almanya'dakinden, sırasıyla, daha yalnız, daha kötü ve Almanya'daki gibi yabancı hissedenlerin, farkı yok diyenlere ve daha iyi hissedenlere göre depresyon ve kaygı düzeylerinin anlamlı derecede (p < 0.01) yüksek olduğu görülmektedir. Bu bilgi, literatürde-

ki depresyon ve kaygının kaynaklarına ilişkin bilgilerle desteklenmektedir. Kişinin kendi ülkesinde kendisini yalnız, kötü ve yabancı hissetmesi, psikolojik uyumunu etkileyen önemli bir değişkendir. Depresyon ve kaygının oluşmasında kişinin nasıl yaşadığından çok yaşamıyla ilgili olarak hissettiklerinin daha etkili olduğu bilinmektedir.

BÖLÜM IV

ÖZET, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma anahatlarıyla özetlenmekte, elde edilen bulgulara dayalı olarak varılan sonuçlar ve geliştirilen öneriler yer almaktadır.

ÖZET

Bu araştırmada F. Almanya'dan yurda dönerek Türkiye'deki okullarda okumakta olan işçi çocukları, Türkiye'de yetişen sınıf arkadaşlarıyla, psikolojik uyum ve akademik başarı açısından, belirlenen değişkenlere göre karşılaştırılmış; F. Almanya'dan dönen öğrencilerin psikolojik uyumlarının yurt dışı yaşantısına ilişkin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemini 222 F. Almanya'dan dönen, 111 Türkiye'de yetişen olmak üzere toplam 333 öğrenciden oluşmuştur.

Öğrencilerin psikolojik uyumları, depresyon ve kaygı düzeyleriyle; akademik başarıları da, bütün derslerden sınıf geçip kalmaları ile sınırlandırılmıştır.

Öğrencilerin depresyon düzeyi Beck Depresyon Envanteri (BDI); kaygı düzeyi, Durumluk Sürekli Kaygı Envanterinin (STAI) Sürekli Kaygı Ölçeği ile ölçülmüştür. Kişisel özelliklerini saptamak için Kişisel Bilgi Formu kullanılmış; başarı durumları sınıf geçme defterlerinden çıkarılmıştır.

Elde edilen verilerin istatistiksel analizlerinde "varians analizi" tekniği ile "F, t-testi" ve "kay kare" kullanılmıştır.

Araştırma bulguları, F. Almanya'dan dönen öğrencilerin Türkiye'de yetişen öğrencilere göre depresyon ve kaygı düzeylerinin istatistiksel anlamda daha düşük ve daha başarısız olduklarını göstermiştir.

Aynı sonuç; okul, cinsiyet, yaş, anne baba ile birlikte oturup oturma gibi değişkenlere göre yapılan karşılaştırmada da görülmüştür.

Derslere göre başarılı olanlarla başarısız olanların depresyon ve kaygı düzeyleri karşılaştırıldığında Türkiye'de yetişenlerin dönenlere göre daha çok dersten yüksek depresyon ve yüksek kaygı gösterdikleri belirlenmiştir.

Öğrencilerin akademik başarılarıyla ilgili olan diğer değişkenler; özel ders alıp almama, sınıf içi çalışmalara katılma derecesi; okul, öğretmen, okul disiplin kuralları ve öğrencinin kendisiyle ilgili faktörlerdir.

F.Almanya'dan dönüş yapan öğrenciler arasında Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin devlet lisesindeki öğrencilerden, erkeklerin kızlardan, orada uzun süre kalanların kısa süre kalanlardan, son yıllarda dönenlerin daha önceki yıllarda dönenlerden, 12-14 yaşlarında dönenlerin daha küçük ve daha büyük yaşlarda dönenlerden, depresyon ve kaygı düzeylerinin, anlamlı derecede düşük olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, Türkiye'ye isteyerek dönenlerin isteneyerek dönenlerden; kendini Türkiye'de Almanya'dakinden daha iyi hissedenlerin daha kötü, daha yalnız ve Almanya'daki gibi yabancı hissedenlere göre, depresyon ve kaygı düzeyleri, istatistiksel anlamda daha düşük bulunmuştur. Türkiye'ye dönüş nedeni ve tekrar Almanya'ya geri dönmek isteyip isteneme ile depresyon ve kaygı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

SONUÇ

Bu araştırmada F. Almanya'dan dönen ve İzmir genel resmî liselerinde okumakta olan işçi çocukları, Türkiye'de yetişen sınıf arkadaşlarıyla, psikolojik uyum ve akademik başarı açısından belirlenen değişkenlere göre karşılaştırılmış; F. Almanya'dan dönen öğrencilerin psikolojik uyumlarının yurt dışı yaşantısına ilişkin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı, F. Almanya'dan dönen ve resmî liselerde okuyan işçi çocuklarının depresyon, kaygı düzeyleri ve akademik başarılarını Türkiye'de yetişen öğrencilerle çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmaktır. Araştırmanın ikinci bir amacı da, F. Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerini etkileyen yurt dışı yaşantısına ilişkin bazı etmenleri incelemektir. Bu amaçlar doğrultusunda araştırmanın bulgularına bakıldığında şu sonuçlar elde e-

dilmiştir:

1. F. Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri, Türkiye'de yetişen öğrencilere göre daha düşüktür. Araştırmanın diğer bulguları da bu bulgu ile tutarlıdır. F.Almanya'dan dönen öğrencilerin Alman ve Türk eğitim sistemi arasındaki farklılıklardan, anadili yetersizliğinden, okul ortamından, aileden, iki toplumun çocuk yetiştirme tarzındaki farklılıklardan ve ergenlik döneminden kaynaklanan sorunları vardır. Üstelik okullarda da başarısızdırlar. Bütün bunlara rağmen diğer araştırma bulguları ve literatür bilgileriyle desteklenmeyen bu sonuç, üzerinde çalışılması gereken düşündürücü bir sonuçtur.

2. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okullara göre depresyon ve kaygı düzeyleri ile akademik başarıları farklıdır. Depresyon ve kaygı düzeyleri bakımından, dönüş yapanlardan Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencileri en düşük, devlet liselerinde Türkiye'de yetişenlerle karışık olarak okuyanlar daha yüksek, Türkiye'de yetişenler ise en yüksek grubu oluşturmaktadır. Akademik başarıları karşılaştırıldığında da, dönüş yapan öğrenciler, Türkiye'de yetişen öğrencilerden daha başarısız görünmektedirler. Dönüş yaparak devlet liselerinde karışık olarak okuyanlar, Yunus Emre Anadolu lisesi öğrencilerinden daha başarılıydılar. F. Almanya'dan dönen öğrenciler; Türkçe, coğrafya, matematik, biyoloji ve sağlık bilgisi, fizik, kimya, Beden eğitimi ve seçmeli derslerden Türkiye'de yetişen sınıf arkadaşlarından daha başarısızdırlar. Öğrenci başarılarına ilişkin ve literatür bilgileriyle de tutarlı olan bu sonuç, beklenen bir sonuçtur. Türk ve Alman eğitim ve kültür farklılığı, Türkçe yetersizliği böyle bir sonucun en önemli nedenlerindedir.

3. F. Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri, her iki cinsiyet açısından da Türkiye'de yetişen öğrencilerden daha düşüktür. Yani dönüş yapan kız ve erkeklerin depresyon düzeyleri, Türkiye'de yetişen kız ve erkeklerin depresyon düzeylerinden anlamlı derecede daha düşük; kaygı ortalamaları da -istatistiksel olarak anlamlı derecede olmasa bile- yine daha düşüktür. Bu sonuca göre Türkiye'de çocuklar, F. Almanya'ya göre daha depresif ve daha kaygılı olarak yetişmektedirler. Öğrencilerin akademik başarıları üzerinde cinsiyetin de etkili olduğu gö-

rülmektedir. F. Almanya'dan dönen kızlar Türkiye'de yetişen kızlardan, erkekler Türkiye'de yetişen erkeklerden daha başarısızdırlar.

4. F. Almanya'dan dönen ğrenciler,Türkiye'de yetişen sınıf arkadaşlarıyla yaş değişkenine göre karşılaştırıldığında elde edilen sonuçlar şunlardır:

a. Almanya'dan dönen 15 yaşındakilerin depresyon ve kaygı düzeyleri daha düşük çıkmıştır. Aralarındaki fark, depresyon düzeyleri için istatistiksel olarak anlamlı olmadığı halde, kaygı düzeyleri için anlamlı görülmektedir.

b. Almanya'dan dönen 16 yaşındaki öğrencilerin depresyon düzeyleri anlamlı derecede düşük; kaygı puanları, anlamlı olmasa da, yüksek çıkmıştır.

c. 17 yaşındaki öğrencilerin depresyon ve kaygı puanları arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

d. Almanya'dan dönen 15-18 yaşlarındaki öğrenciler, sınıf arkadaşlarından daha başarısızdırlar. 16 yaşındakilerin aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı, diğerlerinde anlamlı değildir.

5. Anne ve babalarıyla birlikte oturan Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı puanları sınıf arkadaşlarına göre daha düşüktür. Aralarındaki fark, depresyon düzeyleri için anlamlı olduğu halde, kaygı düzeyleri için anlamlı değildir. Anne babalarıyla birlikte otumayan Almanya'dan dönen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri de, Türkiye'de yetişen sınıf arkadaşlarına göre anlamlı derecede daha düşüktür. Anne ve babalarıyla birlikte oturanlar, okullara göre başarı bakımından karşılaştırılmış ve aralarında anlamlı bir fark saptanamamıştır.Yalnız, anne ve babalarından ayrı oturanlarda anlamlı bir fark görülmüştür. Anne ve babalarından ayrı oturan Yunus Emre Anadolu Lisesi ğrencilerinin %62'si, devlet lisesi ğrencilerinin %14', Türkiye'de yetişenlerin %24' başarısız bulunmuştur.

6. Özel ders almayanlar  grupta da başarı bakımından farklılık göstermezken,özel ders alanlar  grupta başarı bakımından anlamlı bir farklılık göstermektedirler. Özel ders aldıkları halde,Almanya'dan dönen ğrenciler, Türkiye'de yetişenlere göre daha başarısızdırlar.

7. Araştırmaya katılan öğrencilerin okullara göre bütün derslerden başarı durumları ile depresyon ve kaygı puanları arasındaki anlamlılık düzeylerine bakıldığında:

a. Almanya'dan dönen Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinden Türkçe,biyoloji ve sağlık bilgisi ile seçmeli derslerden başarısız olanların başarılı olanlara göre depresyon düzeyleri daha yüksek; fizik dersinden başarısız olanların ise kaygı düzeyleri daha yüksek görülmüştür.

b. Dönüş yaparak devlet liselerinde okuyanların bütün derslerden başarı durumları ile depresyon ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

c. Türkiye'de yetişenlerin din bilgisi, inkılâp tarihi, coğrafya, matematik, fizik ve kimya derslerinde başarısız olanların başarılı olanlara göre depresyon düzeyleri daha yüksek; aynı öğrencilerin inkılâp tarihi, matematik, fizik ve kimya derslerinde başarısız olanların başarılı olanlara göre kaygı düzeyleri daha yüksek olarak saptanmıştır. Türkiye'de yetişen ve derslerinde başarısız olanların depresyon ve kaygı düzeylerinin yüksek çıkması, beklenen bir sonuçtur. Fakat, Almanya'dan dönen öğrencilerin derslerinde başarısız oldukları halde ,Türkiye'de yetişenler gibi, depresyon ve kaygı düzeylerinin yüksek çıkması ilginç ve düşündürücü bir sonuçtur. Bu konuda yeni araştırmalar yapılabilir.

8. Almanya'dan dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin akademik başarıları üzerinde sınıf içindeki çalışmalara katılma derecesinin etkisi görülmüştür. Yunus Emre Anadolu Lisesi öğrencilerinin akademik başarılarında okul ve öğretmenle ilgili olumsuz faktörlerin ve okul disiplin kurallarının; Türkiye'de yetişenlerin akademik başarıları üzerinde ise , kendisi ve öğretmenlerle ilgili olumsuz faktörlerin etkisi saptanmıştır. Belirlenen bu etki başarıyı engellemektedir.

9. F. Almanya'dan dönen öğrencilerden Yunus Emre Anadolu Lisesi 'nde okuyanların depresyon ve kaygı düzeyleri, genel resmî liselerde okuyanlardan daha düşüktür.

10. F. Almanya'dan dönen kızların depresyon ve kaygı düzeyleri, erkeklerden daha yüksektir.

11. F. Almanya'da kısa, Türkiye'de daha uzun süre kalanların dep-

resyon ve kaygı puanları,Almanya'da uzun, Türkiye'de daha kısa süre bulunanlardan daha yüksektir.

12. F. Almanya'dan önceki yıllarda dönenlerin depresyon ve kaygı puanları, sonraki yıllarda dönenlere göre daha yüksektir.

13. F. Almanya'dan 11 ve daha küçük yaşlarda dönenlerle 15-18 yaşlarında dönenlerin depresyon ve kaygı düzeyleri, 12-14 yaşlarında dönenlerden daha yüksektir. Küçük yaşlarda dönerek Türk toplumunda daha uzun süre bulunanların depresyon ve kaygı düzeylerinin yüksek oluşu, araştırmanın diğer bulgularıyla da tutarlıdır. İleri yaşlarda Türkiye'ye dönenlerin depresyon ve kaygı düzeylerinin yüksek oluşu, içinde buldukları ergenlik döneminin özelliklerine ve okullarda yoğun olarak yaşanan gelecek ve sınav kaygısına bağlanabilir.

14. F. Almanya'dan Türkiye'ye istemeyerek dönenlerin isteyerek dönenlere göre depresyon ve kaygı düzeyleri yüksektir. Aralarındaki fark , depresyon açısından anlamlı olduğu halde, kaygı açısından anlamlı değildir.

15. Öğrencilerin Türkiye'ye dönüş nedenleri ile depresyon ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

16. F. Almanya'ya geri dönmek istemeyenlerin birkaç yıl için ya da temelli dönmek isteyenlere göre depresyon ve kaygı düzeyleri düşük çıktığı halde, aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

17. Kendisini Türkiye'de Almanya'dakinden daha yalnız,daha kötü ve Almanya'daki gibi yabancı hissedenlerin depresyon ve kaygı düzeyleri,"farkı yok" diyenlerle daha iyi hissedenlere göre anlamlı derecede yüksektir.

ÖNERİLER

Burada, uygulamacılar ve araştırmacılar için geliştirilen öneriler ayrı ayrı sunulmaktadır.

Uygulamacılar İçin Öneriler

1. F.Almanya'dan dönüş yapan Türk işçi çocuklarına her iki kültürü de bilen öğretmenlerin ders vermeleri uygun olur. Bu bakımdan,Türk öğretmenlere Alman eğitim sistemi ve bu çocukların durumları,özellikleri; Alman öğretmenlere de Türk eğitim sistemi ve Türk kültürünü tanıtıcı bilgi

verilmesi, seminerler düzenlenmesi yararlı olur. İlgililer bu noktayı sürekli göz önünde bulundurmalarıdır.

2. Öğrenciler Almanya'dayken geri dönüşe hazırlanmalı, onlara Türkiye'de nasıl bir yaşamla karşılaşacakları öğretilmelidir.

3. Okul yöneticileri, öğretmenler ve rehberlik uzmanları, özellikle yurt dışından yeni dönen öğrencilere Türk eğitim sistemi ve okulda uygulanan kurallar, kendilerinden beklenen davranışlar hakkında bilgi vermeliyimdir.

4. Yurt dışından dönen öğrencilere ilk yılda devam edebilecekleri Türkçe, Türk Kültürü ve sosyal bilgiler derslerinin ağırlıklı olduğu hazırlık sınıfları açılmalıdır. (Bu sağlanamadığı takdirde, her yeni dönen öğrencinin birkaç ay devam edebileceği bir Türkçe ön-hazırlık sınıfı açılabilir.)

5. Eğitim programları ve okul ortamı, öğrenme ve öğretme yöntemleri yurt dışından dönen öğrencilerin yapı ve gelişim özelliklerine göre yeniden gözden geçirilip düzenlenmelidir.

6. Öğrencilerin yurt dışında kazandıkları iyi özellikleri üzerinde durulmalı ve bu çocuklara karşı geliştirilen "uyumsuz, problemli çocuk" önyargısı bırakılarak yeni bir kamuoyu oluşturulmalıdır.

7. Yurt dışından dönen işçi çocuklarının okudukları okulların bulunduğu semtlerde eğitim uzmanları ve öğretmenlerin görevlendirildiği ev ödevi yardımcılığı merkezleri açılmalıdır.

8. Yurt dışından dönen öğrenciler için açılan Anadolu Liseleri uygulamalarına-gerekirse- yaygınlaştırılarak devam edilmeli; bu okulların yapısına, Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde üç yıldır uygulandığı gibi, merkezî sistemle öğrenci alınmamalıdır. Bu okullarda sınıf mevcutları 20 kişiyi geçmemeli ve öğretmenleri sık sık değiştirilmemelidir.

9. Yurt dışından dönen öğrencilerin akademik başarısızlıklarının en önemli nedenlerinden biri Türkçe dil bilgi ve becerisinin yetersizliğidir. Bu nedenle Türkçe ders saatleri arttırılmalı, yeniden uygun biçimde programlanmalı; öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek için onlarla tek tek ilgilenme zorunluğu göz önünde bulundurularak öğretmenlerin haftalık ders saatleri elden geldiğince aza indirilmelidir.

10. F. Alanya'dan dönen öğrencilerin akademik başarısızlıklarının diğer önemli bir nedeni ise, Türk ve Alman eğitim sistemiyle kültürlerindeki farklılıktır. Bu nedenle, çocukların eğitimlerini öğrenime başladıkları ülkede tamamlamaları uygun olur.

11. Millî Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler arasında sıkı bir koordinasyon sağlanmalı, araştırma sonuçlarının uzman kurullarca gerekli görülen önerileri okullara ulaştırılmalıdır.

12. Okullardaki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri daha etkin ve daha yaygın bir duruma getirilmelidir.

Araştırmacılar İçin Öneriler

1. Yurt dışından dönen ve Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla uyum okulları ve diğer liselerdeki öğrencileri karşılaştıran başka araştırmalar yapılmalıdır.

2. Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerinin başka ülke öğrencilerine göre yüksek olup olmadığını belirleyen araştırmalar yapılmalı, elde edilecek sonuçlara göre ruh sağlığı açısından öneriler geliştirilmelidir.

3. Türkiye'de yetişen öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeyleri üzerinde anne-babanın, öğretmenlerin ve toplumsal yaşamın rolünü belirleyen araştırmalar yapılmalıdır.

4. Yurt dışından dönen öğrenciler için açılan Anadolu liselerine sınavla giren Türkiye'de yetişen öğrencilerin durumları ve etkilenmeleri yeni bir araştırma konusudur.

5. Yunus Emre Anadolu Lisesi'nin açıldığı yıllardaki araştırmalarda öğrencilerin depresyon ve kaygı düzeylerinin yüksek, son araştırmalarda düşük çıkması, bu konuda yeni araştırmalara gerek duyumaktadır.

SUMMARY

THE EFFECT OF THE ADAPTATION PROBLEMS ON THE ACADEMIC ACHIEVEMENT
OF THE CHILDREN OF THE TURKISH WORKERS RETURNING FROM
ABROAD COMPARED WITH THE ONES BROUGHT UP IN TURKEY

In this study, children of workers who, after returning from the Federal Republic of Germany (FRG), are going to schools in Turkey were compared with their classmates who were raised in Turkey. The comparison was based on variables determined by academic success and psychological adaptation with regard to whether or not the children returning from the FRG showed any differences according to some variables related to their life abroad.

A sample of 333 students was taken; consisting of: 222 students who had returned from the FRG, and 111 students who had been raised in Turkey.

Along with the psychological adaptation of the students, their levels of depression, and anxiety, and their academic success was limited by whether they had passed their courses or not. In this study, the depression level of the students was measured by the use of Beck's Depression Inventory (BDI). The students' anxiety level was measured by the use of State Trait Inventory (STAI). A personal information form was used in order to determine the students' personal qualities. The students' academic standing was determined through the use of their teachers' gradebooks. The data, thus obtained, was statistically analyzed by the use of "Variance Analysis", the "F, T-Test", and the "Chi Square" technique.

The results of this study show that children returning from the FRG have statistically lower levels of depression and anxiety than those students who were raised in Turkey. These results remained consistent when considering such variables as school, sex, age and whether or not the students lived with their parents.

When depression and anxiety levels of students who had been successful in their courses were compared with those who had been unsuccessful

ful, it was determined that students who had been raised in Turkey had higher levels of depression and anxiety in more courses than students who had returned from the FRG. Other variables used to determine academic success were: Whether or not the student was being tutored, the degree of active participation in the classroom, the schools they attend, the teachers they have, the level of discipline of the school they attend, and the personal factors related to the student.

Among the students who returned from the FRG, the depression and anxiety levels of those attending Yunus Emre Anatolian High School were observed to be significantly lower than students attending other state schools. These results remained constant with other variables, i.e. , boys had lower levels of depression and anxiety than girls; just as those who stayed abroad longer had lower levels than those who stayed abroad shorter. Those who recently returned to Turkey showed lower levels than those who returned a longer time ago; just as those who returned between the ages of 12-14 had lower levels than those who returned at other ages.

Furthermore, it was found that the depression and anxiety levels of those students who willingly returned to Turkey were statistically lower than those who returned unwillingly, just as the levels of those who felt better off in Turkey were lower than those who felt worse off, lonelier and alienated. However, no statistically significant difference was observed in the variables like reasons for returning to Turkey and strength of desire to return to the FRG.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat Nermin., Ruşen Keleş, Rinus Penninx, Herman Van Renselaar, Leo Van Velzen, Leylâ Yenisey. Göç ve Gelişme: Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İskan ve Şehircilik Enstitüsü, 1976.
- Abadan-Unat, Nermin. "Göçmen İşçi Çocuklarının Sosyo-Psikolojik ve Eğitim- sel sorunları", "Yurt Dışındaki Türk Çocuklarının Eğitim Sorunları", Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Merkezi, 1979.
- Adasal, Rasim. psikonevrozlar ve Seksüel İflâslar, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1955.
- Akarsu, Bedia. Çağdaş Felsefe, İstanbul ; İnkılâp Kitabevi, 1978.
- Akcan Gülgün ve Meral Karaköse. "Almanya'dan Dönen İşçi Ailelerinin Çocuk- larında Uyum Yapan ve Yapamayan Öğrencilerin Bilişsel (Otomatik) Dü- şünceler Açısından Karşılaştırılması", "Ege Üniversitesi Edebiyat Fa- kültesi Psikoloji Bölümü Psikometri Semineri, İzmir: 1988.
- Aker, Dr. Ahmet. İşçi Göçü, İstanbul: Sander Yayınları, 1972.
- Atabek, Erdal. "Ruhsal Çöküntü Neden Kadınlarda Yaygın", "Cumhuriyet Dergi", S.210, 18 Mart 1990.
- Aydın, Betül. "Üniversite Öğrencilerinin Bir Kesiminde Çalışma Alışkanlık- ları ve Tutumları ile Depresyon Seviyelerinin İncelenmesi", "Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi", S.1, 1989.
- Baltaş, Acar-Zuhal. Stres ve Başa Çıkma yolları, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.
- Berger, John ve J. Mohr. Yedinci Adam, (çev.) Cevat Çapan, İstanbul: Cem Yayı- nevi, 1976.
- Berkay, Doç. Dr. Fügen, "Yurt Dışındaki Yeni Kuşaklar ve Yetişme Sorunla- rı", "Eğitim ve Bilim", C.VI, S.36, 1982.
- Bıyıklı, Lâtime. "Yetiştirme Yurduna Yuvadan Gelen 7-11 Yaş Çocuklarının Zihinsel ve Psiko-sosyal gelişimlerinin İncelenmesi", "Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1982.
- Bilgen, Nihat. "Yurt Dışı İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunu (Özet Rapor)", An- kara: 1979.
- Binay, Hamdi. "Yurt Dışındaki Türk İşçi Çocuklarının Eğitimi", "Cumhuri- yet Döneminde Eğitim", İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983.

- Birsun, Mevlide. "Almanya'da Türk Çocukları ve Aileleri," Psikoloji Dergisi 11. Ulusal Psikoloji Kongresi Özel Sayısı, C. IV, Haziran-Eylül 1982.
- Bühler, C., P. Keith ve K. Thomas Spiegel. "Ergenlik Dönemine Toplu Bakış," (çev.) Sezen Zeytinoğlu, Ergenlik Psikolojisi, (der.) Bekir Onur, Ankara: Hacettepe Taş Yayıncılık, 1985.
- Çağlar, Doğan. Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1981.
- "Çocuk Gelişimi ve Aile İçi Etkileşim Çalışma Grubu Raporu" 26-27 Mayıs 1989 Tarihli 1990'ların Çocuk Politikası Kongresi'ne sunulan Rapor, Ankara: 1989.
- Dilsiz, Behiye. "Göçmen İşçi Çocuklarının Ruh Sağlığı ve Göçmen İşçide Tutum Değişiklikleri ile İlgili Bir Araştırma," Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü, 1977.
- Doğan, Süleyman. Yurt Dışından Dönen Gençlerin Sorunları, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1990.
- Dönmezer, İbrahim. "Bölünmüş Göçmen İşçi Ailelerindeki Çocukların Problem Alanları ve Sıklığı," Yayınlanmamış Araştırma, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1990.
- Eripek, Süleyman. "Kuramsal Açıdan Çocuklardaki Problem Davranışların Nedenleri ve Bir Sınıflandırma," Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, S. 11, 1982.
- Etaner, U. "Çocukluk Çağı Psikonevrozları," Psikiyatri, C. IV, (düz.) Selim Özyaydın, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, 1984.
- Fişek, Güler Okman ve Serap Maktav Yıldırım. Çocuk Gelişimi, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Freud, Sigmund. New Introductory Lectures on Psychoanalysis, New-York: W.W. Norton and Co. Inc. 1933.
- Geçtan, Engin. Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar, Ankara: Maya Yayıncılık, 1982.
- Gitmez, Ali S. Dış Göç Öyküsü, Ankara: Maya Yayıncılık, 1979.
- Yurt Dışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler, İstanbul: Alan Yayıncılık: 1983.
- Gökdere, Ahmet Y. Yabancı Ükelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1978.
- Güpgüpoğlu, Güzin. "Almanya'dan Dönen Öğrencilerin Psikososyal Yönden Değerlendirilmesi," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1986.
- Güvenç, Bozkurt. İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1974.
- Halıcı, Nihat. "Canan Kahraman (Yurt Dışından Dönen İşçi Çocukları Kültür ve

Yardımlaşma Derneği Başkanı) ile Yapılan 'İkinci Kuşak Dernekleşme Yolunda' Konulu Konuşma, "Cumhuriyet, 21.3.1988.

Hesapçıoğlu, Mihsin ve Adil Çağlar. "Yurt Dışından Dönen İşçi Çocuklarının Türk Toplumuna ve Eğitim Sistemine Uyum Sorunları," Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, S.1, 1988.

Hisli, Nesrin. "Yurda Dönen İşçi Çocuklarının Uyum Sorunları," Yayınlanmamış Araştırma, İzmir: Ege Üniversitesi, 1986^a.

———"Beck Depresyon Envanterinin Geçerliliği Üzerine Bir Çalışma," Yayınlanmamış Araştırma, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, 1986^b.

Hönekopp, Elmar. "Dönüş Sonrası Yabancı Gençlerin Durumları-Yine Bir Geç Gelenler Problemi mi?," 1987 Yılı Yurtdışı İşçi Hizmetleri Raporu, Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, 1988.

Jersild, Arthur T. Gençlik Psikolojisi, (çev.) İbrahim N. Özgür, İstanbul: Yeni Hamle Matbaası, 1970.

———Çocuk Psikolojisi, (çev.) Gülseren Günçe, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979.

Kaplan, H. I. ve B. J. Sadock. Comprehensive Textbook in Psychiatry, 3. ed. Washington: Willim and Wilens 1980.

Koptagel-İlal, Günsel. Tıpsal Psikoloji, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi yayınları, 1982.

Koşar, Nesrin Güran. "Batı Almanya'da Yaşayan Bir Grup Türk Genci Üzerinde Bir İnceleme," Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, C.111, S.3, 1985.

Köknel, Özcan. Kaygıdan Mıtluluğa Kişilik, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1982.

———Depresyon Ruhsal Çöküntü, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1989.

———Korkular Takıntılar Saplantılar, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1990.

LeCompte, William a. ve Güney K. LeCompte. "Parental Attitudes and Cultural Adaptation of Turkish Families in the Netherlands," Boğaziçi Üniversitesi, SBE/PSY 83-01, 1983.

McRae, Verena. Die Gastarbeiter: Daten, Fakten, Probleme, München: Verlag C. H. Beck, 1980.

Mengüşoğlu, Takiyettin. Felsefeye Giriş, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.

Morgan, Clifford T. Psikolojiye Giriş, (çev.) Hüsnü Arıcı ve Diğerleri, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, 1984.

Onur, Bekir. "Ortaöğretimde Ahlak Eğitimi: Ahlak Eğitimi Açısından Lise Son Sınıflarında Öğrenci-Eğitimci İlişkilerini Belirleyen Koşulların Araştırılması," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim

Fakültesi,1976.

- Osiander,Klara ve Johannes Zerger."Rückkehr in die Fremde.Die Problematik der Remigration Junger Türken innen und deren Familien in ihr Heimatland Oder:Keine Ahnung und Zurück",Marovrlog,1988.
- Öner,Neclâ."Kaygı ve Başarı,"Ankara Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,1972.
- "Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanterinin Türk Toplumunda Geçerliliği,"Yayınlanmamış Doçentlik Tezi,Hacettepe Üniversitesi,Ankara:1977.
- "Türkçe'ye Uyarlanmış Bir Kaygı Envanterinin Geçerlik Denemesi: Bir Araştırma Özeti," Psikoloji Dergisi,C.1,S.1,1 Mart 1978.
- Öner,Neclâ ve Fatoş Erkman."Uyum Kurslarıyla İlgili Ön Rapor,"Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi,İstanbul:1984.
- Öner,Neclâ ve Ayhan Le Comte.Süreksiz Durumluk,Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı,2.baskı,İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları,1985.
- Öztek,Zafer ve M.Bertan.Yurt Dışına Göç ve Sağlık,Ankara:Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayınları,1982.
- Razon,Norma."Öğrenme Olgusu ve Okul Başarısını Etkileyen Faktörler,"Eğitim ve Bilim,C.11,S.63,Ocak 1987.
- Reich,Wilhelm.Cinsel Ahlâkın Boy Göstermesi,(çev.)Bertan Onaran,İstanbul: Payel Yayınları,1976.
- Rivier,Berthe Reymond. "Gençlik Bunalım," (çev.)Bekir Onur,Ulusal Kültür, S.5,Temmuz 1979.
- Rosch,Marita ve Martin Irle. "Immigration as Role Transition:A Cognitive Analysis of Its Impact on Health,"Role Transitions,(ed.)Vernon L. Allen,Evert van de Vliert,New York and London:Plenum Pres.
- Rutter,M. Scientific Foundations of Developmental Psychiatry,London:William Heinemann Books Ltd.,1980.
- Sağlam,Mustafa."Yurt Dışından Dönen Öğrenciler İçin Uyum Programı Modeli,"Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara:1985.
- Sarı,Ayperi ve Figen Serener."1984 Yılında Yurt Dışından Kesin Dönüş yapan İşçi Çocuklarının Sınıflarda Az Yoğun Çok Yoğun Bulunma Durumlarına Göre Akademik Başarı ve Psikolojik Uyumlarının İncelenmesi," Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Psikometri Semineri Ödevi,1986.
- Schnitt ,Marlis ve Walker Irgard."Bildungschancen nach der Rückkehr,Remigranten Kinder aus der Bundesrepublik im Türkischen Schul System,"Lernen im Deutschland,S.4,1986.
- Schrader,Achim,Bruno W. Nikles ve Hartmut M.Griese.Die Zweite Generation Sozialisation und Akkulturation ausländischer Kinder in der Bundesrepublik,Königstein/TS,1979.

- Schwenk, Helga. "Almanya'da Türkçe Öğretiminde Gütülen Eğitsel Amaçlar," Federal Almanya'da Anadili Olarak Türkçe İki Kültür Arasında Ders Kitapları ve Öğretim Üzerine Taslaklar, (çev.) Atilla Yakut, Studien zur Internationalen Schuluchforschung Schriftenreihe des Georg-Eckert - Institut, 1987.
- Seidel, Giesela. "Federal Almanya'dan Dönen Türk İşçi Çocuklarının Reintegrasyonu-Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitimi Reintegrasyon Pilot Okulu Proje Taslağı," Millî Eğitim Bakanlığı, 1985.
- Sonaer, Gül. "Yurt Dışındaki Türk Gençlerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Alınan Tedbirler." Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, C.111, S.3, 1985.
- Stentzel, Arnold und G. Homfeldt. "Türkische nach ihrer Rückkehr in die Türkei," in die Deutsche Schule 2, 1985.
- Şenol, Nedret. "Yurt Dışından Dönmüş Adolesanlarda Benlik Kavramı," "Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü, 1989.
- Şimşek Ali. "Yabancı Ülkelerden Yurda Dönen İşçi Çocuklarının Eğitimi: Eğitim Teknolojisi Açısından Yaklaşım," "Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.
- Tanör, Öget Ökten. "Anksiyetenin Öğrenme ve Hafızaya Etkisi," Psikoloji Dergisi, C.IV, S.16, Aralık 1982.
- Tegin, B. "Depresyonda Bilişsel Şemalar," "Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü, 1980.
- Tatlıdil, Ercan. "Yurt Dışında Çalışan İşçi Çocuklarının Yurt Dışında ve Yurda Dönüşlerinde Eğitim Sorunları," Seminer, S.5, 1987.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı "1988 Yılı Yurtdışı İşçi Hizmetleri Raporu," Ankara: 1989.
- T.C. Devlet Plânlama Teşkilâtı. "V. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Çalışma Hayatının Düzenlenmesi," Ankara: 1983.
- Tezcan, Mahmut. Yurt Dışından Dönen Gençlerin Uyum sorunları: Eğitim Sistemi ve Çevreye Uyumları, Ankara: Engin Yayınevi, 1987.
- Tufan, Beril. "Dış Göçe Katılan Çocukların Yurda Döndükten Sonraki Uyum Durumları: Ankara Anadolu Lisesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma," Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, C.11, S.1-3, Ocak-Eylül 1984.
- "Federal Almanya'dan Dönen Türk İşçi Çocuklarının Türkiye'ye Döndükten Sonra Karşılaştıkları Güçlükler," Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, C.111, S.3, Eylül 1985.
- Türkiye'ye Dönen İkinci Kuşak Göçmen İşçi Çocuklarının Psiko-Sosyal Durumları, Ankara: DPT Sosyal Plânlama Başkanlığı Plânlama Dairesi Yayınları (DPT/2091; SPB/405), 1987.

- Tufan,Beril. "Yurt Dışındaki İşçilerin Çocukları,"Türkiye'de Çocuğun Durumu-1990'ların Çocuk Politikaları Kongresi,Ankara:Maya Yayıncılık, 1989.
- Tuncer,Oya. "Çocuk Aile ve Çevresi,Değişik Ekinlerde Aile ve Çocuk,"Çocuk ve Eğitim,Ankara:TED yayınları,1980.
- Tuncer,Oya ve Orhan Demirel. "Çocuktaki Emosyonel Bozuklukların Ana Baba Tutumuyla İlişkileri," Çocuk Nöropsikiyatri Dergisi,S.3-4,1971.
- Tuncer,Oya ve N.Yıldırım. "Aileleri Yurt Dışında Çalışan Çocukların Gösterdiği Davranış Sorunları," Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, C.XVI,S.,1977.
- Türkoğlu,Adil. "İsveç'te Göçmen Çocuklarının Okul Öncesi Eğitim Sorunları,"Eğitim Fakültesi Dergisi,C.XV,S.1,1982.
- Uygur,Nermi. Kültür Kuramı,İstanbul:Remzi Kitabevi,1984.
- Ülkü,Siral. "Ergenlik Döneminde Arkadaşlık İlişkileri,"Eğitim ve Bilim,C.11, S.11,1978.
- Varış,Fatma. Ergenin Gelişimine Etki Yapan Faktörler,"Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,C.1,S.1-4,1968.
- Vassaf,Gündüz.Daha Sesimizi Duyuramadık:Avrupa'da Türk İşçi çocukları,İstanbul:Belge Yayınları,1983.
- Widman,Horst.Reintegration Türkischer Migranterkinder der Bericht Wurde im August,1977 Verfa Bt.BUE 1978/4.
- " 'Hürmet' ve 'Bireyin Kendi Kişiliğini Kendisi Biçimlendirmesi': Alman ve Türk Pedagojisindeki Birbirine Zıt Değer yargıları ve Bunların Göçmen Türk Çocuklarının Yeniden Uyumuna Etkileri,"Hacettepe ve Giessen Üniversitelerinin "Yurt Dışından Dönen Türk Çocuklarının Pedagojik,Psikolojik ve Dille İlgili Sorunlarının Toplum Yansıması" Konu ve 3-4 Kasım 1988 Tarihli 111.Ortak Çalışma Sempozyumuna Sunulan Bildiri.
- Wolff,Dr. Sula.Problem Çocuklar ve Tedavi:Çocuk ve Stres,(çev.)Ayhan Oral, Seçkin Kara,İstanbul:Say Kitap Pazarlama,1986.
- Yanbastı,Gülgün. "Anne Yoksunluğunun Etkileri," Yayınlanmamış Doktora Tezi,Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü, 1971.
- Yavuzer,Haluk.Çocuk ve Suç,İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi,1982.
- Yellowlees,Henry. Ruh ve Akıl Bozuklukları,(çev.)Ender Gürol,İstanbul:Varlık Yayınları,1966.
- Yörükoğlu,Atalay.Gençlik Çağı:Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları,Ankara:Türkiye İş Bankası Yayınları,1986.
- Zeitlupe,"Ausländerkinder," S.17,Mayıs 1985.

EK I

TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLER İÇİN
BİLGİ FORMU

Sevgili Öğrenci,

"Yurt Dışından Dönen Öğrencilerin Uyum Problemlerinin Okul Başarılarına Etkisi ve Türkiye'de Yetişen Öğrencilerle Karşılaştırılması" konulu bir araştırma yapmaktayım.

İlişikte sizinle ve okul başarılarınızla ilgili bir anket formu verilmektedir. Bu, bir sınav değildir. Soruların doğru ve yanlış cevapları yoktur. Burada sizin görüşleriniz, doğru ve samimi cevaplarınız önemlidir. Cevaplarınız sadece araştırma amacıyla kullanılacak ve gizli tutulacaktır.

AÇIKLAMALAR

1. Lütfen sorulardan size en uygun cevapları seçiniz ve ilgili parantezlerin içine (X) işareti koyunuz.

2. (.....) biçiminde boş bırakılan yerlere istenen bilgileri ya da görüşlerinizi yazınız.

Yardımlarınız için teşekkür eder, başarılar dilerim.

Şüheda ÜZBEN

Buca Eğitim Fakültesi Öğretim
Görevlisi

EK I

(Devam)

TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLER İÇİN

BİLGİ FORMU

A. KİŞİSEL BİLGİLER

1. Adınız ve soyadınız:.....

2. Şu anda öğrenim görmekte olduğunuz okul:.....

Sınıf:.....

3. Cinsiyetiniz ( ) 1.Kız ( ) 2.Erkek

4. Doğum Tarihiniz:.....

5. Anne babanız hayatta ve birlikte mi yaşıyorlar?

( ) 1.Birlikte yaşıyorlar ( ) 2.İş nedeniyle ayrı yaşıyorlar.

( ) 3.Anlaşamadıklarından ayrı yaşıyorlar ( ) 4.Boşandılar

( ) 5.Annem ölü ( ) 6.Babam ölü ( ) 7.Üvey annem var

( ) 8.Üvey babam var.

6. Anne ve babanızın öğrenim durumlarını işaretleyiniz.

	<u>anne</u>	<u>baba</u>
1.İlkokul mezunu	( )	( )
2.Ortaokul mezunu	( )	( )
3.Lise ve dengi okul mezunu	( )	( )
4.Üniversite ve yüksek okul mezunu	( )	( )

7. Anne ve babanızın işini(mesleğini) yazınız.

Anne:..... Baba:.....

8. Şu anda kiminle birlikte kalmaktasınız?

( ) 1.Annemle ( ) 2.Babamla ( ) 3.Her ikisiyle

( ) 4.Akrabamla ( ) 5.Kardeşimle ( ) 6.Yurtta

( ) 7.Yalnız ( ) 8.Başka(Belirtiniz:.....)

B. OKUL DURUMLARI

9. Kendinizi yetiştirmek için özel ders aldınız mı? Aldınızsa isim -
lerini yazınız.DERSLERİN İSİMLERİ

( ) Özel ders aldım

.....

( ) Özel ders almadım

10. 1988-1989 Öğretim yılı(okumakta olduğunuz bu yıl)1. Dönem notlarınızı lütfen yazınız.

DERSLER

1.DÖNEM SONU NOTLARI

1.Türk dili ve Edebiyatı.....	(.....)
2.Psikoloji.....	(.....)
3.Felsefe Grubu.....	(.....)
4.Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi.....	(.....)
5.Tarih.....	(.....)
6.T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük.....	(.....)
7.Sanat Tarihi.....	(.....)
8.Coğrafya.....	(.....)
9.Matematik.....	(.....)
10.Biyoloji ve Sağlık Bilgisi.....	(.....)
11.Fizik.....	(.....)
12.Kimya.....	(.....)
13.Yabancı Dil.....	(.....)
14.Beden Eğitimi.....	(.....)
15.Millî Güvenlik Bilgisi.....	(.....)
16.Seçmeli Dersler.....	(.....)

11. Sınıf içinde yapılan çalışmalara(ders anlatma,soru sorma,okuma, tartışma gibi) ne ölçüde katılıyorsunuz,işaretleyiniz.

( ) 1. Her zaman ( ) 2. Ara sıra ( ) 3. Çoğu zaman
 ( ) 4. Çok az ( ) 5. Hiç katılmıyorum ( ) 6. Başka (Belirtiniz:.....)

12. Okul dışında derslerinize çalışırken size kim yardım ediyor?

( ) 1. Ailem ( ) 2. Arkadaşım ( ) 3. Evde özel ders alıyorum
 ( ) 4. Dersaneye gidiyorum ( ) 5. Hiç kimse

13. Okul başarınızı olumsuz yönde etkileyen ailenizle ilgili faktörleri önem derecesine göre sıralayınız.

( ) 1. Evimizde ders çalışmaya uygun ortam yok.

- ( ) 2. Ailemizin bölünmesi, ayrılıklar, yalnızlıklar ve benzeri sorunlar ders çalışmamı engelliyor.
- ( ) 3. Evimde hiç kimse derslerime, ödevlerime yardımcı olmuyor.
- ( ) 4. Başka (Belirtiniz:.....)
14. Okul başarınızı olumsuz yönde etkileyen kendinizle ilgili faktörleri önem derecesine göre sıralayınız.
- ( ) 1. Türkçe'yi öğrenim için yeterli düzeyde bilmiyorum.
- ( ) 2. Derslerde konulara temel olan ön bilgim yok.
- ( ) 3. Sosyal ve sportif faaliyetlerden dolayı derslerime yeterince eğilemiyorum.
- ( ) 4. Başka (Belirtiniz:.....)
15. Okul başarınızı olumsuz yönde etkileyen okulla ilgili faktörleri önem derecesine göre sıralayınız.
- ( ) 1. Dersler çok zor ve çok ödev veriliyor.
- ( ) 2. Lâboratuvar, araç gereç yetersiz.
- ( ) 3. Ders konuları bana ilginç gelmiyor.
- ( ) 4. Sınıf kalabalık, gürültülü; dersleri iyi dinleyemiyorum.
- ( ) 5. Başka (Belirtiniz:.....)
16. Okul başarınızı olumsuz yönde etkileyen öğretmenlerle ilgili faktörleri önem derecesine göre sıralayınız.
- ( ) 1. Konuları çok hızlı işliyor, anlayıp anlamadığımı sormuyorlar.
- ( ) 2. Bizi sürekli eleştirip alay ediyor, azarlayıp küçük düşürüyorlar.
- ( ) 3. Sadece iyi öğrencilerle ilgileniyorlar.
- ( ) 4. Başka (Belirtiniz:.....)
17. Sınıf arkadaşlarınızın sizi en çok rahatsız eden ve başarınızı olumsuz yönde etkilediğini düşündüğünüz tavırlarını sıralayınız.
- ( ) 1. Konuşmamla alay ediyorlar.
- ( ) 2. Benimle arkadaş olmak istemiyor ve yardımcı olmuyorlar.
- ( ) 3. Davranışlarımı yanlış değerlendiriyor, anlamıyorlar.
- ( ) 4. Bana farklı gözle bakıyor, isim takıyorlar.

( ) 5. Başka(Belirtiniz:.....)

18. Uyum sağlayamadığınız disipline ilişkin örnekleri sıralayınız.

( ) 1. Okulda sıra olmak

( ) 2. Okul kıyafeti giymek,makyaj yapmak,takı takmak

( ) 3. Ayağa kalkıp konuşmak gibi saygıya ilişkin davranışlar

( ) 4. Çeşitli törenlere katılma,bazı kuralları öğrenememe

( ) 5. Başka(Belirtiniz:.....)

EK 2

F.ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLER İÇİN

BİLGİ FORMU

Sevgili Öğrenci,

"Yurt Dışından Dönen Öğrencilerin Uyum Problemlerinin Okul Başarılarına Etkisi ve Türkiye'de Yetişen Öğrencilerle Karşılaştırılması" konulu bir araştırmaya yapmaktayım.

İlişikte,sizinle,Almanya'daki ve Türkiye'deki okul başarılarınızla ilgili bir anket formu verilmektedir.Bu,bir sınav değildir.Soruların doğru ve yanlış cevapları yoktur.Burada,sizin görüşleriniz,doğru ve samimi cevaplarınız önemlidir.Cevaplarınız sadece araştırmaya amacıyla kullanılacak ve gizli tutulacaktır.

AÇIKLAMALAR

1. Lütfen sorulardan size en uygun cevapları seçiniz ve ilgili parantezin içine (X) işareti koyunuz.

2. (.....)biçiminde boş bırakılan yerlere istenen bilgileri ya da görüşlerinizi yazınız.

Yardımlarınız için teşekkür eder,başarılar dilerim.

Şüheda ÖZBEN

Buca Eğitim Fakültesi Öğretim

Görevlisi

EK 2

(Devam)

F.ALMANYA'DAN DÖNEN ÖĞRENCİLER İÇİN

BİLGİ FORMU

A. KİŞİSEL BİLGİLER

1. Adınız ve Soyadınız:.....

2. Şu anda öğrenim görmekte olduğunuz okul:.....

Sınıf:.....

3. Cinsiyetiniz ( ) Kız ( ) Erkek

4. Doğum Tarihiniz:.....Doğum Yeriniz:

( ) Türkiye ( ) Almanya

5.Yurt dışında kaç yıl kaldınız?(.....)

6. Çocukluğunuz orada geçtiyse size kim baktı?

( ) 1.Annem ( ) 2.Komşum,akrabam ( ) Alman Bakııcı

( ) 4.Kindergartena gittim.

7. Türkiye'ye ne zaman ve kaç yaşında kesin dönüş yaptınız?

Dönüş yılınız(.....) Dönüş yaşınız(.....)

8. Anne ve babanız hayatta ve birlikte mi yaşıyorlar?

( ) 1.Birlikte yaşıyorlar ( ) 2.İş nedeniyle ayrı yaşıyorlar

( ) 3.Anlaşamadıkları için ayrı yaşıyorlar ( ) 4.Boşandılar

( ) 5.Annem ölü ( ) 6.Babam ölü ( ) 7.Üvey annem var

( ) 8.Üvey babam var

9.Şu anda anne ve babanız nerede yaşıyorlar

annebaba

1.Türkiye'de ( ) ( )

2.Almanya'da ( ) ( )

10. Anne ve babanızın öğrenim durumlarını işaretleyiniz.

annebaba

1.İlkokul mezunu ( ) ( )

2.Ortaokul mezunu ( ) ( )

3.Lise ve dengi okul mezunu ( ) ( )

4.Üniversite ve yüksek okul mezunu ( ) ( )

11. Türkiye'ye isteyerek mi döndünüz?

( ) 1.Evet ( ) 2.Hayır

12. Türkiye'ye dönmenizde en önemli nedeni işaretleyiniz.

( ) 1.Anne ve baba istediği için

( ) 2.Türkiye'de öğrenim görmek için

( ) 3.Federal Almanya'daki okullarda başarılı olamadığım için

( ) 4.Yurt özlemi nedeniyle

( ) 5.Yabancı düşmanlığından

( ) 6.Başka(Belirtiniz:.....)

13. Federal Almanya'da tekrar yaşama fırsatı bulsanız oraya dönmek ister misiniz?

( ) 1.Evet,birkaç yıl için ( ) 2.Evet,temelli ( ) 3.Hayır

14. Kendinizi Türkiye'de nasıl hissediyorsunuz?

( ) 1.Almanya'dakinden daha iyi ( ) 2.Almanya'dakinden daha kötü

( ) 2.Almanya'dakinden daha yalnız ( ) 4.Almanya'daki gibi yabancı

( ) 5.Almanya'dakinden farkı yok ( ) 6.Başka(Belirtiniz:.....

.....)

15.Hâlen İzmir'de kiminle kalıyorsunuz?

( ) 1.Annemle ( ) 2.Babamla ( ) 3.Her ikisiyle

( ) 4.Akrabamla ( ) 5.Kardeşimle ( ) 6.Yurtta

( ) 7.Yalnız ( ) 8.Başka(Belirtiniz:.....)

B. OKUL DURUMLARI

16.Almanya'da hangi okullarda kaç yıl okudunuz?

1.Kindergarten ( ) (.....)yıl

2.Grundschule ( ) (.....)yıl

3.Förderstufe ( ) (.....)yıl

4.Hauptschule ( ) (.....)yıl

5.Realschule ( ) (.....)yıl

6.Gymnasium ( ) (.....)yıl

7.Gesamtschule ( ) (.....)yıl

8.Berufschule ( ) (.....)yıl

9.Sonderschule ( ) (.....)yıl

10. Türk sınıfı ( ) (.....)yıl

11. Başka (Belirtiniz:.....)

17. Türkiye'ye döndükten sonra kendinizi yetiştirmek için özel ders aldınız mı?

DERSLERİN İSİMLERİ

( ) Özel ders aldım .....

( ) Özel ders almadım

18. 1988-1989 Öğretim Yılı (okumakta olduğunuz bu yıl) 1. Dönem notlarınızı lütfen yazınız.

DERSLER

I. DÖNEM NOTLARI

1. Türk Dili ve Edebiyatı.....( )

2. Psikoloji.....( )

3. Felsefe Grubu.....( )

4. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi.....( )

5. Tarih.....( )

6. T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük.....( )

7. Sanat Tarihi.....( )

8. Coğrafya.....( )

9. Matematik.....( )

10. Biyoloji ve Sağlık Bilgisi.....( )

11. Fizik.....( )

12. Kimya.....( )

13. Yabancı dil.....( )

14. Beden Eğitimi.....( )

15. Millî Güvenlik Bilgisi.....( )

16. Seçmeli Dersler.....( )

19. Türkiye'ye döndükten sonra sınıf içinde yapılan çalışmalara (ders anlatma, soru sorma, okuma, tartışma gibi) ne ölçüde katılıyorsunuz?

( ) 1. Her zaman ( ) 2. Çoğu zaman ( ) 3. Ara sıra

( ) 4. Çok az ( ) 5. Hiç katılmıyorum

( ) 6. Başka (Belirtiniz:.....)

20. Türkiye'de, okul dışında derslerinize çalışırken size kim yardım

ediyor?

- ( ) 1.Ailem ( ) 2. Arkadaşım ( ) 3.Evde özel ders alıyorum
( ) 4.Dersaneye gidiyorum ( ) 5.Hiç kimse

21. Türkiye'de okul başarınızı olumsuz yönde etkileyen ailenizle ilgili faktörleri önem derecesine göre sıralayınız.(Sizin için en önemli olanının başındaki parantezin içine 1 rakamını ve sırasıyla diğerlerini yazınız.

- ( ) 1.Evimde ders çalışmaya uygun bir ortam yok.
( ) 2.Ailemizin bölünmesi,ayrılıklar,yalnızlıklar ve benzeri sorunlar ders çalışmaya engel oluyor.
( ) 3.Evimizden hiç kimse ders ve ödevlerime yardımcı olmuyor.
( ) 4.Başka(Belirtiniz:.....)

22. Türkiye'deki okul başarınızı olumsuz yönde etkileyen kendinizle ilgili faktörleri önem derecesine göre parantezlerde numaralandırınız.

- ( ) 1.Türkçe'yi öğrenim için yeterli düzeyde bilmiyorum.
( ) 2.Derslerde konulara temel olan ön bilgim yok.
( ) 4.Sosyal ve sportif çalışmalar,derslere tam eğilmemi engelliyor.
( ) 4.Başka(Belirtiniz:.....)

23. Türkiye'deki okul başarınızı olumsuz yönde etkileyen okulla ilgili faktörleri önem derecesine göre rakamla yazınız.

- ( ) 1.Dersler çok zor ve çok ödev veriliyor.
( ) 2.Lâboratuvar,araç gereç yetersiz.
( ) 3.Ders konuları bana ilginç gelmiyor.
( ) 4. Sınıf kalabalık ve gürültülü,dersleri iyi dinleyemiyorum.
( ) 5. Başka(Belirtiniz:.....)

24. Türkiye'deki okul başarınızı olumsuz yönde etkileyen öğretmenlerle ilgili faktörleri önem derecesine göre rakamla yazınız.

- ( ) 1.Konuları çok hızlı işliyor,anlayıp anlamadığımı sormuyorlar.
( ) 2.Bizi sürekli eleştiriyor,alayla ve azarlayarak küçümsüyorlar.

- ( ) 3.Sadece iyi olan öğrencilerle ilgileniyorlar.
- ( ) 4.Başka(Belirtiniz:.....)
25. Sınıf arkadaşlarınızın sizi en çok rahatsız eden ve başarınızı olumsuz yönde etkilediğini düşündüğünüz tavırlarını önem derecesine göre rakamla yazınız.
- ( ) 1.Konuşmamla alay ediyorlar
- ( ) 2.Benimle arkadaş olmak istemiyorlar,yardımcı olmuyorlar.
- ( ) 4.Davranışlarımı yanlış değerlendiriyorlar,anlamıyorlar.
- ( ) 4.Bana farklı bir gözle bakıyor,çeşitli isimler takıyorlar.
- ( ) 5.Başka(Belirtiniz:.....)
26. Okulda disipline ilişkin olarak uyum sağlayamadığınız örnekleri önem derecesine göre rakamla yazınız.
- ( ) 1.Okulda sıra olmak
- ( ) 2.Okul kıyafeti giymek,makyaj yapmak,takı takmak
- ( ) 3. Ayağa kalkıp konuşmak gibi saygıya ilişkin davranışlar
- ( ) 4.Çeşitli törenlere katılma ve bazı kuralları öğrenememe
- ( ) 5.Başka(Belirtiniz:.....)

EK 3

KENDİNİ DEĞERLENDİRME ANKETİ

C.D.Spielberger,R.L.Gorsuch ve R. Lushene tarafından İngilizce olarak geliştirilmiş ve Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde Neclâ Öner ve Ayhan Le Comte tarafından Türkçe'ye adapte edilmiştir.

STAI FORM TX-2

İsim Cinsiyet Yaş Meslek Tarih

YÖNERGE:Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatmada kullandıkları birtakım ifadeler verilmiştir.Her ifadeyi okuyun,sonra da genel olarak nasıl hissettiğinizi,ifadelerin sağ tarafındaki parantezlerden uygun olanını karalamak suretiyle belirtin.Doğru ya da yanlış cevap yoktur.Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarfetmeksizin genel olarak nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.-

	Hemen hiçbir zaman	Bazen	Çok zaman	Hemen Her zaman
21.Genellikle keyfim yerindedir	( )	( )	( )	( )
22.Genellikle Çabuk yorulurum	( )	( )	( )	( )
23.Genellikle kolay ağlarım	( )	( )	( )	( )
24.Başkaları kadar mutlu olmak isterim	( )	( )	( )	( )
25.Çabuk karar veremediğim.için fırsatları kaçıırım	( )	( )	( )	( )
26.Kendimi dinlenmiş hissederim	( )	( )	( )	( )
27.Genellikle sakin,kendime hakim ve soğukkanlıyım	( )	( )	( )	( )
28.Güçlüklerin yenemeyeceğim kadar biriktiğini hissederim	( )	( )	( )	( )
29.Önemsiz şeyler hakkında endişelenirim	( )	( )	( )	( )
30.Genellikle uyurum	( )	( )	( )	( )
31.Herşeyi ciddiye alır ve etkilendiririm	( )	( )	( )	( )

- 32.Genellikle kendime güvenim
yoktur ( ) ( ) ( ) ( )
- 33.Genellikle kendimi emiyette
hissederim ( ) ( ) ( ) ( )
- 34.Sıkıntılı ve güç durumlarla
karşılaşmaktan sakınırım ( ) ( ) ( ) ( )
- 35.Genellikle kendimi hüznü
hissederim ( ) ( ) ( ) ( )
- 36.Genellikle hayatımdan memnunum ( ) ( ) ( ) ( )
- 37.Olur olmaz düşünceler beni
rahatsız eder ( ) ( ) ( ) ( )
- 38.Hayal kırıklıklarını öylesine
ciddiye alırım ki hiç unutamam ( ) ( ) ( ) ( )
- 39.Aklı başında ve kararlı bir
insanım ( ) ( ) ( ) ( )
- 40.Son zamanlarda kafama takılan
konular beni tedirgin eder ( ) ( ) ( ) ( )

EK 4

BECK ENVANTERİ

SORU FORMU

İsim : Cinsiyeti :
Doğum Tarihi : Eğitim Durumu :

YÖNERGE:Arkada,kişilerin ruh durumlarını ifade ederken kullandıkları bazı cümleler verilmiştir.Her madde,bir çeşit ruh durumunu anlatmaktadır.Her maddede o ruh durumunun derecesini belirleyen 4 seçenek vardır.Lütfen bu seçenekleri dikkatle okuyunuz.Son bir hafta içindeki(şu an dahil)kendi ruh durumunuzu göz önünde bulundurarak,size en uygun olan ifadeyi bulunuz.Daha sonra,cevap kâğıdında,o madde numarasının karşısında,sizce uygun ifadeye tekabül eden seçeneği bulup SADECE CEVAP KAĞIDINA İŞARETLEYİNİZ.

BECK ENVANTERİ

- 1-(a) Kendimi üzgün hissetmiyorum.
(b) Kendimi üzgün hissediyorum.
(c) Her zaman için üzgünüm ve kendimi bu duygudan kurtaramıyorum.
(d) Öylesine üzgün ve mutsuzum ki dayanamıyorum.
- 2-(a) Gelecekte umutsuz değilim
(b) Gelecek konusunda umutsuzum.
(c) Gelecekte beklediğim hiçbir şey yok.
(d) Benim için bir gelecek olmadığı gibi bu durum düzelmeyecek.
- 3-(a) Kendimi başarısız görmüyorum.
(b) Herkesten daha fazla başarısızlıklarım oldu sayılır.
(c) Geriye dönüp baktığımda,pek çok başarısızlığımın olduğunu görüyorum.
(d) Kendimi bir insan olarak tümüyle başarısız görüyorum.
- 4-(a) Herşeyden eskisi kadar doyum alabiliyorum(zevk alabiliyorum)
(b) Herşeyden eskisi kadar doyum alamıyorum.
(c) Artık hiçbir şeyden gerçek bir doyum alamıyorum.

- (d) Beni doyuran hiçbir şey yok. Her şey çok sıkıcı.
- 5-(a) Kendimi suçlu hissetmiyorum.
 (b) Arada bir kendimi suçlu hissettiğim oluyor.
 (c) Kendimi çoğunlukla suçlu hissediyorum.
 (d) Kendimi her an için suçlu hissediyorum.
- 6-(a) Cezalandırılıyormuşum gibi duygular içinde değilim
 (b) Sanki, bazı şeyler için cezalandırılabilmişim gibi duygular içindeyim,
 (c) Cezalandırılacakmışım gibi duygular yaşıyorum.
 (d) Bazı şeyler için cezalandırılıyorum.
- 7-(a) Kendimi hayal kırıklığına uğratmadım.
 (b) Kendimi hayal kırıklığına uğrattım.
 (c) Kendimden hiç hoşlanmıyorum.
 (d) Kendimden nefret ediyorum.
- 8-(a) Kendimi diğer insanlardan daha kötü durumda görmüyorum.
 (b) Kendimi zayıflıklarım ve hatalarım için eleştiriyorum.
 (c) Kendimi hatalarım için her zaman suçluyorum.
 (d) Her kötü olayda kendimi suçluyorum.
- 9-(a) Kendimi öldürmek gibi düşüncelerim yok.
 (b) Bazen, kendimi öldürmeyi düşünüyorum ama böyle bir şeyi yapamam.
 (c) Kendimi öldürebilmeyi çok isterdim
 (d) Eğer bir fırsatını bulursam kendimi öldürürüm.
- 10-(a) Herkesten daha fazla ağladığımı sanmıyorum.
 (b) Eskisine göre şimdilerde daha çok ağlıyorum.
 (c) Şimdilerde her an ağlıyorum.
 (d) Eskiden ağlayabilirdim. Şimdilerde istesem de ağlayamıyorum.
- 11-(a) Eskisine göre daha sinirli veya tedirgin sayılmam.
 (b) Her zamankinden biraz daha fazla tedirginim.
 (c) Çoğu zaman sinirli ve tedirginim.
 (d) Şimdilerde her an için tedirgin ve sinirliyim.

- 12- (a) Diğer insanlara karşı ilgimi kaybetmedim.
 (b) Eskisine göre insanlarla daha az ilgiliyim.
 (c) Diğer insanlara karşı ilgimin çoğunu kaybettim.
 (d) Diğer insanlara karşı hiç ilgim kalmadı.
- 13- (a) Eskisi gibi rahat ve kolay kararlar verebiliyorum.
 (b) Eskisine kıyasla,şimdilerde karar vermeyi daha çok erteliyorum.
 (c) Eskisine göre,karar vermekte oldukça güçlük çekiyorum.
 (d) Artık hiç karar veremiyorum.
- 14- (a) Eskisinden daha kötü bir dış görünüşüm olduğunu sanmıyorum.
 (b) Sanki yaşlanmış ve çekiciliğimi kaybetmişim gibi düşünüyorum ve üzülüyorum.
 (c) Dış görünüşümde artık değiştirilmesi mümkün olmayan ve beni çirkinleştiren değişiklikler olduğunu hissediyorum.
 (d) Çok çirkin olduğumu düşünüyorum.
- 15- (a) Eskisi kadar iyi çalışabiliyorum.
 (b) Bir işe başlayabilmek için eskisine göre daha fazla çaba harcıyorum.
 (c) Ne iş olursa olsun,yapabilmek için kendimi çok zorluyorum.
 (d) Hiç çalışmıyorum.
- 16- (a) Eskisi kadar kolay ve rahat uyuyabiliyorum.
 (b) Şimdilerde eskisi kadar kolay ve rahat uyuyamıyorum.
 (c) Eskisine göre 1 veya 2 saat erken uyanıyor ve tekrar uyumakta güçlük çekiyorum.
 (d) Eskisine göre çok erken uyanıyor ve tekrar uyuyamıyorum.
- 17- (a) Eskisine göre daha çabuk yorulduğumu sanmıyorum.
 (b) Eskisinden daha çabuk ve kolay yoruluyorum.
 (c) Şimdilerde nerdeyse her şeyden kolay ve çabuk yoruluyorum.
 (d) Artık hiçbir şey yapamayacak kadar yorgunum.
- 18- (a) İştahım eskisinden pek farklı değil.
 (b) İştahım eskisi kadar iyi değil.
 (c) Şimdilerde iştahım epey kötü.

(d)Artık hiç iştahım yok.

19- (a) Son zamanlarda pek fazla kilo kaybettiğimi sanmıyorum.

(b) Son zamanlarda istemediğim halde iki buçuk kilodan fazla kaybettim.

(c) Son zamanlarda beş kilodan fazla kaybettim.

(d) Son zamanlarda yedi buçuk kilodan fazla kaybettim.

20- (a) Sağlığım beni pek endişelendirmiyor.

(b) Son zamanlarda ağrı, sızı, mide bozukluğu, kabızlık gibi sıkıntılarım var.

(c) Ağrı, sızı gibi bu sıkıntılarım beni epey endişelendirdiği için başka Őeyleri dūřünmek zor geliyor.

(d) Bu tür sıkıntılar beni öylesine endişelendiriyor ki, artık başka bir Őey dūřünemiyorum.

21- (a) Son zamanlarda cinsel yaşantımda dikkatimi çeken bir Şey yok.

(b) Eskişine göre cinsel konularla daha az ilgileniyorum.

(c) Şimdilerde cinsellikle pek ilgili değilim.

EK 4

(Devam)

BECK ÖLÇEĞİ CEVAP KAĞIDI

---

	(0)	(1)	(2)	(3)
	<u>a</u>	<u>b</u>	<u>c</u>	<u>d</u>
1	( )	( )	( )	( )
2	( )	( )	( )	( )
3	( )	( )	( )	( )
4	( )	( )	( )	( )
5	( )	( )	( )	( )
6	( )	( )	( )	( )
7	( )	( )	( )	( )
8	( )	( )	( )	( )
9	( )	( )	( )	( )
10	( )	( )	( )	( )
11	( )	( )	( )	( )
12	( )	( )	( )	( )
13	( )	( )	( )	( )
14	( )	( )	( )	( )
15	( )	( )	( )	( )
16	( )	( )	( )	( )
17	( )	( )	( )	( )
18	( )	( )	( )	( )
19	( )	( )	( )	( )
20	( )	( )	( )	( )
21	( )	( )	( )	( )

EK TABLO I

DEPRESYON VE KAYGI PUANLARININ OKULLARA VE KESME NOKTALARINA
GÖRE DAĞILIMI

	DEPRESYON								Toplam	
	(0:10)		(11:16)		(17:20)		(21:...)		sayı	%
	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Y.E.A.L.	78	46	17	25	9	36	12	18	116	35
Devlet L.	48	28	21	30	8	32	29	41	106	32
Türkiye'de y.	43	26	31	45	8	32	29	41	111	33
Toplam	169	100	69	100	25	100	70	100	333	100

$$\chi^2 = 24.595$$

$$Sd=6$$

$$p < 0.01$$

	KAYGI						Toplam	
	(0:37)		(38:43)		(44:...)		sayı	%
	sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Y.E.A.L.	35	43	40	45	41	25	116	35
Devlet L.	21	26	25	28	60	37	106	32
Türkiye'de y.	25	31	24	27	62	38	111	33

$$\chi^2 = 13.488$$

$$Sd=4$$

$$p < 0.01$$

EK TABLO 2

DÖNÜŞ YAPAN VE TÜRKİYE'DE YETİŞEN ÖĞRENCİLERİN BÜTÜN DERSLERDEN BAŞARI DURUMLARINA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

<u>TÜRKÇE</u>						
	Başarısız		Başarılı		Toplam	
	sayı	%	sayı	%	sayı	%
Y.E.A.L.	41	56	75	29	116	35
Devlet Lisesi	22	30	84	32	106	32
Türkiye'de yetişen	10	14	101	39	111	33
Toplam	73	100	260	100	333	100
<hr/>						
$X^2=23.109$	Sd.=2		p < 0.01			
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ						
Y.E.A.L.	9	53	107	34	116	35
Devlet Lisesi	5	29	101	32	106	32
Türkiye'de yetişen	3	18	108	34	111	33
Toplam	17	100	316	100	333	100
<hr/>						
$X^2=3.041$	Sd.=2		p > 0.05			
TARİH						
Y.E.A.L.	32	42	84	33	116	35
Devlet Lisesi	28	36	78	30	106	32
Türkiye'de yetişen	17	22	94	37	111	33
Toplam	77	100	256	77	333	100
<hr/>						
$X^2=5.753$	Sd.=2		p > 0.05			
T.C. İNKILAP TARİHİ						
Y.E.A.L.	22	45	94	33	116	35
Devlet Lisesi	13	27	93	33	106	32
Türkiye'de yetişen	14	28	97	34	111	33
Toplam	49	100	284	100	333	100
<hr/>						
$X^2=2.568$	Sd.=2		p > 0.05			

EK TABLO 2-Devam

COĞRAFYA

Y.E.A.L.	63	61	53	23	116	35
Devlet Lisesi	25	24	81	35	106	32
Türkiye'de yetişen	15	15	96	42	111	33
Toplam	103	100	230	100	333	100

$X^2=48.119$

Sd.=2

p < 0.01

MATEMATİK

Y.E.A.L.	77	42	39	26	116	35
Devlet Lisesi	50	27	56	38	106	32
Türkiye'de yetişen	58	31	53	36	111	33
Toplam	185	100	148	100	333	100

$X^2=9.013$

Sd.=2

p < 0.05

BİYOLOJİ VE SAĞLIK BİLGİSİ

Y.E.A.L.	8	10	108	42	116	35
Devlet Lisesi	37	48	69	27	106	32
Türkiye'de yetişen	32	42	79	31	111	33
Toplam	77	100	256	100	333	100

$X^2=27.493$

Sd.=2

p < 0.01

FİZİK

Y.E.A.L.	73	40	43	29	116	35
Devlet Lisesi	46	25	60	40	106	32
Türkiye'de yetişen	65	35	46	31	111	33
Toplam	184	100	149	100	333	100

$X^2=9.284$

Sd.=2

p < 0.01

KİMYA

Y.E.A.L.	68	41	48	28	116	35
Devlet Lisesi	42	26	64	38	106	32

EK TABLO 2-Devam

KİMYA

Türkiye'de yetişen	54	33	57	34	111	33
Toplam	164	100	169	100	333	100

$$X^2=8.022$$

Sd.=2

p < 0.05

BEDEN EĞİTİMİ

Y.E.A.L.	5	100	107	34	112	35
Devlet Lisesi	-	---	105	33	105	32
Türkiye'de yetişen	-	---	106	33	106	33
Toplam	5	100	318	100	323	100

$$X^2=9.568$$

Sd.=2

p < 0.01

SEÇMELİ DERSLER

Y.E.A.L.	22	84	94	31	116	35
Devlet Lisesi	2	8	104	34	106	32
Türkiye'de yetişen	2	8	109	35	111	33
Toplam	26	100	307	100	333	100

$$X^2=30.788$$

Sd.=2

p < 0.01

EK TABLO 3

ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRENCİLERİN OKULLARA GÖRE BÜTÜN DERSLERDEN
BAŞARI DURUMLARI İLE DEPRESYON İLİŞKİSİ

YUNUS EMRE ANADOLU LİSESİ		DEVLET LİSESİ		TÜRKİYE DE YETİŞEN .								
Sayı	$\bar{x}$	S	F	Sayı	$\bar{x}$	S	F	Sayı	$\bar{x}$	S	F	
Başarılı	76	7.855	6.613	4.49	83	13.373	9.288	0.07	101	14.287	9.117	0.36
Başarısız	40	11.122	9.998		22	13.955	9.717		10	16.100	8.425	
Sd.=1.115				$p < 0.05$	Sd.=1.103			$p > 0.05$	Sd.=1.109			$p > 0.05$
Başarılı	108	8.926	8.224	0.12	101	13.760	9.231	1.70	108	14.139	8.945	4.92
Başarısız	8	9.889	6.294		5	8.200	10.941		3	25.667	4.041	
Sd.=1.115				$p > 0.05$	Sd.=1.103			$p > 0.05$	Sd.=1.109			$p < 0.05$
Başarılı	85	8.482	8.069	1.28	77	13.416	9.204	0.02	94	13.851	8.707	2.74
Başarısız	31	10.375	8.051		28	13.714	9.854		17	17.765	10.341	
Sd.=1.115				$p > 0.05$	Sd.=1.103			$p > 0.05$	Sd.=1.109			$p > 0.05$

EK TABLO 3-Devam

Başarılı	95	8.811	8.065	0.28		92	13.228	9.243	0.61	97	13.929	8.665	6.69
Başarısız	21	9.818	81250			13	15.385	10.145		14	20.143	9.820	
Sd.=1.115		p > 0.05		p > 0.05		Sd.=1.103		p > 0.05		Sd.=1.109		p < 0.01	
Başarılı	54	8.019	8.195	1.49		80	12.800	8.477	1.88	96	13.562	8.317	7.25
Başarısız	62	9.841	7.938			25	15.720	11.588		15	20.133	11.495	
Sd.=1.115		p > 0.05		p > 0.05		Sd.=1.103		p > 0.05		Sd.=1.109		p < 0.01	
Başarılı	39	8.154	8.493	0.64		56	13.357	9.251	0.03	53	11.830	7.810	9.16
Başarısız	77	9.423	7.878			49	13.653	9.523		58	16.845	9.472	
Sd.=1.115		p > 0.05		p > 0.05		Sd.=1.103		p > 0.05		Sd.=1.109		p < 0.01	
Başarılı	109	8.486	7.606	6.78		68	12.588	9.227	1.84	79	13.481	8.802	3.22
Başarısız	7	16.000	11.301			37	15.162	9.427		32	16.844	9.298	
Sd.=1.115		p < 0.01		p > 0.05		Sd.=1.103		p > 0.05		Sd.=1.109		p > 0.05	
Başarılı	44	7.591	7.940	2.17		59	12.153	9.355	2.84	46	11.000	7.823	12.67
Başarısız	72	9.849	8.089			46	15.217	9.121		65	16.892	9.093	
Sd.=1.115		p > 0.05		p > 0.05		Sd.=1.103		p > 0.05		Sd.=1.109		p < 0.01	

EK TABLO 3-Devam

Başarılı	49	8.776	7.951	0.06	63	12.492	9.161	1.83	57	12.246	7.562	7.38
Başarısız	67	9.162	8.216		42	15.000	9.500		54	16.778	9.914	
Sd.=1.115				$p > 0.05$	Sd.=1.103			$p > 0.05$	Sd.=1.109			$p < 0.01$
Başarılı	108	8.694	7.990	0.17	106				111			
Başarısız	4	10.200	6.648		-				-			
Sd.=1.111				$p > 0.05$								
Başarılı	95	8.263	7.560	4.33	103	13.447	9.334	0.15	109	14.358	9.001	0.63
Başarısız	21	12.182	9.550		2	16.000	12.728		2	19.500	13.435	
sd.=1.115				$p < 0.05$	Sd.=1.103			$p > 0.05$	1.109			$p > 0.05$

ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRENCİLERİN OKULLARA GÖRE BÜTÜN DERSLERDEN
BAŞARI DURUMLARI İLE SÜREKLİ KAYGI İLİŞKİSİ

YUNUS EMRE ANADOLU LİSESİ				DEVLET LİSESİ				TÜRKİYE'DE YETİŞEN				
Sayı	$\bar{x}$	s	F	Sayı	$\bar{x}$	s	F	Sayı	$\bar{x}$	s	F	
Başarılı	76	41.105	6.918	0.01	83	44.855	9.564	0.00	101	44.683	8.931	0.64
Başarısız	41	41.219	6.699		22	44.955	8.162		10	47.100	11.020	
$Sd=1.115$			$p > 0.05$	$Sd=1.103$			$p > 0.05$	$Sd=1.109$			$p > 0.05$	
Başarılı	108	41.148	6.890	0.00	100	44.950	9.233	0.13	108	44.741	9.115	1.24
Başarısız	9	41.111	6.173		5	43.400	10.597		3	50.667	8.021	
$Sd=1.115$			$p > 0.05$	$Sd=1.103$			$p > 0.05$	$Sd=1.109$			$p > 0.05$	
Başarılı	85	41.412	7.386	0.47	77	45.130	8.943	0.22	94	44.691	9.279	0.32
Başarısız	32	40.437	5.016		28	44.179	10.187		17	46.059	8.242	
$Sd=1.115$			$p > 0.05$	$Sd=1.103$			$p > 0.05$	$Sd=1.109$			$p > 0.05$	
Başarılı	95	41.105	7.067	0.02	92	44.587	9.057	0.72	97	43.928	8.742	9.46
Başarısız	22	41.318	5.727		13	46.923	10.696		14	51.643	9.018	
$Sd=1.115$			$p > 0.05$	$Sd=1.103$			$p > 0.05$	$Sd=1.109$			$p < 0.01$	

COGRAFYA	Başarılı	54	40.500	6.974	0.90	80	44.250	8.504	1.55	96	44.271	8.948	3.48
	Başarısız	63	41.698	6.678		25	46.880	11.282		15	48.933	9.384	
	Sd=1.115				$p > 0.05$		Sd=1.103		$p > 0.05$		Sd=1.109		$p > 0.05$
MATEMATİK	Başarılı	39	39.923	7.216	1.90	56	44.911	8.035	0.00	53	42.075	8.246	10.62
	Başarısız	78	41.756	6.565		49	44.837	10.556		58	47.483	9.154	
	Sd=1.115				$p > 0.05$		Sd=1.103		$p > 0.05$		Sd=1.109		$p < 0.05$
BİYOLOJİ	Başarılı	109	41.128	6.875	0.01	68	44.441	9.174	0.42	79	44.240	9.377	1.45
	Başarısız	8	41.375	6.323		37	45.676	9.464		32	46.531	8.316	
	Sd=1.115				$p > 0.05$		Sd=1.103		$p > 0.05$		Sd=1.109		$p > 0.05$
FİZİK	Başarılı	44	39.523	7.050	4.11	59	43.966	9.069	1.31	46	42.478	7.971	5.80
	Başarısız	73	42.123	6.521		46	46.043	9.449		65	46.615	9.521	
	Sd=1.115				$p < 0.05$		Sd=1.103		$p > 0.05$		Sd=1.109		$p < 0.05$
KİMYA	Başarılı	49	41.143	7.464	0.00	63	44.048	9.375	1.27	57	43.035	8.793	5.10
	Başarısız	68	41.147	6.360		42	46.119	9.029		54	46.870	9.095	
	Sd=1.115				$p > 0.05$		Sd=1.103		$p > 0.05$		Sd=1.109		$p < 0.05$

EK TABLO 4-Devam

	108	41.157	6.854	0.39	104	Hepsi geçti.	Hepsi geçti.
Başarılı	108	41.157	6.854	0.39			
Başarısız	5	39.200	6.301				
Sd=1.111				p > 0.05			
Başarılı	95	40.695	6.839	2.23	103	44.922	9.303 0.13
Başarısız	22	43.091	6.495		2	42.500	7.778
Sd=1.115				p > 0.05	Sd=1.103		p > 0.05
							Sd=1.109 p > 0.05
							109 44.991 9.116 0.59
							2 40.000 9.899

SEÇMELİ DERSLER BİRİM EĞİTİMİ

EK TABLO 5
BAŞARI YAŞ İLİŞKİSİ

15 YAŞ						
Okullar	Başarısız dersi yok		Başarısız dersi var		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Y.E.A.L.	8	18	23	29	31	25
Devlet lisesi	9	21	14	18	23	19
Türkiye'de y.	27	61	42	53	69	56
Toplam	44	100	79	100	123	100
Sd=2	$\chi^2=1.792$		$p > 0.05$			
16 YAŞ						
Y.E.A.L.	10	29	37	41	47	38
Devlet lisesi	20	57	30	33	50	40
Türkiye'de y.	5	14	23	26	28	22
Toplam	35	100	90	100	125	100
Sd=2	$\chi^2=6.054$		$p < 0.05$			
17 YAŞ						
Y.E.A.L.	2	29	22	46	24	39
Devlet lisesi	4	57	20	36	24	39
Türkiye'de y.	1	14	13	24	14	22
Toplam	7	100	55	100	62	100
Sd=2	$\chi^2=1.43$		$p > 0.05$			
18 YAŞ						
Y.E.A.L.	1	33	14	70	15	65
Devlet lisesi	2	67	6	30	8	35
Türkiye'de y.	-	-	-	-	-	-
Toplam	3	100	20	100	23	100
Sd=1	$\chi^2=1.546$		$p > 0.05$			